

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE - FİNANSMAN BİLİM DALI

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMADA
İÇ DENETÇİLERİN SORUMLULUĞUNUN
TESPİTİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatma ÇITAK

NİĞDE-2013

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE - FİNANSMAN BİLİM DALI

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMADA
İÇ DENETÇİLERİN SORUMLULUĞUNUN TESPİTİNE
İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatma ÇITAK

Danışman
Prof. Dr. Zeki DOĞAN

NİĞDE-2013

ONAY SAYFASI

Prof.Dr. ZEKİ DOĞAN danışmanlığında FATMA ÇITAK tarafından hazırlanan "Hileli Finansal Raporlamada İç Denetçilerin Sorumluluğunun Tespitine İlişkin Bir Araştırma" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih:

JÜRİ :

Danışman : Prof.Dr. Zeki Doğan

Üye : Yrd.Doç. Dr. Ayşe Gül KÖKSAL

Üye : Yrd.Doç. Dr. Cenk Akdoğan

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Mehmet ÖZEL
Enstitü Müdürü

ÖZET

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMADA İÇ DENETÇİLERİN SORUMLULUĞUNUN TESPİTİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Fatma ÇITAK

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeki DOĞAN

Nisan 2013, 142 Sayfa.

Günümüz işletme dünyasında meydana gelen hileli finansal raporlama skandalları başta işletme dünyası olmak üzere birçok kesime zarar vermektedir. Oluşan zararlar da muhasebe ve denetim mesleğine olan güvenin azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çalışmamızın amacı, Türkiye'de hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesinde iç denetçinin sorumluluğunun belirlenmesi ve bununla birlikte iç denetim sisteminin öneminin ortaya konulmasıdır. Yapılan araştırma bulgularının hem literatüre hem de meslek mensuplarının çalışmalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Amaca ulaşmak için ise, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda faaliyet gösteren işletmelerin personeline yönelik ankete dayalı bir araştırma yapılmıştır. Elde edilen veriler, t testi ve tek yönlü varyans testi aracılığıyla analiz edilmiştir. Anketin sonuçlarının değerlendirilmesi ile muhasebe hileleri, hileli finansal raporlama nedenleri ve hileli finansal raporlamada iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili ortaya çıkan sonuçlar belirtilmiştir.

Anahtar Kelime: Denetim, Hile, İç Denetim, Hileli Finansal Raporlama

ABSTRACT

A RESEARCH FOR THE DETERMINATION OF INTERNAL AUDITOR RESPONSIBILITIES IN FRAUDULENT FINANCIAL REPORTING

Fatma ÇITAK

Post Graduate (Master) Thesis, Business Administration

Department Thesis Advisor: Professor Zeki DOĞAN

April 2013, 142 pages

Fraudulent financial reporting scandals occurring in today's business world cause a lot of harm in many segments, especially the world of business. The damage causes a decrease in confidence in the accounting and auditing profession. Therefore the aim of this study is to specify the responsibility of the internal auditor in the detection and prevention of fraudulent financial reporting in Turkey and also to reveal the importance of internal control system. It is believed that the study's findings may be helpful in clarifying issues and research findings will contribute both the literature and the work of professionals.

To provide these results, a survey based investigation has been applied to the employees working in Istanbul Stock Exchange indices. The obtained data has been tested through Independent Samples T Test and One-Way ANOVA test. After the evaluation of the results of the survey, accounting tricks, causes of fraudulent financial reporting and the responsibilities of the internal auditor in fraudulent financial reporting has been signified.

Key words: Audit, Fraud, Internal Auditing, Fraudulent Financial Reporting

ÖNSÖZ

Finansal raporlama, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve standartlarına uygun olarak düzenlenmiş, finansal bilgi aracıdır. Ancak, işletmenin finansal durumunu iyi göstererek, üçüncü kişi ve kurumlar üzerinde etki yaratabilmek için, bu raporlarda kasıtlı olarak değişiklikler yapılmaktadır. Bu gibi durumların ortaya çıkması da işletme dünyasına olan güveni azaltmaktadır. Bu nedenle, işletmelerde meydana gelen hilelerin tespit edilmesi ve önlenmesi için denetim birimine önemli görevler düşmektedir.

Bu kapsamda, hileli finansal raporlamalar karşısında, iç denetçinin ne gibi sorumluluklarının olduğunu belirlemek amacıyla, çalışmamız da ilk önce, hile ve hileli finansal raporlama hakkında bilgi verilmiş, daha sonra iç denetim biriminin özellikleri belirtilerek hileler karşısında hangi sorumluluklara sahip olması gerektiği konusunda bilgi verilmiştir. Ayrıca, çalışmanın konusu ile ilgili, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda faaliyet gösteren ve Ankara ile İstanbul'da merkezi bulunan işletmelerin personeli üzerinde bir anket çalışması yapılmış ve elde edilen veriler istatistiksel yöntemler kullanılarak değerlendirilmiştir.

Tez çalışması süresinde bana her türlü desteği sağlayan ve önerileriyle yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Zeki DOĞAN'a, anket çalışmasına katılan ve yardımcı olan tüm işletme personeline, çalışmanın araştırma kısmında yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Ömür DEMİRER'e, çalışma sırasında yardımcı olan Bilal SEVİNÇ'e ve yaşadığım sıkıntıları ve mutlulukları benimle paylaşarak daima yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Fatma ÇITAK

Nisan 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA

1.1. HİLE KAVRAMI	3
1.2. HİLENİN TÜRLERİ	5
1.2.1. Çalışan Hileleri	6
1.2.2. Yönetim Hileleri	7
1.2.3. Diğer Hile Türleri.....	8
1.3. HİLE YAPANLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ	9
1.4. HİLE BELİRTİLERİ (KIRMIZI BAYRAKLAR).....	11
1.5. HİLE VE GÜVEN	13
1.6. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA.....	13
1.6.1. Hileli Finansal Raporlama Kavramı	15
1.6.2. Hileli Finansal Raporlamanın Nedenleri.....	16
1.6.3. Hileli Finansal Raporlamada Hile Üçgeni	17
1.6.3.1. Fırsatlar	18
1.6.3.2. Teşvikler / Baskılar	19
1.6.3.3. Davranış / Rasyonelleşme	20
1.6.4. Hileli Finansal Raporlamada Kullanılan Yöntemler.....	22
1.7. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMADA RİSK FAKTÖRLERİ	24
1.7.1. Yönetimin Kontrol Çevresi Üzerindeki Etkisi.....	26

1.7.2. Faaliyet Özellikleri ve Finansal İstikrar İle İlgili Risk Faktörleri.....	26
1.7.3. Endüstri Koşulları İle İlgili Risk Faktörleri	27
1.8. HİLENİN ORTAYA ÇIKARILMASI VE ÖNLENMESİNDE	
KULLANILAN YÖNTEMLER	28
1.8.1. İşletmede Dürüstlük, Şeffaflık ve Yardımlaşmaya Dayalı Kültürün Yaratılması	29
1.8.2. Analitik İnceleme Prosedürü.....	30
1.8.3. Veri Analizi (Veri Madenciliği).....	32
1.8.4. Benford Yasası	34
1.8.5. İstisna Testleri ve Doğruluk / Eş (Kopya) Testleri	35
1.8.6. Örneklem Yöntemi	36
1.8.7. İç Kontrol Sistemi Kurmak	36
1.8.8. İhbar Hattı Kurmak	37
1.8.9. Keşif Yöntemi	37
1.8.10. Sürekli Denetim	37
1.8.11. Fısıltı Yöntemi	38
1.9. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMANIN OLUŞTURDUĞU	
SORUNLAR	38

İKİNCİ BÖLÜM

İÇ DENETİM VE İÇ DENETÇİLERİN HİLELER KARŞISINDAKİ SORUMLULUKLARI

2.1. DENETİM VE DENETÇİNİN ÖNEMİ	41
2.2. İÇ DENETİM KAVRAMI	44
2.2.1. İç Denetimin Tanımı	44
2.2.2. İç Denetimin Amaç ve Önemi.....	46
2.2.3. İç Denetimin Kapsamı ve İşlevleri.....	47
2.2.4. İç Denetimi Gerektiren Nedenler	48
2.2.5. İç Denetim Unsurları.....	51
2.2.6. İç Denetim Türleri.....	52
2.2.6.1. Uygunluk Denetimi	53
2.2.6.2. Performans Denetimi	53

2.2.6.3. Finansal Denetim	54
2.2.6.4. Bilgi Teknolojisi Denetimi.....	54
2.2.6.5. Sistem Denetimi	55
2.2.7. İç Denetimin Organizasyon İçindeki Yeri ve İç Denetimin Sorumlulukları	55
2.2.7.1. İç Denetimin Organizasyon İçindeki Yeri	55
2.2.7.2. İç Denetimin Sorumlulukları	56
2.3. İÇ DENETİMİN İŞLETMENİN DİĞER FONKSİYONLARIYLA İLİŞKİSİ	58
2.3.1. İç Denetimle İç Kontrol Sistemi Arasındaki İlişki.....	58
2.3.2. İç Denetimle Denetim Komitesi Arasındaki İlişki.....	62
2.3.3. İç Denetimle Dış Denetim Arasındaki İlişki.....	64
2.4. İÇ DENETİMİN BAĞIMSIZLIĞI VE TARAFSIZLIĞI.....	66
2.5. ULUSLARARASI İÇ DENETİM STANDARTLARI.....	67
2.5.1. Nitelik Standartları	68
2.5.2. Performans Standartları.....	71
2.6. İÇ DENETİMDE MESLEKİ ETİK KURALLAR	72
2.7. İÇ DENETİM YAKLAŞIMLARI	75
2.8. HİLELER KARŞISINDA İÇ DENETÇİ SORUMLULUĞU.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMADA İÇ DENETÇİLERİN SORUMLULUĞUNUN TESPİTİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	84
3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI	85
3.3. ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ	85
3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	87
3.4.1. Verilerin Toplanması	87
3.4.2. Soruların Niteliği.....	87
3.4.3. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem	88
3.5. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	88
3.5.1. Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi	89

3.5.2. İşletmenin Ticaret Hayattaki Özelliklerinin Değerlendirilmesi	92
3.5.3. İşletme Personelinin Muhasebe Hilelerine İlişkin Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi	94
3.5.3.1. H ₁ Hipotezinin Testi.....	96
3.5.3.2. H ₂ Hipotezinin Testi.....	97
3.5.3.3. H ₃ Hipotezinin Testi.....	98
3.5.3.4. H ₄ Hipotezinin Testi.....	99
3.5.4. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeylerinin Analizi.....	100
3.5.4.1. H ₅ Hipotezinin Testi.....	103
3.5.4.2. H ₆ Hipotezinin Testi.....	104
3.5.4.3. H ₇ Hipotezinin Testi.....	105
3.5.4.4. H ₈ Hipotezinin Testi.....	106
3.5.5. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespiti ve Önlenmesi İçin İç Denetçinin Sorumluluğuna İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi	107
3.5.5.1. H ₉ Hipotezinin Testi.....	112
3.5.5.2. H ₁₀ Hipotezinin Testi	113
3.5.5.3. H ₁₁ Hipotezinin Testi	114
3.5.5.4. H ₁₂ Hipotezinin Testi	115
3.5.6. İşletme Personelinin Muhasebede Hile, Finansal Raporlamada Hilenin Nedenleri ve Hileli Finansal Raporlamada İç Denetçi Sorumluluğu Konusunda Diğer Düşünceler	116
SONUÇ	118
KAYNAKLAR	123
EKLER	137
ÖZGEÇMİŞ	142

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Hile Türleri.....	6
Tablo 3.1. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı.....	94
Tablo 3.2. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Cinsiyetlerine Göre Değişimi	97
Tablo 3.3. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Yaşlarına Göre Değişimi	98
Tablo 3.4. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi	99
Tablo 3.5. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Çalışma Sürelerine Göre Değişimi	100
Tablo 3.6. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeylerinin Dağılımı.....	101
Tablo 3.7. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeyinin Cinsiyetlerine Göre Değişimi	103
Tablo 3.8. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeyinin Yaşlarına Göre Değişimi	104
Tablo 3.9. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeyinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi	105
Tablo 3.10. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeyinin Çalışma Sürelerine Göre Değişimi	106
Tablo 3.11. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespiti ve Önlenmesi İçin İç Denetçinin Sorumluluğuna İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı.....	107

Tablo 3.12. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespitinde ve Önlenmesinde İç Denetçinin Sorumlulukları İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Cinsiyetlerine Göre Değişimi	112
Tablo 3.13. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespitinde ve Önlenmesinde İç Denetçinin Sorumlulukları İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Yaşlarına Göre Değişimi	113
Tablo 3.14. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespitinde ve Önlenmesinde İç Denetçinin Sorumlulukları İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi	114
Tablo 3.15. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespitinde ve Önlenmesinde İç Denetçinin Sorumlulukları İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Çalışma Sürelerine Göre Değişimi	116

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Hile Üçgeni.....	18
Şekil 1.2. Hile Dörtgeni	21
Şekil 1.3. Hile Riski Değerleme Süreci	25
Şekil 1.4. Hilelerin Önlenmesinde En Etkin Strateji	29
Şekil 1.5. Analitik İnceleme Prosedürü	31
Şekil 2.1. İç Denetimin Organizasyon İçindeki Yeri.....	56
Şekil 2.2. İç Denetçinin Sorumlulukları	57
Şekil 3.1. İşletme Personelinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	89
Şekil 3.2. İşletme Personelinin Yaşlarına Göre Dağılımı	90
Şekil 3.3. İşletme Personelinin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı.....	90
Şekil 3.4. İşletme Personelinin Unvanlarına Göre Dağılımı	91
Şekil 3.5. İşletme Personelinin Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı.....	92
Şekil 3.6. İşletmede Bulunan Denetim Personeli.....	93
Şekil 3.7. İşletmenin Bulunduğu Sektör	93

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
COSO	Amerika Birleşik Devletleri Treadway Komisyonu
AICPA	Amerika Serbest Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Enstitüsü
ECIIA	Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu
SAS	Denetim Standartları Beyannamesi
GKGMİ	Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
RTA	Real Time Accounting
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
IIA	Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
vd.	ve diğerleri
vb.	ve benzeri

GİRİŞ

Denetim, iktisadi faaliyet ve olaylara ilişkin iddiaların, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçlarını ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları değerleyen sistematik bir sũreçtir (Kaval, 2008:3). Denetimi yapan denetçilerin görevi de finansal tabloların güvenilir olup olmadığını ortaya koyacak şekilde kanıt toplamak, değerlendirmek ve sonuçları uygun bir şekilde raporlamaktır (Bozkurt, 2006:45). Çünkü kasıtlı olarak yanıltıcı finansal bilgi sunulması, ilgililerin yanlış kararlar almasına veya işletme dünyasına olan güvenin azalmasına neden olabilmektedir. Bu doğrultuda, yanıltıcı bilgilerin ortaya çıkarılmasını sağlayan denetim biriminin ve iç denetimin önemi artırmaktadır.

İşletmelerde meydana gelen hileli finansal raporlamalar genellikle etkin bir iç denetim sisteminin olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, işletmelerde iç denetim birimleri görevlerini en iyi şekilde yerine getirmelidir. Bunun olabilmesi için, iç denetim biriminin; bağımsız ve tarafsız olması, yeterli mesleki bilgiye sahip denetçilerden oluşması ile mesleki etik kurallarına hakim olan ve bu kuralları uygulayan (özümseyen) kişilerden oluşturulması gerekmektedir.

Hileler karşısında denetim biriminin önemli bir konuma gelmesi nedeniyle bu çalışmanın amacı, son yıllarda da meydana gelen hileli finansal raporlamanın tespit edilmesinde ve önlenmesinde iç denetçilerin sorumluluğu konusunda bilgi vermektir.

Çalışmanın birinci bölümünde hileli finansal raporlama kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle hile kavramı, türleri ve belirtileri üzerinde durulmuştur. Yapılan bu açıklamalardan sonra ise, hileli finansal raporlama kavramı, hileli finansal raporlamada risk faktörleri, hilenin ortaya çıkarılmasında kullanılan yöntemler ve hileli finansal raporlamanın oluşturduğu sorunlar açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, denetim ve denetçinin önemi vurgulandıktan sonra iç denetim hakkında genel bilgilere yer vererek, iç denetimin diğer birimlerle olan ilişkileri, iç denetim standartları, iç denetimde mesleki etik kurallar ve hileler karşısında iç denetçinin sorumlulukları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yapılan uygulamalı araştırma ile ilgili olarak, araştırmanın amacı, araştırmanın kapsamı ve sınırları, araştırmanın hipotezleri, araştırmanın yöntemi, araştırma sonucunda elde edilen bulguların değerlendirilmesi konuları yer almaktadır.

Sonuç bölümünde, çalışmanın bir özeti sunulduktan sonra, anket çalışması ile elde edilen veriler doğrultusunda konu değerlendirilerek bazı önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA

Çalışmamızın bu bölümünde, hileli finansal raporlama kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle hile kavramı, türleri ve belirtileri üzerinde durulmuştur. Yapılan bu açıklamalardan sonra, hileli finansal raporlama kavramı, hileli finansal raporlamada risk faktörleri, hilenin ortaya çıkarılmasında kullanılan yöntemler ve hileli finansal raporlamanın oluşturduğu sorunlar açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. HİLE KAVRAMI

Hile, genel anlamda (tdkterim.gov.tr, 02.01.2012), “Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, entrika” şeklinde tanımlanmaktadır.

Muhasebe biliminde ise hile, “Bir işletmenin varlıklarının veya kaynaklarının kasıtlı olarak yanlış kullanımı veya uygulanmasıyla bir çalışanın kişisel yarar sağlamaya çalışması hareketi” olarak ifade edilebilir (Abdioğlu, 2007:121).

Türkiye’de Denetim Standartları hakkında Seri: X, No: 22 Sayılı ve 12.06.2006 tarihinde yürürlüğe giren Sermaye Piyasası’nda Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ’de hile ve usulsüzlük, “İşletme yönetimindekiler ile yönetimden sorumlu olan kişilerin, çalışanlarının veya üçüncü şahısların kasıtlı olarak adil veya yasal olmayan bir menfaat sağlamak amacıyla aldatma içeren davranışlarda bulunmaları” şeklinde tanımlanmıştır (Kısım 6, Madde 4: 27).

Bir başka tanıma göre hile, “İnsanları aldatmak için tasarlanmış, suç işleyen kazanç elde etmesini sağlayan veya bir zararı gidermekle sonuçlanan kasıtlı fiillerdir” (Richards, Melancon ve Ratley, 2008:5).

Diğer bir başka tanıma göre ise hile; sahtekarlık, yolsuzluk, usulsüzlük gibi düzensizliklerin kasıtlı olarak yapılmasıdır. Hile ve usulsüzlükler finansal tablolara yanlış bilgilerin dahil edilmesi veya dahil edilmesi gereken tutarların veya açıklamaların kasıtlı olarak finansal tablolara dahil edilmemesinden dolayı ortaya çıkan yolsuzluklardır(Güredin, 2010:134).

Görüldüğü üzere hile ile ilgili bir çok tanım yapılmaktadır. Ancak, genel olarak hile kavramında aşağıda belirtilen unsurların yer alması gerektiği kabul edilmektedir(Bozkurt, 2009:60):

- Kasıt unsuru bulunmaktadır,
- Hile yapan kendisine yarar sağlamaktadır,
- Hileye maruz kalan aldatılmaktadır,
- Hileye maruz kalan kişi veya işletme zarar görmektedir,
- Hile eylemi gizlice sürdürülmektedir.

Kasıt, failin hukuka aykırı bir fiil işlemekte olduğunu bilmesi ve bu fiili isteyerek işlemesidir. Diğer bir ifade ile, haksızlık sonucu fail tarafından istenmiş olması durumunda kasıt vardır. Kasıt bir irade bilincini içerir. Bilinç haksız sonucun tezahürü, irade ise sonucun düşünülen biçim ve kabulü olarak ifade edilir(Özbirecikli, 2006:5).

Hile, finansal tablolara yanlış bilgilerin aktarılmasıdır. Ancak, finansal tablolardaki yanlışlıkların bir diğer durumu da hatadır. Hata, kaydedilmesi gereken bir ekonomik olayın, bir tutarın veya açıklamanın finansal tablolara dahil edilmemiş olması ya da yanlış bir tutarın veya yanlış bir işlemin finansal tablolara dahil edilmiş olmaları sonucunda meydana gelmektedir(Güredin, 2010:132-133). Hata, gözden kaçırma, dikkatsizlik gibi insanca sebeplerden dolayı oluşmaktadır. Hata sonucu

oluşan düzensizliğin temelinde kasıt bulunmaması hatanın hem temel hem de kendisinin hileden farklı olmasını sağlayan özelliğidir. Kişisel çıkarlar, art niyetler doğrultusunda bilinçli olarak yapılan herhangi bir faaliyet söz konusu olmamaktadır (Çubukçu, 2009:115). Örneğin, bir finansal tablonun hazırlanışı anında herhangi bir değer rakamsal olarak yanlış yazılması, bir muhasebe fişinin farkında olmadan bir şekilde birden çok girilmesi, bilgi yetersizliğinden yanlış hesaplara kayıt yapılması, muhasebe bilgi yetersizliğinden aktif ve pasif hesapların yanlış esaslara göre değerlemeye tabi tutulması gibi durumlar kasıt unsuru içermediğinden dolayı, hata olarak ifade edilirken, birinin kasıtlı olarak yanlış rakamları finansal tablolarda belirterek yatırımcıları yanıltması hile kavramı içerisine girmektedir (Kaval, 2005:64-65; Çatıkkaş ve Çalış, 2010:147).

1.2. HİLENİN TÜRLERİ

Hile, çeşitli şekillerde türlere ayrılabilir. İşletmeler de yapılan hilelerin ortak amacı zahmetsiz biçimde ve kısa zamanda finansal kazanç elde etmektir. Gerek işletmelerde gerekse işletme dışından üçüncü kişilerce yapılan hilelerin çeşitli türler mevcuttur. Genel olarak bakıldığında, hile türlerini kesin sınıflandırmaya tabi tutmanın doğru olamayacağı kanısına varılmaktadır. Çünkü hile eylemleri gün geçtikçe yeni boyutlar kazanmakta ve hile türleri çeşitlenmektedir (Jafarova, 2009:25). Ancak, işletme odaklı hile çeşitlendirmesi yapılmak istendiğinde, hileleri beş ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar; çalışan hileleri, yönetim hileleri, yatırım hileleri, satıcı hileleri ve müşteri hileleridir (Bozkurt, 2009:64).

Tablo 1.1. Hile Türleri

HİLE TÜRLERİ			
HİLE TÜRÜ	KURBAN	HİLEYİ YAPAN	AÇIKLAMA
Çalışan Hilesi	İşveren	Çalışanlar	Çalışan Hırsızlık Yapar
Yönetim Hileleri	Finansal Tablolara İlgilileri	Tepe Yönetimi	Finansal Tablolar Olduğundan Farklı Gösterilir
Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırıma Para Yatırılır
Satıcı Hileleri	Alım Yapan İşletmeler	Satıcılar	Fiyatlar Şişirilir Ve Sevk Olmadan Para Alınır
Müşteri Hileleri	Satış Yapan İşletmeler	Müşteriler	Satıcı aldatılır

Kaynak: BOZKURT, Nejat (2009), *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul.

1.2.1. Çalışan Hileleri

Çalışan hileleri varlıkların kötüye kullanılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Varlıkların kötüye kullanılması ise, varlıkların amaç dışı usulsüz kullanılmasıdır. Varlıkların usulsüz kullanımı varlıkların işletmedeki bir veya birkaç çalışana amaç dışı olarak aktarmaktadır (Güredin, 2010:134).

Varlıkların kötüye kullanımı genellikle işletmenin alt kademelerinde çalışanlar tarafından aşağıdaki şekillerde gerçekleştirilmektedir (Güredin, 2010:135):

- Tahsilatların zimmete geçirilmesidir.
- Stokların kişisel kullanımı veya satılmak üzere çalınmasıdır.
- İşletmenin almadığı mal veya hizmetler için gerçek dışı satıcılara ödeme yapılması ya da ödeme yapılmış gibi gösterilmesidir.
- İşletmenin maddi varlıklarının veya fikri mülkiyet haklarının çalınmasıdır.
- Varlıkların kişisel amaçlar için kullanılmasıdır.
- İşletmeden ayrılmış çalışanlara ödeme yapılmış gibi gösterilmesidir.

Varlıkların kötüye kullanımında varlıkların çalınması ve bu çalınmaya bağlı olarak ortaya çıkan yanlışlıklar birbirinden farklıdır. Örneğin, varlıklar çalınmıştır, diğer varlıkların şişirilmesiyle örtülmüştür; hırsızlık, gelirler olduğundan düşük gösterilerek veya giderler olduğundan fazla gösterilerek örtülmüştür. Bu iki durum finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun bir şekilde sunulmamasına neden olmaktadır (Güredin, 2010:135; Erdoğan, 2002:21).

Çalışan hilelerinde varlıkların kötüye kullanılmasının yanı sıra, işletme sırlarının başkalarına verilmesi, görevini ihlal etmesi veya yasal olmayan uygulamaların yapılması çalışanların yaptıkları hileler örnek olarak verilebilir (Uçma, 2011:3).

1.2.2. Yönetim Hileleri

Yönetim tarafından yapılan hileler, yapının özellikleri ve yapma biçimi açısından diğer hile türlerinden ayrılmaktadır. Yönetim hileleri ağırlıklı olarak tepe yöneticileri tarafından işletmenin finansal tabloları üzerinde yapılan düzenlemeler olarak ortaya çıkmaktadır. Yönetim hilelerinin aşağıdaki şekillerde gerçekleştiği söylenebilir (Küçük, 2008:11):

- Finansal tabloların hazırlanmasını sağlayan muhasebe kayıtlarının veya belgelerin değiştirilmesi, evrakta sahtecilik veya usulsüz belge kullanımı,
- Yönetimin bilgisi dahilinde kasıtlı olarak, işletme ile ilgili önemli bazı iş ve işlemlerin, olayların veya açıklamaların saklanması ve bilgi vermekten kaçınılmasıdır. Örneğin, devam eden ve işletme aleyhine sonuçlanabilecek bir davanın mevcudiyeti gibi, bilanço tarihinden sonra ortaya çıkacak ancak bilanço tarihinde mevcut olan önemli olayların finansal tablolarda yer almaması veya açıklanmaması,
- Finansal tablolarda yer alması gereken bilgilerdeki miktar, sınıflandırma veya açıklayıcı notlarla ilgili kayıt ve bilgilerin kasıtlı olarak saklanması veya yanlış bilgi verilmesi. Örneğin, bilanço dipnotlarında yer alması gereken bilgilerin açıklanmaması, eksik ya da yanlış açıklanması,

- Amortisman, stok değerleme, karşılık ayırma gibi işlemlerde uygulanan yöntemlerin yıllar itibariyle farklılık göstermesi, bu bilginin bilanço dipnotlarında yer almaması, muhasebe politikalarının ve yasal düzenlemelerin, kasıtlı olarak şirket lehine ihlal edilmesi suretiyle çıkar elde edilmesi ve bu yollar ile üçüncü kişilere yanlış bilgi verilmesi şeklindedir.

Genel olarak yönetim tarafından yapılan hile şekilleri; hileli finansal raporlama, gerçeklerin yanlış sunulması, varlıkların zimmete geçirilmesi(kötüye kullanılması), gerçeklerin saklanması, soygun/çalma, çıkar çatışması ve yasal olmayan uygulamalar olarak belirtilebilir (Uçma, 2011:3).

1.2.3. Diğer Hile Türleri

Çalışan ve yönetim tarafından yapılan hilelerden farklı olarak diğer hile türlerini ise aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Bozkurt, 2009:66; Çelik, 2007:45-47):

- **Yatırım Hileleri:** Yatırım hileleri, hileli ya da değersiz yatırımların, olaydan şüphe duymayan yatırımcılara satılmaktadır. Başlıca yatırım hileleri ise şöyledir;
  - i. Değerli eşya hileleri: Kişileri değerli oldukları iddia edilen eşyalara yatırım yapmaları konusunda kandırılarak yapılmaktadır. Örneğin, altın bilezik gibi.
  - ii. Piramid hilesi: Ülkemizde saadet zinciri olarak da gündeme gelen bu hile türünde kişiler gruba dahil ettikleri her kişi başına belli bir kar almaktadır.
  - ii. Uluslararası yatırım hilesi: Büyük getiri vaadiyle başka ülkelerde yapılan yatırımlardır.
  - iv. Borsa hilesi: Kolaylıkla manüpile edilebilecek işletmelerin hisse senetlerine yatırım yapmalarına ikna edilerek hisse senetleri arttıktan sonra hile yapanların ellerindeki hisselerini hemen satmaları şeklinde gerçekleşen hilelerdir.
- **Satıcı Hileleri:** İşletmeye mal ve hizmet satan satıcıların, yaptıkları hilelerdir. Satıcı hileleri, satıcının işletme çalışanlarından biriyle birlikte veya tek başına yapması sonucu gerçekleşmektedir. Satıcı, kalitesi düşük mal satmakta,

işletmeye yüksek tutarlı satış yapmakta, eksik mal teslim etmekte veya hiç teslim etmemektedir. Örneğin; bir tohum satıcısı tohumların içine tohuma benzeyen ufak taşlar koymuş ve alıcıları aldatmaktadır. Bu kişinin hilesi ise, kuşların tohumları yiyip taşları bırakması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle işletme özellikle depolarda, alınan malların girişinde, düzenli ve düzgün stok sayımı yapılmazsa işletme satıcı hilesi ile karşılaşma riski altındadır.

- **Müşteri Hileleri:** Kişilerin, üreticiler ve satıcılar aleyhine, normal koşullar ve kurallar altında elde edemeyecekleri avantajları/sahiplikleri, üretici ve satıcıları kandırmak suretiyle, elde etmeleridir. Örneğin; düşük fiyatla mal veya hizmet satın alması, ödemesi yapılmadan mal alınması veya ödeme yapılmadığı halde yapılmış gibi gösterilmesidir.

1.3. HİLE YAPANLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Yapılan çeşitli araştırmalar hileli bir eylem sonucunda yakalanan işletme çalışanlarının taşıdıkları özellikleri şu şekilde belirtmektedir (Bozkurt, 30.11.2011):

- **Cinsiyet:** Yapılan araştırmalar, hile yapan işletme çalışanlarının yaklaşık 3/4'ünün cinsiyeti erkek olarak belirlenmiştir. Erkeklerin işletmelerde yüksek tutarlı parasal işlem içeren görevlerde daha fazla yer almaları, pozisyon hile tutarı ilişkisini ortaya koymaktadır.
- **Medeni Durum:** Hile yapan işletme çalışanlarının medeni durumlarına bakıldığında evli olanların bekarlara göre daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.
- **Yaş Düzeyleri:** Her yaştaki çalışan hileye teşebbüs edebilmekte ancak, ileri yaşlarda yapılan hile sayısı ve tutarı artmaktadır.
- **Eğitim Durumu:** Eğitim düzeyi arttıkça yapılan hile sayısı ve tutarı artmaktadır.
- **Zeka Düzeyi:** Zeka düzeyi yüksek veya bu iddada bulunan çalışanlarda hile yapma isteği daha fazla görülmektedir. Bunun nedeni de bu tür kişilerin

çalıştıkları işletmelerin oluşturduğu iç kontrol yapılarına ve güvenlik sistemlerine meydan okumaları ve bunlara uymayarak kendilerini tatmin etmeleri olarak görülmektedir.

- **Benlik Düzeyi:** Hile yapanların bir kısmı diğerlerine göre daha fazla egoist yapı taşımaktadır. İşletmede buldukları yeri beğenmemeleri ve kendilerini daha önemli biri olarak görmeleri, hile yapmalarına neden olmaktadır.
- **Risk Alma Düzeyleri:** Araştırmalar, işletmelerde hile yapanların daha fazla risk alma yeteneklerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Başarısızlıktan korkmamaları, şanslarını denemek istemeleri bu sonucu ortaya koymaktadır.
- **İlgi Düzeyleri:** İşletmeye ve işine aşırı biçimde meraklı olanlar ile yeni bir şey yaratmak için daha istekli olan kişilerde hile eğilimi diğerlerine göre daha fazla görülmektedir.
- **Kurallara Uyuma:** İşletmelerde konulmuş olan kurallara uymama eğilimi olan çalışanlar arasında hile yapma eğilimi daha fazla görülmektedir. Bu gibi kişiler sonuca daha kestirmeden gitmeyi amaçlayan ve kural tanımamazlıkta kendilerini haklı göstermeye çalışan bir yapıya sahip olmaktadır.
- **Yaşam Koşulları:** Rahat bir yaşam sürme hırsı, pahalı hobileri bulunma ve bol para harcama istekleri hile eğilimini tetikleyen göstergelerdir.
- **İşletme Dışı İlişkileri:** Çalışanın, özellikle işletmeye mal veya hizmet satanlar ve işletmeden mal veya hizmet satın alanlarla ilişkilerini sıkı bir duruma getirmesi yapılabilecek bir yolsuzluk açısından uygun bir ortam sağlamaktadır.
- **Çalışma Koşulları:** Genelde işletmeye ilk önce gelen ve en geç giden kişiler arasında hile eylemleri daha fazla görülmektedir. Özellikle işinin bitmemesini neden olarak gösterip gece geç saatlere kadar ve yalnız başına çalışma istekleri hile yapma olasılığını artırmaktadır. Diğer taraftan hileli eylemler sonucu yakalanan yöneticilerin çoğunun zorunlu olmadıkça izin kullanmadıkları belirlenmiştir. Bunun nedeninin izin yaptıklarında yerlerine

bakacak olanların yaptıkları usulsüz işlemleri ortaya çıkartabilecek olmaları görülmektedir.

- **Kişilik Durumları:** Hile yapan veya yapmaya teşebbüs eden kişilerin stres altında oldukları gözlenmiştir. Bu kişilerin yaşamları incelendiğinde herhangi bir nedenle çeşitli sorunlar yaşadığı görülmektedir. Örneğin; parasal problemler veya kötü bir evlilik yaşamları yaşamlarında stres doğurmaktadır. Uykusuzluk çekmeleri, sürekli yatıştırıcı ilaç kullanmaları, belirtiler olarak algılanmaktadır.
- **Kişisel Kazanç Beklentileri:** Çalışanın işletmede yaşanacak bazı gelişmeler nedeniyle kişisel kazanç elde edecek olması da hile yapma dürtüsünü doğurabilecek nedenler arasındadır. Çalışanın işletmenin gelirlerinde bir artış olması durumunda, belirli bir oranda büyüme sağlanması durumunda, hedeflerin tutturulması durumunda bir ödül, promosyon veya ikramiye elde edecek olması, onun bu sonuçların gerçekleşmesi için harekete geçmesine neden olabilmektedir. Özellikle tepe yöneticileri bu nedenlerle bir kazanç sağlayabilmek için işletmenin finansal tabloları üzerinde çeşitli gerçek olmayan düzenlemelere gidebilmektedir.
- **Gerçekçi Olmayan Beklentiler:** İşletme hedeflerine ulaşamadığı durumlarda ortaya çıkabilecek olumsuz durumlarla karşılaşmamak için çalışanların sahte işlemlerle hedeflere ulaşılmış gibi gösterecek düzenlemeler yapmalarına neden olabilmektedir.

1.4. HİLE BELİRTİLERİ (KIRMIZI BAYRAKLAR)

Hile eyleminin başlangıcında somut ve belirleyici kanıtlar elde etmek zor olmaktadır. Bu durumda yalnızca hile belirtileri kırmızı bayraklar veya bazı göstergeler bulunmaktadır. Burada kırmızı bayrakların anlamı, gerekli kanıt olmadan bazı şeylerin yanlış olabileceğini, ortaya koyan bir göstergedir. Denetçi ve diğer ilgililer tarafından hile riskinin değerlendirilmesi bir erken uyarı sistemi olarak değerlendirilmektedir (Bozkurt, 2009:130). Kırmızı bayrakları ise şu şekilde

belirtilebilir (Çatıkkaş ve Çalış, 2007:195-207; Pehlivanlı, 2011:36-37; Bozkurt, 2009:132-137;165; Akdemir, 2012:30):

- **Muhasebe İle İlgili Anormallikler:** Kayıp veya değiştirilmiş belgeler, tarih uyumsuzluklarına yönelik kanıtlar, orijinal olmayan belgeler, çelişkili belgeler, şüpheli imzalar, dengeyi sağlayamayan hesap kayıtları, önemli tutarlarda stok ve fiziki varlıkların azalışı, eski çalışanlara halen ödeme yapılması, olmayan müşterilere veya tedarikçilere hesap açılması veya orijinal belgelerinin yerine fotokopilerinin bulunması gibi.
- **İç Kontrol Zayıflıkları:** Varlıkların fiziksel korunmasında eksiklikler, yetersiz yetkilendirme, varolan kontrolleri yetirence önem verilmemesi, görevlerin ayrılığında eksiklik veya yetersiz belgelendirme sistemi gibi.
- **Yönetimle İle İlgili Anormallikler:** Sabıkalı yönetici, finansal sıkıntı içindeki yönetici, dürüst olmayan ve ahlaki nitelik taşımayan yöneticiler, yönetim devir oranının yüksek olması, çalışanlarına değer vermeyen yönetici veya uzun yıllar izin almayan yönetici gibi.
- **Örgütsel Yapı İle İlgili Anormallikler:** Karmaşık işletme yapısı, etkili iç denetim kadrosunun olmaması, tepe yönetiminde sık sık meydana gelen değişimler, yüksek riskli faaliyetler, baskıcı yönetim anlayışı veya sık yaşanan varlık kayıpları gibi.
- **Üçüncü Kişilerle Olan İlişkilerde Anormallikler:** Kamu kurumları, maliye ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ile yaşanan sıkıntılar, iç denetim faaliyet alanlarının daraltılması veya bağımsız denetçinin sürekli değişmesi gibi.
- **Analitik Anormallikler:** Finansal tablo rakamlarında açıklanamayan değişiklikler, aşırı satın almalar, atık ve döküntülerde artış, açıklanamayan stok noksanlıkları ve düzeltmeleri, nakit fazlalık veya noksanlıkları, stok azalırken artan borçları veya sektörün gerisinde kar rakamları gibi.
- **Ölçüsüz Yaşama Biçimi:** Pahallı araba, ev ve eşya kullanımı veya pahallı seyahatler gibi.

- **Davranış Değişiklikleri:** Hile eylemini ilk kez yapanlarda suçluluk, korku, stres oluşumu nedeniyle davranışlarında bozukluk olmaktadır. Uykusuzluk çekme, aşırı şüphecilik, olağan olmayan sinirlilik, hoşgörü eksikliği, aşırı ürkeklik veya şakalara karşı aşırı alınganlık gibi.
- **Şikayetler ve İmalar:** Hırsızlık eylemi, gizleme eylemi ve çalınanların harcanması aşamasında gelen şikayetler veya uyarılar gibi.
- **Korumacı Davranışlar Sergileme:** Bir çalışanın bilgisayarını, çeşitli evrakları, dosyaları saklaması, sorulan sorulara kaçamak cevaplar vermesi, kişileri yanlış yönlendirmesi, işlerine izinsiz erişimi en düşük ihtimale indirme çabalarının göstergesi olabilir. Herhangi bir denetimde çalışanın savunmacı tavırlar göstermesi, işletme içindeki kuralların kendini kapsamadığını düşünmesi de hileli eylemlerin göstergesi olabilir.

1.5. HİLE VE GÜVEN

Hilenin en önemli unsurlarından biri de güvendir. Aldatılan kişi aldatan kişiye güvendiğinden dolayı dolandırılma işlemi gerçekleşmektedir. Bu nedenle, güvenin olduğu yerlerde hileler de gerçekleşmektedir (Çelik, 2007:34).

Hile ile güven düzeyi doğru orantılıdır. Bir işletmede çalışana olan güven düzeyi arttıkça, onun hile yapma olasılığı da artmaktadır. Sonuç olarak anlamsız ve ölçüsüz güven duymalar veya yetkiler hileye davetiye çıkmaktadır. Bu kapsamda 'Her üst, astının hile denetçisidir' kuralı uygulanmaktadır. Bu nedenle işverenlerden başlayarak her işletme çalışanı hile belirtileri konusunda bilgi ve bilinç sahibi olmalıdır. Her hile belirtisinin sonunda, kesin hile eylemi görülmeyebilir ancak bunlar erken uyarı kriterleridir (Bozkurt, 13.01.2012).

1.6. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA

Bir işletmede güvenilir finansal raporlama yapılması, işletmenin hisse senetlerine yatırımcı çekmek ve işletmeye kredi bulmak şartı olup, işletmenin piyasada çeşitli sözleşmeler yapması ve belirli tedarikçilerle çalışabilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle, kredi verenler, yatırımcılar, müşteriler, tedarikçiler işletme

yönetiminin performansını değerlendirmek ve diğer yatırımcılar ve işletmelerle karşılaştırmak için güvenilir finansal raporlar istemektedir. Güvenilir finansal raporlama, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve standartlara uygun olarak düzenlenmiş ve gerçeğe uygun finansal bilgiler içeren tablolar hazırlamaktır (Erkan ve Arıcı, 2011:30).

Finansal raporlamanın işlevleri aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür (Gürer, 08.12.2011):

- Performansın ölçümü,
- Risk yönetimi,
- Yatırım kararlarını alınması,
- Vergi planlaması,
- İşletme hisselerine yatırım kararı,
- Hedefler ve şirket itibarı,
- Faaliyet alanlarının oluşumu,
- Yönetim kurulu performansının ölçümü,
- Denetimin yapılabilirliği,
- Sermaye etkinliğinin ölçümüdür.

Finansal raporlama araçlarının en önemlisi finansal tablolardır. Finansal tablolar, “Muhasebe sistemi içinde kaydedilen ve toplanan bilgilerin, belirli zaman aralıklarıyla bu bilgileri kullanacak olanlara iletilmesini sağlayan araçlardır” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamadan çıkan sonuç, finansal tabloların birer bilgi verme aracı olduğudur (Akdoğan ve Tenker, 2010:4). Finansal tabloların nitelikleri ise; anlaşılabilirlik, ihtiyaca uygunluk, önemlilik, güvenilirlik, gerçeğe uygunluk, özün önceliği, tarafsızlık, ihtiyatlılık, tam açıklama, karşılaştırılabilir olarak ifade edilir.

Temel finansal tablolar ise, bilanço ve gelir tablosudur. Bilanço, bir işletmenin belirli bir tarihte sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların sağlandığı kaynakları gösteren finansal tablodur (Sevilengül, 2008:37). Gelir Tablosu ise, işletmenin belli bir dönemde elde ettiği bütün gelirlerle, bu gelirleri elde etmek amacıyla aynı dönem içinde katlandığı bütün maliyet ve giderler ile bunların sonucunda oluşan dönem net karını veya zararını belli bir düzen içinde gösteren finansal tablodur (Çabuk ve Lazol, 2005:35).

1.6.1. Hileli Finansal Raporlama Kavramı

Amerika Birleşik Devletleri'nde 2000 ile 2002 yılları arasında yapılan araştırmalar sonucunda aralarında iş dünyasında önemli yere sahip işletmelerin de içinde bulunduğu bazı işletmelerin hileli finansal raporlama yaptıkları açıklanmış ve bu işletmelerin yatırım yapanlara ve pay sahiplere zarara uğrattığı ortaya çıkmıştır. Hileli finansal raporlamanın ortaya çıkarılmasının gündeme gelmesi ile birlikte, diğer işletmelerde bu tür durumları finansal tablolarında yaptıklarını açıklamıştır. Ancak bu tarihlerden daha önce Amerika Birleşik Devletleri'de Treadway Komisyonu olarak da bilinen COSO'nun (The Committee of Sponsoring Organizations) 1987'de hileli finansal raporlama üzerine yaptığı çalışmadan sonra, bu kavram akademisyenlerin ve toplumun dikkatini çekmeye başlamıştır. Komisyon, hileli finansal raporlamanın tanımını şu şekilde belirtmektedir, “İster fiilen, isterse de ihmal biçiminde olsun, önemli şekilde yanıltıcı finansal tablolara sebep olan kasıtlı veya dikkatsizlikten kaynaklanan davranıştır” (Birgili ve Tunahan, 2005:57-58).

Güredin (2010:134)'e göre hileli finansal raporlama, “Finansal tablolara yanlış bilgilerin dahil edilmesi veya dahil edilmesi gereken tutarların veya açıklamaların kasıtlı olarak finansal tablolara dahil edilmemesi sonucu meydana gelen yolsuzluklar” şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca şu tanımları da belirtmektedir, “Hileli finansal raporlama yönetimin finansal tablolarda yer alması gereken tutarları veya açıklamaları kasıtlı olarak gösterilmemesi veya yanlış beyan etmesi sonucu, finansal tablo kullanıcılarına yansıtmasıdır”.

Yukarıda da belirtildiği gibi hileli finansal raporlamada önemli olan temel nokta “kasıt” unsurudur. Özellikle işletmelerin kasıtlı olarak finansal tablolardaki

bilgileri değiştirerek, üzerinde oynama yaparak veya gerçek kanıtları silerek, finansal bilgi kullanıcılarını yanlış yönlendirmek ya da aldatmak amacıyla finansal tablolarını hazırlamalarını ve bunları sunmalarını ifade etmektedir. Bu husus da hileli finansal raporlamanın başta işletme yöneticilerinin finansal tabloların hazırlanışı sırasında doğru ve güvenilir bilgi sunma sorumluluğunu taşıyamaması veya finansal raporlama sürecinin kaliteli ve dürüst yapılmasını engellemesi ya da finansal tabloların denetim sürecinde hilenin tespit edilmemesi veya önlenememesi gibi durumlarda ortaya çıkmakta olduğunu belirtilmektedir (Uçma, 2011:4).

1.6.2. Hileli Finansal Raporlamanın Nedenleri

Hileli finansal raporlamanın gerçekleşme sürecinin iyi anlaşılması, hileli finansal raporlamanın engellenmesine veya hileli finansal raporlamanın riskinin azaltılmasına temel sağlayıcı niteliktedir. Bu bağlamda hileli finansal raporlamaya yol açan nedenler ile hileli finansal raporlama hedeflerinin bilinmesi gerekmektedir (Küçük ve Uzay, 2009:242).

Hileli finansal raporlama çoğunlukla işletmenin finansal durumunun olduğundan daha iyi göstermesi hedefiyle gerçekleştirilmektedir. Yönetim genellikle işletme varlıklarının olduğundan daha fazla gösterilerek işletme karını fazlalaştırma yoluna gidebilmektedir. Özellikle aile ve şahıs işletmeleri vergiyi en aza indirmek için karı önemli tutarda azaltma yolu tercih edebilmektedir (Güredin, 2010:137).

İşletmenin finansal tabloları üzerinde hile yaparak mevcut durumun daha iyi veya daha kötü gösterilmesinin başlıca nedenleri ise aşağıda belirtilmektedir (Genç, 2009:43-44; Kandemir, 2010:45; Aytaşkın, 11.01.2012):

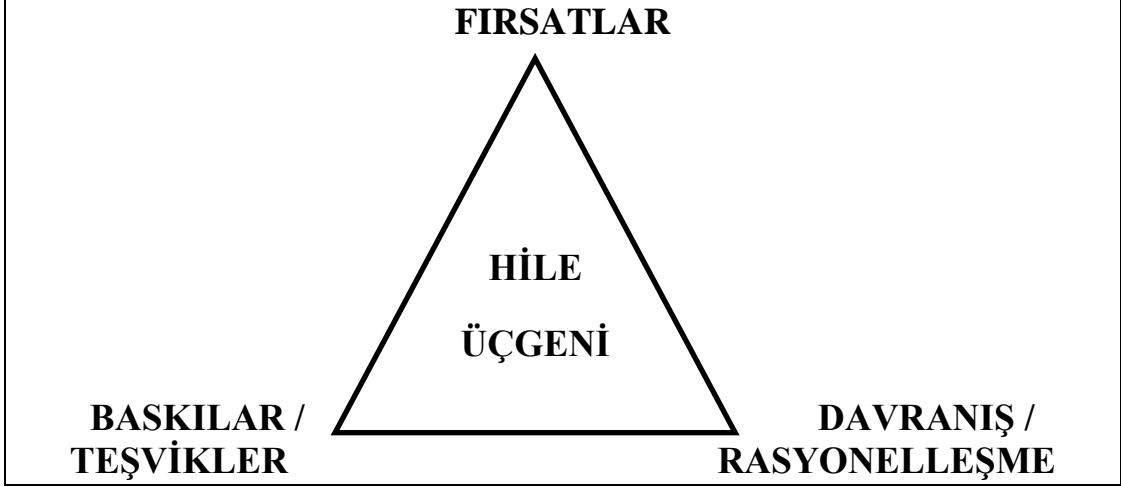
- Kar dağıtmamak veya az dağıtmak,
- Vergi ödemekten kaçınmak,
- Hisselerin borsa değerini düşürerek spekülasyon yapmak,
- Ortaklara fazla kar dağıtmak,
- Hisse senetlerinin fiyatlarını arttırmak,

- Daha yüksek tutarlı kredi alabilmek,
- Kamuoyu karşısında işletmenin imajını etkilemek,
- Yöneticilerin kendilerini başarılı göstermek istemesi,
- İşletmeyi olduğundan daha karlı göstermek,
- Yöneticilerin yüksek karlılık nedeniyle ek primler alabilmek,
- Kamusal müdahaleler ve satın almalardan kaçınmak,
- Kredi sözleşmelerini ihlal etmemek,
- Üst yöneticilere nakit ücret yerine veya ek olarak hisse senedi opsiyonları sunmak,
- Açgözlü olmak,
- Zarar raporlanmasının istenmemesidir.

1.6.3. Hileli Finansal Raporlamada Hile Üçgeni

Hile üçgeni teorisi ilk kez Donald Ray Cressey tarafından ortaya konulmuştur. Cressey, fonları zimmetlerine geçirmekten dolayı hapiste bulunan yaklaşık 200 kişi ile görüşmüştür. Bu süreç sonucunda hile/dolandırcılığın üç ögesi ortaya çıkmıştır. Birincisi, hilenin/dolandırcılığın gerçekleşmesi için “fırsat”ın; ikincisi, baskı/teşvik’in; üçüncüsü ise, hileyi davranışlarına yansıtarak, rasyonelleştirmenin olmasıdır (Skousen, 2004:6).

Şekil 1.1. Hile Üçgeni

Kaynak: SKOUSEN, Christopher J. (2004) “An Empirical Investigation of the Relevance and Predictive Ability of the SAS 99 Fraud Risk Factors,” *Doctor of Philosophy*, UMI Dissertation Services, Oklahoma State University, December; RAMOS, Michael (2003), “Auditors' Responsibility For Fraud Detection: SAS No. 99 Introduces A New Era In Auditors' Requirements”, *Journal of Accountancy*, <http://users.ipfw.edu/pollockk/SAS99Article.pdf>, (27.12.2011).

Hileli finansal raporlamanın oluşabilmesi için bu üç durumdan en az birinin var olması gerekmektedir. Hile risk faktörlerinin altında yatan teoriyi oluşturan bu yaklaşım, SAS 99 (Statement on Auditing Standards - Denetim Standartları Beyannamesi) tarafından da benimsenmiş ve hile risk faktörleri hile üçgenindeki unsurlara uygun olarak sınıflandırılmıştır (Skousen, 2004:6; Küçük ve Uzay, 2009:243).

1.6.3.1. Fırsatlar

İşletmenin içinde bulunduğu ortam, yönetim veya çalışanların hile yapmasına fırsat oluşturmaktadır. Bazı durumlar için bir süreç tasarlanabilir. Bununla birlikte, bir fırsat penceresi, bir boşluk herhangi bir sistem veya bir sürecin yanlış ve hatalı gitmesine veya kontrol ve denetimin yapılamamasına yol açan koşulların oluşmasına neden olabilir. Tasarlanan kontrol ve denetim sistemlerinin yetersizliği, kontrol ve denetimlerin eksikliği veya hiç olmaması hile yapılması için elverişli ortamın oluşmasına yol açabilir. Örneğin; aktif varlıkları korumak amacıyla bir sistem geliştirilebilir ve bu sistem görünüşte aktif varlıkları korumaktadır ancak önemli kontrol noktalarında boşlukları bulunmaktadır. Bu kontrol boşluğunun farkında olan

herhangi bir kişi istediğini çok çaba sarf etmeden alabilir. Hiyerarşi kademesinde daha alt unvanlarda çalışanların görmemezlikten gelmesi veya yetersiz kontrol sistemlerinin izin vermesi nedeniyle kuralların boşluklarından yararlanan ve yetkili makamlarda bulunan kişiler, mevcut kontrol sistemlerini etkisiz hale getirecek veya geçersiz kılacak fırsatları oluşturabilmektedir (Emir, 2008:117).

1.6.3.2. Teşvikler / Baskılar

İşletmenin herhangi bir düzeyindeki bir çalışanın üzerindeki baskı, bu kişilerin muhasebe ile ilgili bilgiler üzerinde hile yaparak kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerine neden olabilmektedir. Bu gibi durumlarda bu baskı unsurunun etkisiyle hareket eden kişi finansal raporların gerçek durumunu yansıtmasını engelleyebilir (Çubukçu, 2009:117-118).

Hile eylemi, kişiyi bir şekilde hile yapmaya yönlendiren bir motivasyon ile akla gelmektedir. Motivasyon unsurunu, çeşitli baskı veya dürtüler oluşturmaktadır. Kişiyi hile yapmaya iten motivasyonlar ise, psikolojik, egoya dayanan, ideolojik ve ekonomik olarak sınıflandırılabilir. Ekonomik motivasyon, paraya duyulan ihtiyaçtır. Bu motivasyon bazı durumlarda egoya dayanan(kişiyi prestij sağlayabilme dürtüsüyle hile yapması) ve ideolojik (morali yüksek tutmayı amaçlayan ve birini kurban yapmayı haklı gören bir yaklaşım) motivasyon ile de aynı noktada kesişmektedir. Kişi üzerinde oluşan baskı ve dürtü unsurlarını; finansal içerikli baskılar, kötü alışkanlıklardan doğan baskılar ve işle ilgili baskılar olmak üzere üç grupta ifade edilmek mümkündür (Bozkurt, 2009:113-116):

- **Finansal İçerikli Baskılar:** Kişilerin çeşitli nedenlerle paraya gereksinim duymaları sonucu ortaya çıkan baskı unsurlarıdır. Güzel yaşama isteği, yüksek tutarlı kişisel borçlar, para hırsı ve aç gözlülük, yüksek tutarlı eğitim harcamaları, yüksek tutarlı sağlık harcamaları ve bilinmeyen finansal gereksinimler bu baskı türüne örnek olabilirler.
- **Kötü Alışkanlıklardan Doğan Baskılar:** Finansal içerikli baskılarla bağlantılı özellikleri vardır. Kişinin kumar, alkol ya da uyuşturucu bağımlısı olması gibi nedenler hile unsurunu tetiklemektedir. Kötü alışkanlıklar hileyi

motive eden en kötü tür olarak kabul edilmektedir. Çok başarılı bir çalışma hayatı olmasına rağmen kumar tutkusu nedeniyle hileye başvuran kişilere rastlamak mümkündür.

- **İşle İlgili Baskılar:** İşletmelerde finansal nedenlerden ve kötü alışkanlıklardan doğan baskılar sonucu oluşan hileler daha çok görülse de, kişilerin iş yaşamlarında yaşadıkları olumsuzluklardan dolayı hile eylemine başvurmaktadır. Kişinin haksızlığa uğradığını düşünmesi, düşük ücretle çalıştırılması, çalışanın işinden memnun olmaması, beklediği terfiyi alamaması, takdir görmemesi gibi durumlar hilenin oluşturan unsurlar arasında görülmektedir.

1.6.3.3. Davranış / Rasyonelleşme

Hile üçgeninin üçüncü faktörü ise davranış/rasyonelleşme veya haklı göstermedir. Hile yapan kişiler kendilerini dürüst biri gibi görmektedir. Suç davranışına girdiklerinde kendilerini haklı olarak görmeye çalışmaktadır. Yaptıkları hileyi de doğru göstermek için de kendilerini ikna etme çabasıyla bahaneler oluşturmaktadır (Erdoğan, 2005:268). Hile yapan kişilerin bahane olarak sıralayabileceği cümlelerden bazıları şu şekilde sıralanabilir (Küçük, 2008:23):

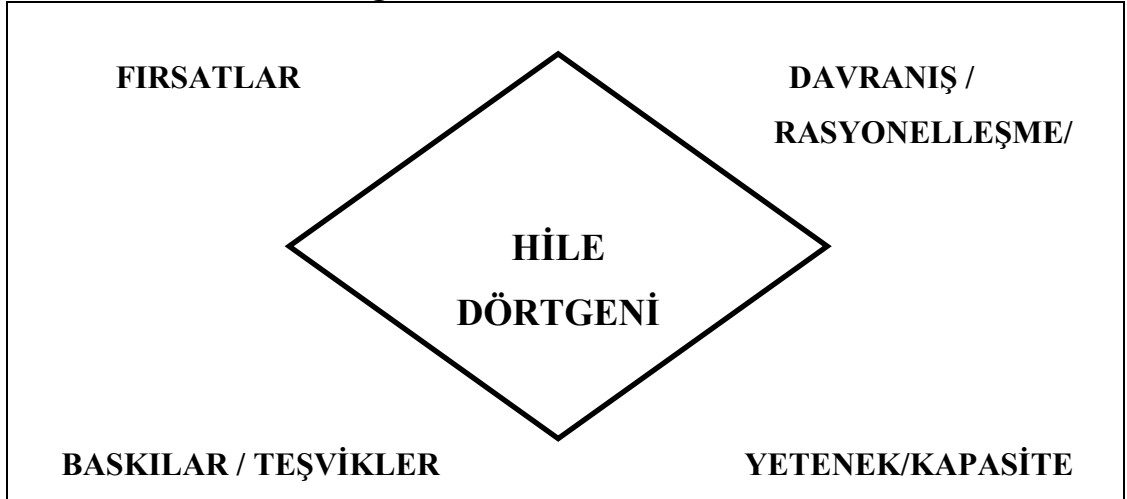
- Bu olay sonucu hiç kimse incinmedi,
- Bu işletmeye yaptıklarımın karşılığıdır,
- Bu parayı iyi bir amaç için almıştım,
- Onu hak ettim, sadece kendi payımı istiyorum,
- Herkes yapar, kimseye zarar vermedim,
- Sadece bir kerelik ihtiyacım vardı,
- Yaptığımı suç olduğunu bilmiyordum,
- Parayı sadece borç almıştım, geri ödeyeceğim,

- Onlar bana ait, daha fazlasını hak ettim,
- Eğer o yapabilse ve kimseye fark ettirmeden başarabilseydi, ben de yapacaktım,
- Ne yaptıysam işletme için yaptım,
- İşletme bunu hak etmişti.

Diğer taraftan baskının olduğu ortamlarda, kendisinden bu tür davranışlar beklenmeyen kişiler bile hileli davranışta bulunabilmektedir. Baskı ne kadar büyük olursa kişi yapacağı hileyi yapma hareketini haklı gösterme ihtimalide o kadar büyük olacaktır (Uçma, 2011:7).

Hile üçgeni ile hileli finansal raporlama ortamı gerek işletmeler gerekse denetçiler gibi hileli finansal raporlamanın aktörleri tarafından daha anlaşılır hale gelmiştir. Fakat, ileriki zamanlarda hile üçgeni teorisine çeşitli katkılar yapılmış ve hile dörtgeni adında yeni bir teori ortaya atılmıştır (Uçma, 2011:7).

Şekil 1.2. Hile Dörtgeni

Kaynak: WOLFE, David T., HERMANSON, Dana R., "The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud", *The CPA Journal*, December 2004, http://myweb.ncku.edu.tw/~r16001205/w1.3_Emba.Fraud%20Diamond.CPAJ.2004.pdf, (27.12.2011).

Wolfe ve Hermanson yaptıkları araştırmalarında, hile ile ilgili unsurları yeniden değerlendirmiştir. Hile üçgeninde yer alan unsurların yanında hilenin tespitinde bireyin yeteneğinin/kapasitesinin önemli bir konuma sahip olduğunu

görmektedirler. Buradan hareketle hile dörtgeni teorisi oluşturmuştur. Hile dörtgeni teorisi ile hilenin unsurları; fırsatlar, baskılar/teşvikler, davranış/rasyonelleşme ve yetenekler olarak belirlenmektedir. Bu şekilde hilenin tespit edilmesinde ve önlenmesinde bireyin kapasitesinin ya da yeteneğinin büyük önem taşıdığı belirtilmektedir (Uçma, 2011:8).

İlave edilen dördüncü unsur olan “yetenek” veya “yetkinlik” ise hile üçgenini bir hile dörtgenine (karosu) dönüştürerek kişisel özellik ve yeteneklerin diğer üç unsurun varlığı durumunda ne derece önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Pek çok hilenin yeterli yetkinliğe sahip doğru kişilerin bir araya gelmemesi durumunda gerçekleşmesi mümkün olamamaktadır. Fırsat unsuru kişinin hile yapması için bir kapı açarken teşvik ve haklı gösterme unsurları kişiyi hileye yönlendirmektedir. Ancak kişinin kendisine açık kapıyı bir fırsat olarak fark edebilmesi ve bu fırsatı zaman içerisinde defalarca değerlendirebilmesi ancak kendi yetkinliklerine bağlıdır. O halde bir işletmenin hile riskinin analizi yapılırken yetkinliklerinin de gözönünde bulundurulması gerekmektedir (Tarhan Mengi, 2012:120)

1.6.4. Hileli Finansal Raporlamada Kullanılan Yöntemler

SAS 99’a göre; hileli finansal raporlama kaynaklı önemli gerçek dışı beyanlar genellikle hasılatın olduğundan fazla veya eksik gösterilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. İlgili standartta, hasılatın fazla gösterilmesinde kullanılan tekniklere ilişkin olarak iki örnek yer almaktadır. Bunlar; “hasılatın zamanından önce kaydı” veya “fiktif (gerçekte olmayan, kurmaca) hasılat kaydı” teknikleridir. Hasılatın olduğundan az gösterilmesine ilişkin olarak ise ilgili standartta verilen örnek; hasılatın dönemler arasında uygun olmayan bir şekilde kaydırılmasıdır(Küçük ve Uzay, 2009:245).

Amerika Birleşik Devletleri Sermaye Piyasası Kurulu’nun 1999 yılında yaptığı soruşturmada elde edilen bilgiler de SAS 99’un hileli finansal raporlamanın gerçekleştirilme şekillerine ilişkin açıklamalarını onaylayan niteliktedir. Buna göre; soruşturma kapsamına giren hileli finansal raporlamanın gerçekleşme şekilleri aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Küçük ve Uzay, 2009:245):

- Hasılatın uygun olmayan zamanlarda kayıt edilmesidir (% 34'den fazlası),
- Varlıkların hileli bir şekilde değerlenmesidir (yaklaşık % 18'i),
- Giderlerin uygun olmayan bir şekilde aktifleştirilmesidir (yaklaşık % 13'ü),
- Kabul edilemez kazanç yönetimi uygulamalarıdır (yaklaşık % 20'si),
- Büyük opsiyonlar ve sermaye ortaklıklarıdır (yaklaşık %10'u),
- Diğer çeşitli tekniklerdir (yaklaşık % 5'i).

Bir başka sınıflandırmaya göre, finansal tablolar üzerinde yapılan hileli işlemler aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Küçük, 2008:13-14):

- **Karın yüksek gösterilmesi için gelir ve gider rakamları ile oynanması.** Belirli dönemlerde karı yüksek göstermek için ve genellikle genel kabul görmüş muhasebe standartları zorlanarak yapılan işlemlerdir.
- **Gelir ve karların yıllar itibariyle istikrarlı olduğu izleniminin yaratılması.** İşletmede karlılığın yıllar itibariyle istikrarlı bir seyir izlediği, dolayısıyla işletmenin karlılığına ilişkin risk bulunmadığına dair işletme ilgilileri üzerinde olumlu izlenim yaratılarak onların yanıltılmasıyla gerçekleştirilebilir.
- **Bir kerelik kazanç operasyonları ile geliri arttırmak.** Örneğin, düşük değerlenmiş bir varlığı yüksek bir değerle satmak, gereksiz bir biçimde borçları erken ödeyerek iskonto geliri sağlamakla gerçekleştirilebilir.
- **Cari dönem gelir ve giderleri ile oynamak.** Cari döneme ait gelir ve giderlerin, faaliyet döneminde finansal tablolarla ilgili istenen sonucun elde edilebilmesi (kar ya da zarar oluşması) için dönem gelir ve gider hesaplarından çıkarılarak, sonraki dönemlere aktarılmasıyla gerçekleştirilebilir.

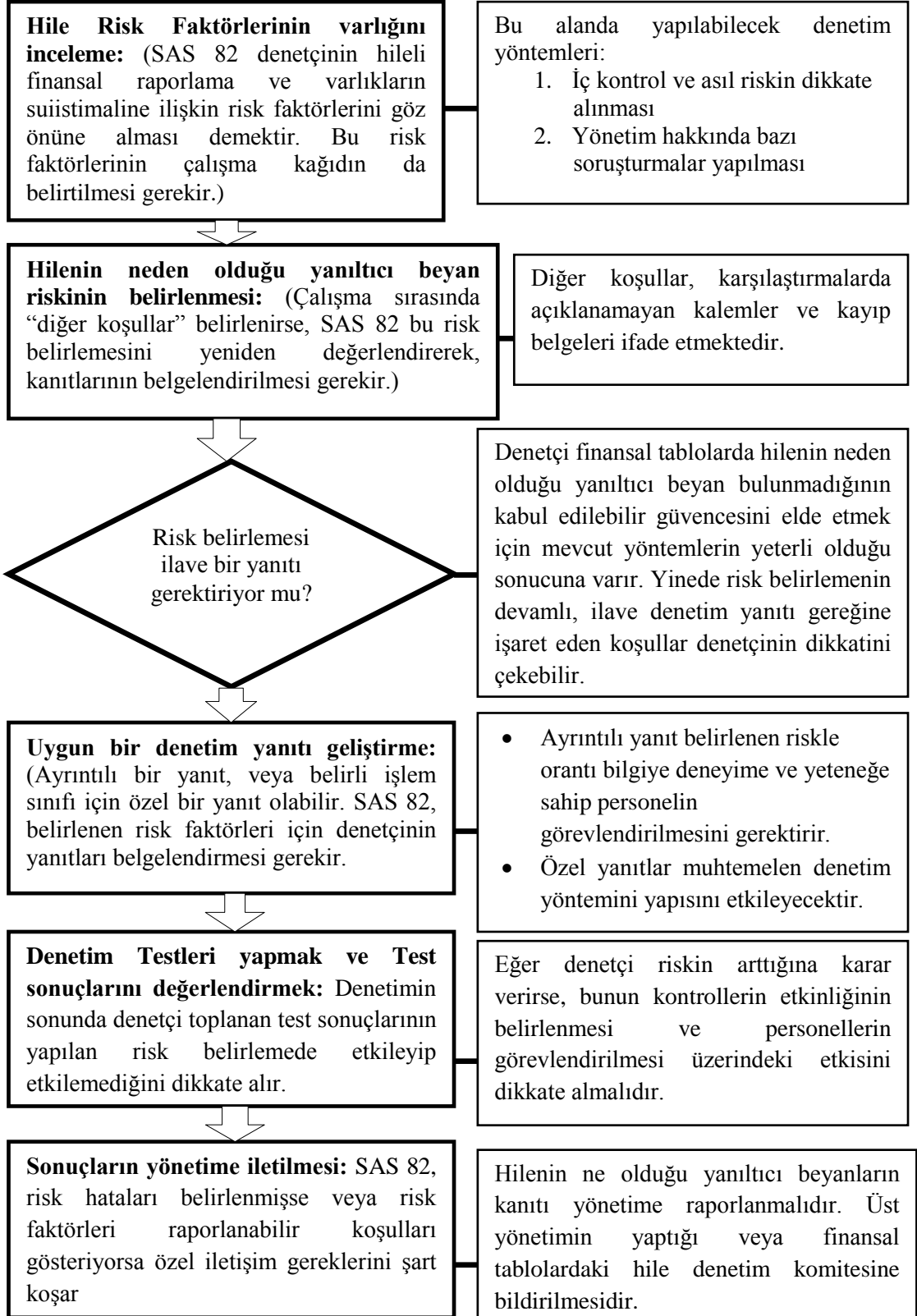
- **Faaliyet gelir ve giderleri ile olağanüstü gelir ve giderlerinin yer değiştirilmesi.** Faaliyet döneminde işletme ilgililerinin işletme ile ilgilendikleri alana göre elde edilen gelirler ile yapılan harcamaların, faaliyet gelir ve giderleri ile olağanüstü gelir ve giderleri arasında gösterilmesi suretiyle gerçekleştirilebilir.
- **Bilanço varlık ve kaynaklarının vadelerinin yer değiştirilmesi.** Bilançonun kısa vadeli varlık ve kaynak, uzun vadeli varlık ve kaynak, dönen varlıklar ve kısa vadeli yabancı kaynaklar oranları gibi temel oranların iyi olduğu, dolayısıyla işletmede her şeyin yolunda olduğu izleniminin verilmesi için varlık ve kaynaklara ait kısa ve uzun vadelerin yer değiştirilmesiyle gerçekleştirilebilir.
- **İşletme varlık ve kaynaklarının gerçekten farklı gösterilmesi.** İşletmeye ait varlıkların ve kaynakların gerçekte olduğundan az veya fazla gösterilmesiyle gerçekleştirilebilir.

1.7. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMADA RİSK FAKTÖRLERİ

Hile riski, gerek varlıkların suistimal edilmesi (çalma, işletmenin almadığı mallar için ödeme yapılması, zimmete geçirme vb.) gerekse hileli finansal raporlama ile ortaya çıkan risktir. Denetim Standartları Beyannamesi'nde (Statement on Auditing Standards-SAS) veya SAS 82 olarak da bilinen bu standartta hile riskinin denetim riskinin bir parçası olduğunu belirtilmektedir. SAS 82, finansal raporlamada ve varlıkların suistimali ile ilgili hile riskinin belirlenmesini ve bu belirleme ile denetimin planlanması ve programlanması gerektiğini belirtmektedir (Sipahi, 13.09.2011).

Hile riskini değerlendirme ise, denetçinin mesleki şüphecilik yani sorgulayıcı bir düşünce ve denetim kanıtlarının dikkatlice tayin edilmesini içeren bir davranış içerisinde risk faktörlerini dikkate alarak, işletmenin finansal tablolarının hileden kaynaklanan yanıltıcı beyan riskini belirlemesi sürecidir (Kiracı, 2005:105).

Şekil 1.3. Hile Riski Değerleme Süreci

Kaynak: ERDOĞAN, Nurten (2002), “Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS 82”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı:6, Şubat.

Amerika Serbest Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Enstitüsü (AICPA) ve SAS 82 Standart'ında, denetim elemanlarına hile incelemelerinde yol göstermek amacıyla hile risk göstergeleri bulunmaktadır. Toplamda 25 risk faktöründen oluşan bu göstergeler, “Yönetimin Kontrol Çevresi Üzerindeki Etkisi”, “Faaliyet Özellikleri ve Finansal İstikrar Özellikleri” ve “Endüstri Koşulları” olmak üzere üç kategoriden oluşmaktadır (Ata,Uğurlu ve Altun, 2009:217).

1.7.1. Yönetimin Kontrol Çevresi Üzerindeki Etkisi

Yönetimin kontrol çevresi üzerindeki etkisi ile ilgili risk faktörleri aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Erdoğan, 2002:24; Ata vd., 2009:218):

- Bir işletmenin yanlış muhasebe uygulamalarına bağlı olarak önemli tazminat ve ceza ödemesi,
- Yönetimin iç kontrol sistemi ve finansal raporlama süreci ile ilgili uygun harekette bulunmaması,
- Yönetim kurulunun, danışmanların veya tepe yöneticilerinin sürekli değişmesi,
- Yönetimin hileli finansal raporlamaya dahil olması için bir baskının, bir güdünün olması,
- Yönetim ile denetçiler arasında gergin ilişkilerin olması,
- Muhasebe ilkelerinin seçimine ve önemli tahminlerin yapılmasına finansla ilgisi olmayan yöneticilerin aşırı katılımıdır.

1.7.2. Faaliyet Özellikleri ve Finansal İstikrar İle İlgili Risk Faktörleri

Faaliyet özellikleri ve finansal istikrar ile ilgili risk faktörleri aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Ata vd., 2009:218-219):

- İşletmenin bağlı şirketleriyle önemli düzeyde ticari ilişkisinin bulunması,

- Hata ihtimali yüksek hesapların varlığı,
- İşletme varlıklarının aşırı düzeyde olması,
- İşletmenin borçlara aşırı derecede bağımlı olması,
- İşletmenin iflas tehlikesi ile karşı karşıya olması,
- Yönetimin borçlara garanti vermesiyle finansal durumun olduğundan farklı gösterilmesi,
- Yönetimin sermaye kazancını elde etmek için baskı yapması,
- İşletmenin sektöre oranla yüksek büyüme ve karlılık sağlaması,
- İşletmenin sürekli olarak teşvik olanaklarından yararlanılması,
- Off-shore (ikamet bölgesi dışındaki bir yer) bölgelerinde işletmenin banka hesaplarının ve operasyonlarının bulunması,
- İşletmenin aşırı kompleks organizasyon yapısı,
- Yönetimin kontrol ve denetim konusundaki sıkıntıları,
- İşletmenin negatif nakit akışlarına rağmen pozitif kazanç göstermesi,
- İşletmenin zayıf finansal durumuna rağmen başarılı sonuçlar elde etmesi,
- İşletmenin faiz oranlarından aşırı olarak etkilenmesidir.

1.7.3. Endüstri Koşulları İle İlgili Risk Faktörleri

Endüstri koşullarıyla ilgili risk faktörleri aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Erdoğan, 2002:24):

- Aşırı derecede rekabet ve pazar doygunluğu ile birlikte kar paylarının azalması,

- Teknolojinin hızlı değişimi ve ürünlerin çabuk bir şekilde modasının geçmesi gibi endüstride meydana gelen hızlı değişmeler,
- İşletmenin finansal istikrarını ve karlılığını zayıflatma ihtimali olan yeni muhasebe, yasal zorunluluk ve yönetmelikler,
- İşletme başarısızlıklarının artması ve müşteri taleplerinde önemli azalmalarla beraber endüstrinin de zayıflamasıdır.

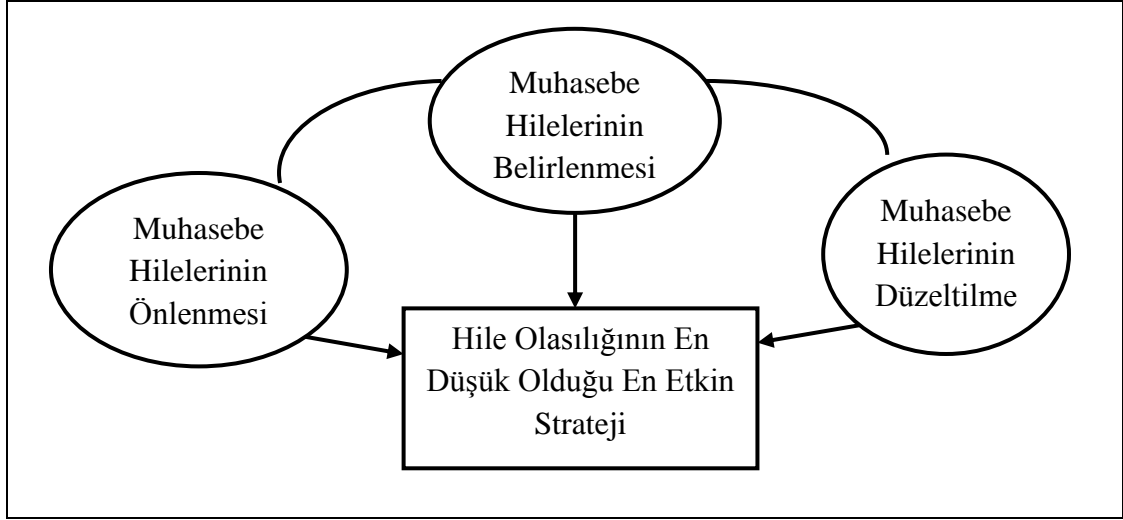
1.8. HİLENİN ORTAYA ÇIKARILMASI VE ÖNLENMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Hilelerin ortaya çıkarılması, hile sürecinde yer alan aşamalardandır. Hilenin önlenmesi ve hilenin araştırılması şeklindedir. Temelde hilenin kapsamlı olarak araştırılması, hilenin ortaya çıkarılmasından sonra başlamaktadır. Bu aşamada hilenin araştırmaya değer bir durumda olduğuna karar verildikten sonra araştırmaya başlanılmaktadır (Bozkurt, 2009:130). Genel olarak da, muhasebe hilelerinin ortaya çıkarılması kavramı, “Gerçekleştirilmek üzere olan ya da önceden oluşturulmuş olan hilelerin ortaya çıkarılması ve tanımlaması amacıyla tasarlanmış uygulamaları ve programlamaları içermek” şeklinde tanımlanabilir (Çubukçu, 2009:119).

Muhasebe hilelerinin önlenmesi, prosedür, politika, iletişim ve eğitim unsurlarını kapsamaktadır. Bu unsurların muhasebe hilelerinin önlenmesinde ve bunun sürekli bir duruma getirilmesindeki etkileri çoktur. Bir işletmede içerdii etkin unsurların sayesinde ne kadar etkili hile önleme politikası oluşturulmuşta olsa, artık kesinlikle hiçbir hilenin yapılmayacağı anlamına gelmemektedir. Bu önlemler hile riskine karşı ilk savunmayı oluşturmaktadır (Çubukçu, 2009:119).

Aşağıdaki şekilde, muhasebe hilelerinin önlenmesi, belirlenmesi ve düzeltilmesine ilişkin yöntemlerin, gerektiği zaman ve oranlarda kullanımıyla, hile olasılığının en düşük olduğu en etkin stratejinin oluşturabileceği belirtilmektedir.

Şekil 1.4. Hilelerin Önlenmesinde En Etkin Strateji

Kaynak: ÇUBUKÇU, Sezen (2009), “Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benford Modeli’nin İlk İki Basamak Yaklaşımı İle Kullanılması”, *Muhasebe Bilimleri Dünyası Dergisi*, Cilt:11, Sayı:3, Eylül.

Hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesinde kullanılan yöntemleri başlıklar halinde açıklanabilir.

1.8.1. İşletmede Dürüstlük, Şeffaflık ve Yardımlaşmaya Dayalı Kültürün Yaratılması

Bir işletmede dürüst ve şeffaflık ve yardımcı olma kültürünün yaratılması için birçok yardımcı destek hatlarının oluşması gerekmektedir. Bu nedenle hilenin önlenmesine yönelik bazı çalışmalar yapılmalıdır. Bunlar (Bozkurt, 2009:401-413):

- **Dürüst Kişilerin İşe Alınmasının Sağlanması ve Eğitim Verilmesi:** İşe alım süresinin amacı, daha önce hile yapmış veya dürüst olmayan davranış göstermiş kişileri işe almamaktır. Bu nedenle işletmeler eleman alım ve izleme politikalarının bulundurulması gerekir. Dürüst adayın işe alınması için sıkı bir değerlendirme yaparak aday hakkında bilgi öğrenebilir. Bu bilgiler; becerileri, eğitim durumu, genel zeka düzeyi, ilgi alanları, karakter yapısı gibi durumlarıyla birlikte kişinin borç durumu, referanslarının araştırılması, suç sicilinin incelenmesi, kişisel alışkanlıkları gibi bilgilerdir. Bunlarla birlikte çalışanların hile konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Bunun içinde, hile ile ilgili genel bilgi, hilenin neden olduğu maliyetler, hileli davranışların ortaya

koyabilecek unsurlar, hile eyleminin yönetime bildirilme biçimi, hilenin hoş görülmeyeceği kesinlikle cezalandırılacağı belirtilmelidir.

- **Olumlu Bir alışma Ortamının Yaratılması:** İşletmede pozitif bir çalışma ortamı olmayan durumlarda, çalışanın hile yapma olasılığı güçlenmektedir. alışanlarına açık kapı politikası uygulayan yöneticiler, onların üzerindeki baskıları, sıkıntılarını görmekte ve çözüm yolu aramaktadır. Bununla birlikte, çalışanlar ve faaliyetler üzerinde oluşturulan prosedürlerin oluşturması gerekmektedir.
- **İşletmenin Etik Kurallarının Geliştirilmesi:** Etik kurallar, neyin kabul edilebilir neyin edilemez olduğunu ortaya koymaktır. İşletme etiği ise, temel ahlaki değerlerden ve davranış standartlarından oluşmaktadır. İşletme alışanları oluşturulan etik kurallarını okuyarak, onlara uygun ve uygun olmayan davranışlar konusunda oldukça yararlı olmalıdır. Açık ve Şeffaf beklentiler, hileyi azaltabilir ve çalışanların hile yapmaya yönelebilmek durumunda kendilerini haklı gösterme çabalarını önlemektedir.
- **Çalışanlara Destek Programlarının Oluşturulması:** Bu programın amacı, çalışanlar üzerindeki baskıyı azaltabilmektir. Çalışanın alkol, uyuşturucu ve kumar bağımlılıklarına çözüm bulmaya çalışmakta, para yönetimi, sağlık, aile ve kişisel sorunlarda destek hizmeti vermektedir.

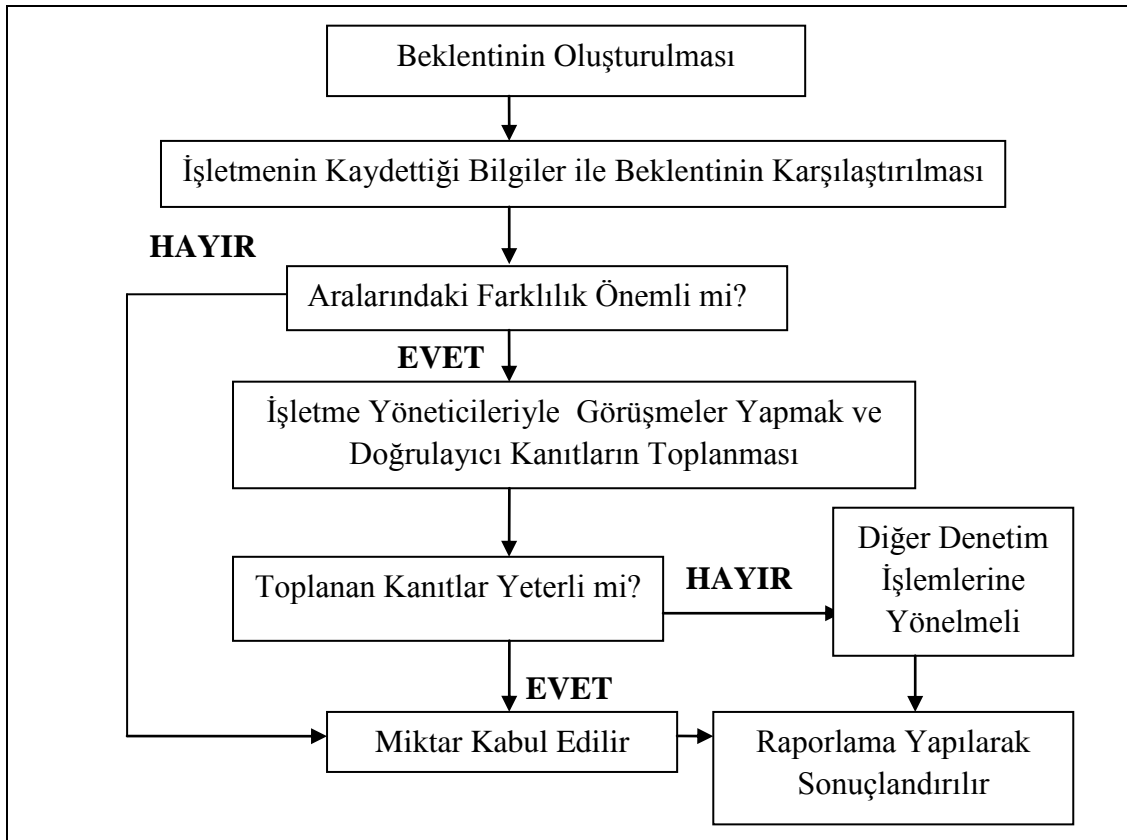
1.8.2. Analitik İnceleme Prosedürü

Analitik inceleme prosedürlerinin tanımı AICPA (American Institute of Certified Public Accountant-Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Kurumu) tarafından 1988 yılında yayınlanan SAS 56 ‘‘Analitik Prosedürler’’ yönetmeliğinde: ‘‘eşitli finansal ve finansal olmayan veriler ile işletmenin kayıtları arasındaki anlamlı ilişkilerin incelenmesiyle elde edilen bilgilerin, denetçi tarafından geliştirilen beklentilere uyup uymadığına bakılması işlemlerine analitik inceleme prosedürleridir’’ olarak ifade etmektedir (Dönmez ve Ersoy, 2011:122). Analitik inceleme prosedürlerindeki temel amaç, işletmenin denetçiye sunduğu veriler ile işletmeden ve işletme dışından elde edilen ilişkili verilerin çeşitli biçimlerde

karşılaştırılarak ortaya konulan sonuçlar ile denetim çalışmalarına yön vermesidir (Çatıkkaş, 2011:32).

Analitik inceleme prosedürlerinin uygulanmasında çeşitli tekniklerden de yararlanılmaktadır. Bu teknikler; trend analizi, regresyon analizi, karşılaştırılmalı tablolar analizi, dikey analiz ve oran analizleridir.

Şekil 1.5. Analitik İnceleme Prosedürü

Kaynak: Messier, William F.(2003), *Auditing and Assurance Services*, Mc Graw Hill & Irwin, International, 3rd Edition.

İlk aşama olan beklentinin oluşturulması aşamasında denetçi, müşteri işletmenin cari yıldaki durumunu etkileyebilecek geçmiş yıllardaki finansal bilgileri, işletme tarafından hazırlanmış olan bütçe ya da tahmin raporlarını, işletmenin faaliyetine bulunduğu sektör hakkındaki bilgileri ve faaliyet bilgileri kullanarak kendince olması gereken tutarlara ulaşır. Yapılan incelemeler neticesinde elde edilen sonuçlar ile işletmenin denetçiye sunduğu bilgilerin karşılaştırılması ikinci aşamayı oluşturmaktadır (Okan Gökten ve Gökten, 2010:92). İç denetçiler analitik inceleme prosedürlerini kullanarak inceleyecekleri veriler ile bu verilerin anlamlılığını

karşılaştıracakları verileri belirleyecekler, iki veri arasında önemli bir farklılık çıktığı zaman yoğun bir araştırma faaliyetlerine gireceklerdir. Bu durum iç denetçinin gereksiz alanlarda fazla zaman harcama olasılığını en aza indirmektedir (Bozkurt, 2000:3). Ortaya çıkan farklılıklar işletmenin faaliyette bulunduğu iş çevresindeki değişikliklerden, işletmenin yapılan bir işlemi bilerek ya da bilmeyerek kaydetmemesinden vb. nedenlerden kaynaklanabilir. Genelde denetçiler için önemli olan husus, yapılan bir işlemin işletme tarafından bilinçli olarak kaydedilmemesiyle ilgili olup olmadığıdır. Hile ve usulsüzlük niteliği taşıyan bu gibi durumlar, denetçinin müşteri işletmenin dürüstlüğü hakkında şüpheye düşmesine neden olmaktadır. Üçüncü aşamada varılan yargının yeterliliğini ve doğruluğunu değerlendirmek amacıyla inceleme yapılarak bilgi elde edilmektedir. Bilgiler değerlendirilip yorumlanır ve karara ulaşılır. Denetçinin toplanan kanıtların, varılan yargıyı desteklediği kanaatine ulaşması neticesinde son aşama olan raporlamaya geçilir. Genellikle yazılan raporlarda beklenmeyen önemli farklılıkların neler olduğu, bu farklılıkların nedenleri, denetçinin vardığı yargıyı destekleyen kanıtlar ve denetçinin kararı hakkında bilgiler bulunmaktadır (Okan Gökten ve Gökten, 2010:92-93).

1.8.3. Veri Analizi (Veri Madenciliği)

Veri madenciliği, veri yığınları arasından istatistik ve matematik teknikleri kullanılarak verilerdeki gizli belgeleri çözmeye yarayan, fark edilmesi güç ilişkileri açığa çıkaran ve bu alanda kurallar üreten veri tabanı teknolojisi ve tekniklerinin uygulanması olarak ifade etmektedir (Ulucan Özkul ve Pektekin, 2009:71). Başka bir ifadeyle, anormallikleri ve hile şemalarını gösteren hile belirtilerini tanımlamak üzere işlemlere ait verilerin elde edilmesi ve analiz edilmesidir (Pehlivanlı, 2011:77).

Hile denetiminde veri madenciliği planlanması şeklinde gösterilen adımlardan meydana gelmektedir (Pehlivanlı, 2011:78-80):

- **Veri tabanının anlaşılması:** Veri tabanını oluşturan tabloların, tablolar arası ilişkilerin, veri tabanına kayıtlı bilgilerin tanımlanması ve veri bütünlüğü analizleri için tabloların kullanılabilir olup olmadığı araştırılmasıdır.

- **Veri tabanın elemanlarının hile profiline uygun haritalanması:** Olası hile şemaları arasında bağıntı kullanılmalı ve hile belirteçleri araştırılmalıdır.
- **Hile ile ilgi veri tabanı elemanlarına içerme ve dışlama teorilerinin uygulanması:** Dışlama teorisi, hile şemaları ile ilgili olmayan verilerin ayıklanmasıdır. İçerme teorisi, azaltılan verilerde hile belirtilerinin araştırılmasıdır.
- **Hile ile ilgili veri tabanı elemanlarına veri bütünlüğü analizlerinin gerçekleştirilmesi:** Veri tabanında yer alan verilerin güvenilirliğine karar verirken önem arz eder. Veri girişlerinin uygun personel tarafından mı yapıldığı, süreç içinde kontrole tabi tutulup tutulmadığı belirlenmeye çalışılır.
- **Yanlış pozisyonlar:** Hile ile ilgisi olmayan ama hileli işlemlerle ilişkilendirilen verilere ulaşılabilir. İki farklı satıcının aynı adrese sahip olması gibi.
- **Örnekleme planının oluşturulması:** Denetçi tesadüfi olmayan, ön yargılı ve belirli bir alana odaklanarak örnekleme sürecini planlamalıdır.
- **Rutin aramaların oluşturulması:** Veri tabanlarında oluşturulabilecek genel hatalar ve işletmenin kullanılmış olduğu yazılımlar dikkate alınarak rutin aramalar oluşturulur.

Veri madenciliği işlemleri farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Bunlardan birisi de aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Hormozi ve Giles, 2004: 63; Terzi, 2012:55):

1. **Kümeleme:** Kümelenen verilerde, benzer özelliklere sahip olanlar kendi aralarında gruplandırılır. Grup dışında kalanlar şüpheli olarak incelenirler.
2. **Görüntüleme:** Veriler grafiksel olarak gösterilmektedir. İki den fazla boyutlu grafikler kullanılmaktadır. Görselleştirmede bir veri kümesinin daha doğru anlaşılmasını sağlayarak, veri kümeleri içerisindeki gizlenmiş sapmalar tespit edilebilmektedir.

3. **Öngörülü Modelleme:** Veri madenciliğinde önemli uygulamalar, öngörüü gerektirmektedir. Bu yöntemin amacı da öngörü yoluyla anormalliklerin tespitidir. Bu yöntem, veri seti ile ilgili bazı temel niteliklerin analizinde kullanılmaktadır.
4. **Bağlantı analizi:** Amaç, bir veri seti içindeki kayıtlar veya işlemler arasında bağlantı kurmak yoluyla analiz yapmaktır. Diğer bir ifadeyle veriler arasındaki önemli ilişkilerin ortaya çıkartılmasıdır.
5. **Sapma tespiti:** Beklentiler dikkate alınarak sapma analizi yapılmaktadır. Böylece beklenen sapmalardan daha fazla olanlar olağandışı olarak değerlendirilmektedir.
6. **Bağımlılık modellemesi:** Değişkenler arasında bağımlılıklar kurulmaktadır.
7. **Özetleme:** Veri kümeleri hakkında bilgi sunulmaktadır.

1.8.4. Benford Yasası

Benford yasası, veri kümeleri içindeki rakam tekrarının normal düzeyini tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Böylece veri kümeleri içindeki anormal rakamlar belirlenebilmektedir (Terzi, 2012:54).

Amerikalı astronom ve matematikçi Simon Newcomb, 1881 yılında American Journal of Mathematics'de yayımlanan makalesinde logaritma kitaplarında dikkatini çeken bir olgudan söz etmiştir. Newcomb'un gözlemlerine göre logaritma kitaplarının ilk sayfaları diğer sayfalara göre daha kirli, dolayısıyla daha fazla kullanıldığı fark edilmektedir. Bilim adamları 1 ile başlayan sayılara 2'den daha fazla bakmışlar, 2 ile başlayan sayılara 3'den daha fazla bakmışlar ve bu süreç sonunda, en az 9 ile başlayan sayılara bakmaktadırlar. Newcomb, bu kısa argümanından sonra, sıfırdan farklı anlamlı bir rakamın, sayının ilk basamağında olma olasılığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir (Türkyener, 2007:111-112):

$$\text{Olasılık (ilk basamaktaki rakam)} = \log_{10} (1+1/d),$$

$$d=1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9$$

Newcomb'un makalesi o zamanlar dikkate alınmamış ve unutulmuştur. Aradan 57 yıl geçtikten sonra Fizikçi Frank Benford, logaritma kitapları hakkında benzer bir gözlem yapmış ve aynı logaritmik kanunu ifade etmiştir.

Benford Kanunu'nun hileli rakamları bulmada kullanılması ilk defa Mark NIGRINI tarafından yapılan araştırmalar sonucunda gündeme gelmiştir. Nigrini bu matematik kanununun hileli sayıları bulma konusunda denetim elemanlarına yardımcı olabileceği kanısındadır. Nigrini yapmış olduğu bu çalışmaları, geliştirmiş olduğu Digital Analiz tekniğın de sayılarda normal olmayan oluşumların varlığı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu data tekniğinde bilgisayar ve matematiksel bir teori olarak bilinen Benford Kanunu kullanılmaktadır. Bu analizin temel noktası insanların rast gele davranmayacaklarına dayanır. İnsanlar bir hileye olanak vermek amacıyla sayı ürettiklerinde alışkanlıklarının sonucu olarak birkaç numarayı tekrar eder (Erdoğan, 2001:3; Yalçın, 08.03.2012).

Bu yöntem insanların rastlantısal sayı üretemeyecekleri varsayımına dayanmaktadır. Doğal olarak oluşması gereken sayılar Benford Kanunu ile bulunmakta, doğal oluşması gereken sayılar ile beyanlarda yer alan sayılar arasında fark olması durumu ise beyandaki sayıların hileli olarak üretilmiş olabileceği varsayımını gündeme getirmektedir (Yalçın, 08.03.2012).

1.8.5. İstisna Testleri ve Doğruluk / Eş (Kopya) Testleri

Bilgisayar destekli denetim teknikleri denetçiye, aşırı büyük maaşlar, fazla mesai, ikramiyeler ve izinler gibi olağanüstü kalemleri tanımlamada yardımcı olabilir. İstisna testleriyle denetçi, işletmedeki hile yapılma olasılığı olan olağandışı kalemler veya istisnai durumlar üzerine yoğunlaşabilir (Kiracı, 2005:109).

Doğruluk ve eş (kopya) testleri, ayrılmış veya hayali çalışanları belirlemede kullanılmaktadır. Bilgisayar destekli denetim teknikleri programı aracılığıyla çalışanların sosyal güvenlik numaraları ve adlarının uygun olup olmadığı kontrol edilebilir veya doğrudan kullanılan banka hesap numarası için bu kontrol yapılabilir. Denetçinin maaş bordrosu ve çalışanların kişisel dosyası arasında karşılaştırma yapması gerekmektedir (Kiracı, 2005:110).

1.8.6. Örnekleme Yöntemi

Örnekleme yoluyla denetimde, denetleme alanına giren tüm işlemler değil, işlemler içinden seçilen örnekler denetim konusu yapılmaktadır. Bu suretle denetimin maliyeti düşürülebilmekte alınan örneklerin incelenmesiyle kütle hakkında genel bir kanaat oluşturulabilmektedir. Örneğin, müşteri bakiyelerinin doğrulanması amacıyla yapılan bir denetimde tüm müşterilere teyit mektubu gönderilmesi gerekli değildir. Bir kısım müşteriye teyit mektubu gönderilmesi ve elde edilen sonuçların genelleştirilmesi yeterli olabilir (Abdioğlu, 2007:130).

1.8.7. İç Kontrol Sistemi Kurmak

Bir işletmede hilelerin önlenmesine ve ortaya çıkartılmasına yönelik en önemli araç işletmede oluşturulacak iç kontrol yapısıdır. Bu kaçınılmaz bir koşuldur. Yapılan bütün araştırmalar bu alandaki en önemli unsurun kuvvetli bir iç kontrol yapısının olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda işletmede bir işin başından sonuna kadar bir kişi üzerinde toplanmamalıdır. Örneğin, bir sabit varlığın alımına bir kişi karar verirken, baksa bir kişi bunun kaydını yapmalı, bir diğeri de varlığı koruma görevini üstlenebilir (Bozkurt, 2000:45).

Finansal tablolardaki hata ve hilelerin önlenmesi ve bulunması sorumluluğu, yeterli bir iç kontrol sisteminin oluşturulması ve düzenli çalıştırılması işletme yönetimine aittir. İşletme yönetiminin bu sorumluluğu iç denetim biriminin önemini daha da artırmaktadır. İç denetim birimi, kontrollerin etkin ve yeterli bir şekilde çalıştırılmasını sağlama da önemli rol oynamaktadır. Böylelikle, işletme yönetimi hata ve hilelerin önlenmesi ve tespiti sorumluluğunu iç denetim birimi ile paylaşmaktadır. İç denetim birimi, iç kontrol sisteminin aksayan yönlerini ve yetersiz kaldığı uygulamaları belirlemeli ve bunun sonucunda iç kontrol sistemine dahil edilecek yeni kontrol yöntem ve araçlarını belirleyerek, kontrol sisteminin etkin ve yeterlilik seviyesini güçlendirmelidir. İç denetim birimi, iç kontrolün hileleri önlemede etkinlik ve uygunluğunu inceleme ve değerlendirme yoluyla hata ve hilelerin önlenmesine yardımcı olmalıdır (Alagöz, 18.09.2011).

1.8.8. İhbar Hattı Kurmak

Hileleri önlemek için kurulan ihbar hatları, işletmelere daha etkili denetim yapmaları için gerekli yollardan birisidir. Söz konusu haberleşme araçları işletme için daha fazla masraf ve bazen de rahatsızlık veren aramalar anlamına geliyorsa da, ihbar hatlarının sağladığı faydalar arasında çalışanlarla daha iyi iletişim kurma imkanlarının yanı sıra daha güçlü hale getirilmiş bir iç denetim yapısı ve daha iyi kamusal ilişkiler yer almaktadır. Ayrıca, hileleri önlemek için oluşturulan ihbar hatları, daha az masraflı ve yasal olmakla beraber, hem içeriden hem dışarıdan yapılabilecek hileleri ortaya çıkararak caydırıcı olmaktadır. Bunlarla birlikte, hile ihbarları için kurulan hatlar, çalışanlar arasında iletişimi sağlayabilir, bir işletmenin kamusal olarak da imajının düzeltilmesine katkıda bulunur ki bu sayesinde çalışanlar, işletmenin etik konulara duyarlı olduğunu fark edecekler ve halk da işletmenin bu uygulamayla iç denetimi sağlamaya verdiği önemi anlayacaktır (Söyler, 05.03.2012).

1.8.9. Keşif Yöntemi

Keşif yönteminde hile bulgularından elde edilen sonuçlar çerçevesinde hilenin varlığına ilişkin araştırmalar gerçekleştirilmektedir. Yöntem sayesinde işletmenin faaliyet konusu, iş ve süreçlerin işleyişi, çalışma ortamı, iç kontrol sisteminin zayıf ve güçlü yanları gibi hileli işlemlere karşı işletmenin durumu ortaya konulmakta ve bu duruma göre de elde edilen bulgular çerçevesinde hile denetimine yön verilmektedir (Abdioğlu, 2007:131).

1.8.10. Sürekli Denetim

Sürekli denetim kavramı ilk kez John Kearns tarafından kullanılmıştır. Kearns, gelişmiş bilgi sistemlerine bağımlılığın artması, büyük hacimli verilerin bu bilgi sistemleri tarafından işlenmesi, yönetimin yeterli iç kontrol için üstlendiği sorumlulukların çoğalması ve denetim teknolojisindeki gelişmeleri gerekçe göstererek sürekli bir süreç denetiminin mümkün olabileceğini ifade etmektedir (Ağca, 2006:67). Başka bir ifadeyle, sürekli denetim, işletme varlıklarının korunmasında, veri bütünlüğünün korunması ve güvenilir finansal bilginin üretilmesi konularında gerçek zamanlı muhasebenin (RTA-Real Time Accounting) etkinliğini

belirlemek için kanıtları toplanma ve değerlendirme sürecidir (Rezaee, Elam ve Sharbatoghlie, 2001:151)

Sürekli denetimin iki ana bileşeni ise (Cankar, 2006:71):

- **Sürekli Kontrol Değerlendirmesi:** Kontrol zafiyetleri üzerinde mümkün olduğunca çabuk denetim yapılabilmesini ifade etmektedir. Bu yöntem sayesinde, iç denetçiler yönetimin izleme fonksiyonunun yeterliliğini değerlendirmekte, denetim ve yönetim kurullarına kontrollerin etkili çalıştığı ve işletmenin muhtemel olumsuzlukları hızlı bir şekilde düzeltebileceği garantisini sunmaktadır.
- **Sürekli Risk Değerlendirmesi:** Beklenen risk düzeyinin üzerindeki sistem ve süreçlerin belirlenmesidir. Bu yöntem sayesinde, denetçiler işletmenin riskli alanlarını tespit etmekte, bu türden riskleri derecelendirmekte ve sınırlı denetim kaynaklarının daha etkin dağılımını sağlamaktadır.

1.8.11. Fısıltı Yöntemi

Fısıltı Yöntemi, çalışanlarında desteğinin alınıp hile önleme sürecine onların katılmasını sağlamaya yönelik uygulamaları içermektedir. Bu yöntem ile işletme yönetimi açık uygulamalar izleyerek çalışanlarında hile önleme ve ortaya çıkarma sürecine katılmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Çünkü, işletme içerisinde bazı şeylerin yanlış gittiği hakkında ilk bilgi sahibi olan kişiler işletme çalışanlarıdır. Bundan dolayı çalışanların kendilerini yeterince güvende hissederek açıklamalarda bulunmaları çok önemli olmaktadır (Abdioğlu, 2007:134).

1.9. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMANIN OLUŞTURDUĞU SORUNLAR

Hileli finansal raporlamanın yol açtığı bazı sorunları aşağıdaki şekilde belirtilebilir (Küçük ve Uzay, 2009:249):

- Denetçiler ve denetim işletmeleri başta olmak üzere denetim mesleğinin doğruluk ve tarafsızlığı zedelenmektedir,

- Finansal raporlama sürecinin doğruluğu ve kalitesi azalmaktadır,
- Sermaye piyasalarının etkinliği düşmektedir,
- Finansal bilgilerin güvenilirliğinin azalmasıyla birlikte, sermaye piyasalarına olan güven de azalmaktadır,
- Hukuki ihtilafların artması ülke ekonomisine ek maliyetler doğurmaktadır,
- Ülkenin büyüme hızı ve refah artışı olumsuz etkilenmektedir,
- Hileye iştirak eden işletmeler iflas edebilmekte veya büyük ekonomik kayıplarla karşı karşıya kalabilmektedir,
- Hileli finansal raporlamaya bir şekilde karışan kişilerin kariyeri zarar görmektedir. Örneğin, bu kişi tepe yönetici ise, halka açık bir işletmenin yönetim kurulu üyesi olması yasaklanmakta, denetçi ise mesleğini icra etmesi engellenebilmektedir,
- Hile suçlamasıyla karşılaşan işletmelerin performansı ve normal faaliyetleri olumsuz etkilenebilmektedir,
- Düzenleyici kurumların aşırı müdahalelerini teşvik etmektedir.

Hileli finansal raporlamadan işletme içinde ve dışında birçok taraf olumsuz yönde etkilenmektedir. Ancak, toplumsal maliyet açısından en fazla olumsuzluklar yaşayanlar; işletme hileleri ortaya çıktıktan sonra menkul kıymetlerin değerinde meydana gelen azalma nedeniyle refah seviyesinde düşüşler olan yatırımcılar olmaktadır (Birgili ve Tunahan, 2005:60).

Hileli finansal raporlama sonucunda, işletmenin menkul kıymetlerine yatırım yapanların dışında, finansal raporlara dayanarak karar alan veya karar alanlara danışmanlık yapan kişi veya kuruluşlar da olumsuz etkilenmektedir. Bu kişi veya kuruluşlara örnek olarak, işletmeye borç veren bankalar ve diğer finansal kuruluşlar, kredi açan satıcılar, birleşme anlaşması yapmaya karar veren işletmeler, ihracatçının menkul kıymetleri hakkında tavsiyede bulunan finansal analistler, işletmenin

yöneticileri için mesleki sorumluluk sigortası yapanlar ve büyük tazminat talepleri ile karşılaşan sigorta şirketler verilebilir (Birgili ve Tunahan, 2005:61).

İKİNCİ BÖLÜM

İÇ DENETİM VE İÇ DENETÇİLERİN HİLELER KARŞISINDAKİ SORUMLULUKLARI

Çalışmamızın bu bölümünde, iç denetim kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle denetim ve denetçinin önemi vurgulayarak iç denetim hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra iç denetimin işletmenin diğer fonksiyonlarıyla ilişkisi , iç denetim standartları, iç denetimde mesleki etik kurallar ve hileler karşısında iç denetçinin sorumlulukları açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. DENETİM VE DENETÇİNİN ÖNEMİ

İşletmeler günümüzde, küreselleşen bir dünyada ve yoğun rekabet ortamında yaşamlarını sürdürmek zorundadır. Bu zorunluluk işletmelerin daha hızlı, güvenilir ve doğru bilgiler temelinde kararlar almalarını gerekli kılmaktadır (Demir, 2005:147). İşletmeler de, bunu gerçekleştirmek için denetim mekanizmasına başvurmaktadır. Bu nedenle, denetimin ve denetçinin işletme için önemini vurgulamak amacıyla öncelikle bu kavramın ne olduğunu belirtmek ve bilmek gerekmektedir.

Denetim kavramının, Batı dillerindeki karşılığı (audit) kökenini oluşturan Latince “audire” kelimesi; işitmek, dikkatli dinlemek anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumunun yaptığı tanıma göre, “denetleme, bir işin yönetime uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelemek, murakabe etmek, teftiş etmek, kontrol etmektir” (Alptürk, 2008:3; tdkterim.gov.tr, 16.03.2012).

Denetim ekonomik faaliyet ve olaylarla ilgili beyan edilen bilgilerin önceden oluşturulmuş kriterlere uygunluk derecesini belirlemek için bu ekonomik faaliyet ve

olaylara ilişkin bilgilerle ilgili delillerin objektif(tarafsız) olarak elde edilmesi, değerlendirilmesi ve sonuçların bu bilgilerle ilgilenen taraflara iletilmesini sağlayan sistematik bir süreçtir (Yılancı, 2006:4).

Bu tanımın önemli noktalarını ise aşağıdaki şekilde belirtilebilir (Yılancı, 2006:4-5):

- **Sistematik bir süreç olma özelliğine sahiptir.** Denetim mantıksal, planlanmış ve örgütlenmiş basamaklar veya prosedürler serisi olmasını ifade etmektedir.
- **Objektif olarak delil toplama ve değerlendirilmesidir.** Bilgilerin ölçütlere uygunluğu konusundaki incelemenin ve sonuçların değerlendirilmesinin peşin hükümsüz ve tarafsız yapılması gerektiğini belirtir.
- **Ekonomik faaliyet ve olaylar hakkındaki bilgiler, bireysel veya işletmeler tarafından ilgili taraflara sunulan bilgilerdir.** Bunlar denetimin konusunu teşkil etmektedir. Bilgiler; finansal tablo, iç faaliyet raporları, vergi raporları vb. oluşmaktadır.
- **Oluşturulmuş kriter, bilgilerin yargılanacağı standartlardır.** Kriter, kanun koyucu bir merci tarafından emredilmiş kurallar, yönetim tarafından oluşturulan bütçe veya diğer ölçümler veya mesleki örgütlerce oluşturulan genel kabul görmüş muhasebe prensipleridir.
- Sonuçların iletimi beyan edilen bilgiler ve oluşturulan kriter arasındaki uygunluk derecesini gösteren yazılmış bir **raporla** başarılmaktadır.
- **İlgili kullanıcılar denetçinin bulgularından yararlanan bireylerdir.** Bunlar; ortaklar, yöntem, kreditorler, devlet ve halktan oluşmaktadır.

Belirtilen denetim unsurlarının yanı sıra kontrol, teftiş ve soruşturma gibi kavramlarda denetim kavramları arasında kullanılmaktadır. Ancak, birbirlerini tam olarak karşılamamaktadır. Bu nedenle bu kavramları da açıklamak gerekmektedir.

Kontrol, yönetimin önceden belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmak için aldığı tedbirlerdir. İşletmenin amaç ve hedeflere ulaşılmasının önündeki risklerin

yönetilmesine yönelik olarak alınan önlemlerin tümü iç kontrol kapsamındadır. Denetimde ise, denetimi meslek edinmiş sertifikalı kişilerce, kişi ve olaylar yerine, süreçleri ve sistemi esas alan sürekli ve sistematik bir incelemelerdir. Faaliyetlerin, yönetimden ayrı olarak, fonksiyonel bağımsızlığa sahip olması esastır (Akpınar, 2011:287).

Teftiş, işlemlerde hata ve sorumluların tespit edilmesi, usulsüzlük ve yolsuzluklarla mücadele amacıyla ihtiyaç duyuldukça yapılan inceleme ve değerlendirme faaliyetidir. Teftiş faaliyetleri, yönetimden bağımsız olarak yürütülememektedir. Teftiş faaliyetleri, bu konuda ihtisaslaşmış kişiler (müfettişler gibi) tarafından yürütülebileceği gibi, yönetimin değişik kademelerinde rol alan personel tarafından da yürütülebilmektedir (Akpınar, 2011:287).

Soruşturma ise, kişilerin idari ve cezai sorumluluğunun tespitine yönelik olarak yapılan inceleme ve değerlendirme faaliyetidir (Akpınar, 2011:287).

Kavramların tanımlarından ve özelliklerinden anlaşılacağı üzere, teftiş, kontrol ve soruşturma faaliyetleri yönetim içerisinde de olabilmektedir. Denetim ise, yönetimin dışında, bağımsız bir yapıya sahip faaliyetlerdir. Bu nedendir ki denetim, karmaşık yapıya sahip olan işletmede gerçekleşen sistemlerin ve süreçlerin değerlendirilmesinde objektif olarak hareket ederek, işletmenin hem güvenilirliğini arttırmakta hem de oluşan güven sayesinde işletmenin yaşam süresinin uzamasını sağlamaktadır.

Denetçi, denetim kavramını açıklarken belirtildiği üzere, denetim çalışmalarını yapan, mesleki bilgi ve tecrübeye sahip, bağımsız davranabilen ve yüksek ahlaki nitelikleri taşıyan kimselerdir (Gürbüz, 1995:17).

Muhasebe raporlarıyla işletme dışına sunulan bilgiler, bir tür bildirimdir. Bu tür bildirimlerde bilgilerin doğruluğunu araştırıp, kanıtlayacak bir inceleme bildirimdeki bilgiler hakkında verilecek kararın nesnelliği artacaktır. Amaçlara uygun tutarlı kararlar alabilmek için bu karar sürecinde bilgilerin doğru ve güvenilir olması gerekmektedir. Çünkü, güvenilir olmayan bilgi kaynakların etkili kullanılmasını olumsuz etkilemekte ve karar vericiye de zarar vermektedir. Açıklanan muhasebe

bilgilerinin doğruluğunun araştırılması için bağımsız bir kişi tarafından bu bilgilerin denetlenmesi ve bilgilerin güvenilirliği ile ilgili rapor verilemesi gerekmektedir. Doğruluğu denetlenmiş bilgi, karar işlemi de güvenilirdir (Öndeş, 2000:80). Bu nedenle işletmelerde denetim yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.2. İÇ DENETİM KAVRAMI

Çalışmanın bu kısımda denetimin türlerinden biri olan iç denetimin tanımı, amacı ve önemi, kapsamı ve işlevleri ile iç denetimin yapılmasının nedenleri, iç denetimin unsurları, türleri, organizasyon içindeki yeri ve genel olarak sorumlulukları açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2.1. İç Denetimin Tanımı

Çağdaş iç denetim anlayışının oluşmasında önemli katkıda bulunan Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA-The Institute of Internal Auditors)'nün 1941 yılında New York'ta kurulması ile birlikte iç denetim dünyada profesyonel bir mesleki disiplin haline gelmiştir. Enstitü, 1944'de Toronto'da ABD dışındaki ilk birliğini, 1948'de de Londra'da Avrupa'daki ilk birliğini kurmuştur. ABD'de başlayan örgütlenme, 1982 yılında Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu (ECIIA-European Confederation of Institutes of Internal Auditing)'nun kurulması ile mesleğin Avrupa Birliği'nde statüye kavuşmasını sağlamıştır (Uzun, 2007:2).

İç Denetçiler Enstitüsü (IIA), kurulmasından itibaren iç denetçilerinin faaliyetlerinin kapsamının belirlenmesi, standartlarının tespit edilmesi ve iç denetçilerin eğitimlerine ilişkin sertifika programları ile profesyonel anlamda iç denetim faaliyetlerinin yürütülmesine hizmet etmektedir (Memiş, 2008:77).

İç Denetçiler Enstitüsü (IIA), tarafından yapılan tanıma göre, “İç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmaktır” (Uzun, 2007:3).

Tanıma göre iç denetim fonksiyonu, bir güvence sistemi olarak, kayıtların doğruluğundan ziyade, organizasyonun eğilimlerini dikkate alan ve organizasyondaki işlemlerin etkinliği ve verimliliği üzerine katma değer yaratan bir faaliyet olarak görülmektedir. Böylece iç denetim, işletme içerisinde daha fazla önem kazanmış ve bunun yanında daha fazla sorumluluk alan bir birim haline gelmiştir(Memiş, 2008:79).

Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu (ECIIA)'na göre iç denetim, içsel sınırlamalara veya coğrafi kısıtlamalara bakmaksızın bir kurumun bütün faaliyetlerini kapsar. Bununla beraber kurumsal yönetim, risk yönetimi ve iç kontrol süreçlerinin kurumun karşı karşıya olduğu bütün risklerin belirlenmesi, tanımlanması ve giderilmesi konusundaki yeterliliğini ve etkililiğini de kapsar. Böylece, esas olarak geçmiş finansal verileri değerlendirmek üzerine odaklanan dış denetimin tersine, iç denetimin kapsamı, operasyonların etkililiği, yönetim bilgi sistemleri ile etik ve sosyal süreçlerin devamlı olarak detaylı bir biçimde incelenmesini içermektedir(Okur, 2010:577).

İç denetim ile ilgili diğer tanımlar ise aşağıda belirtilmektedir;

İç denetim, işletme faaliyetlerinin ve uygulayıcılarının yaptıkları işlerin uygunluk ve etkinliğinin finans, muhasebe ve diğer tüm konulardaki kontrollerin durumunun araştırılıp üst yönetime rapor edilmesi olarak ifade edilmektedir(Tuan ve Sağlar, 2004:2).

İç denetim, işletme faaliyetlerinin kuruluş amaçları doğrultusunda, verimlilik ve rekabet gücünü artıracak biçimde yönlendirilmesi, işletme varlıklarının rasyonel olarak yönetilmesi, yönetim ve yatırım danışmanlığını, işletmede hata ve hilelerin önlenmesini sağlamaya yönelik ve yönetime bağlı fakat yürüttüğü faaliyet yönünde bağımsız denetçiler tarafından yürütülen denetimlerdir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010:31).

İç denetim, işletmeye hizmet etmek, işletmenin faaliyetlerini incelemek ve değerlendirmek amacıyla, işletme içinde kurulmuş bağımsız bir değerlendirme

fonksiyonudur. İç denetim, bir kontrol faaliyetidir ve diğer işletme içi kontrollerin etkinliğini ve yeterliliğini araştırmaktadır(Sevim ve Eliuz, 2007:62).

2.2.2. İç Denetimin Amaç ve Önemi

İç denetimin amacı, işletme personellerinin sorumluluklarını etkin şekilde yerine getirmelerinde onlara yardımcı olmaktır. İç denetçiler bir taraftan mevcut olan kontrollerin sürdürülmesine ve uygulanmasına çalışır, diğer taraftan mevcut olan kontrollerin nasıl daha etkin hale getireceği ile ilgilenmektedir. Bununla birlikte, işletme faaliyetleri, stratejileri ve amaçlarının işletme personellerince anlaşılmasını sağlamak da iç denetçilerin amaçları arasında yer alır(Uzay, 1998:162-163).

Denetimin amaçları, aşağıdaki faaliyetlerin gerçekleşmesini gerektirmektedir (Akgül, 2002:20):

- Muhasebe, finansal ve diğer faaliyetler kontrolünün sağlamlığı, yeterliliği ve uygulanmasını değerlendirilmesi,
- Faaliyet ve işlemlerin belirlenmiş politikalara, planlara ve yönergelere uygunluğunun araştırılması,
- Yönetimin düzenleyip sunduğu bilgilerin doğruluğunun ve güvenilirliğinin araştırılması,
- Üstlenilen sorumlulukların yerine getirilmesiyle ilgili faaliyetlerin kalitesinin değerlendirilmesi,
- İşletmenin varlıklarının muhasebe kayıtlarına alındığı ve her türlü zararlara karşı korunduğunun araştırılması,
- Faaliyetler ile ilgili iyileştirme önlemlerinin yönetime tavsiye edilmesidir.

Belirtilen açıklamalara göre, iç denetimin temel amacı, iç kontrol sisteminin yeterlilik ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda işletme yönetiminin faaliyetlerinin kolaylaştırılmasına katkı sağlamaktır. İç kontrol sisteminin yeterlilik ve etkinliğinin ölçülmesi için ise genel kabul görmüş

muhasebe kavramları, yönetim tarafından hazırlanan planlar, genelgeler ve yönetimin oluşturulduğu kuralların önceden saptanmış olması gerekmektedir(Akgül, 2002:20).

İç denetim fonksiyonunun yeterli ve etkin bir biçimde yürütülmesi, yönetim hedeflerinin gerçekleştirilmesinin güvence altına alınmasını sağlamaktadır. Güçlü bir iç denetim, işletmedeki denetim mekanizmalarının sağlıklı çalışmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yolla operasyonel risklerin, dolandırıcılığın ve gelir kaybının oluşması engellenerek işletmenin verimliliği ve rekabet gücü artmaktadır. İşletmeler büyüyüp kompleks bir hal aldıkça ilave operasyonel problemler doğmakta ve bunların çözümü için iç denetim birimlerine başvurulmaktadır. Bu çerçevede iç denetim, operasyonel birimlerin belirlenen politikalara uyumunda, etkin bir kontrolün ve birlikteliğin sağlanmasında rol oynamaktadır(Abdioğlu, 2008:93-94).

Son yıllarda yaşanan başta ABD'de olmak üzere Avrupa'da ve tüm dünyada görülen hileli finansal raporlama uygulamaları ve iflaslar, işletmelerdeki iç denetim eylemlerinin etkinliğini artırma çabalarının yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Giderek daha fazla sayıda kurum, mesleki iç denetim uygulamalarından yararlanmaya başlamaktadır. Bu durum, Avrupa'da gerek kamu gerekse özel sektördeki iç denetçilerin sayısındaki artıştan anlaşılabilir. Bu gelişme, işletmelerin mevcut kurumsal yönetim, risk yönetimi ve iç kontrol süreçlerinin etkinliğini göstermelerini gerektiren yasalar ve düzenlemelerle daha da hızlanmıştır. Çünkü, iç denetim faaliyeti işletme yönetimine destek olmak için özel olarak konumlandırılmış bir faaliyettir (Abdioğlu, 2008:94).

2.2.3. İç Denetimin Kapsamı ve İşlevleri

Genel olarak, iç denetim aktiviteleri aşağıdakilerden bir veya daha fazlasını kapsamaktadır (Akpınar,2010:182; Karcıoğlu ve Yanık, 2010:230):

- Muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin gözden geçirmektedir. Yeterli muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin oluşturulması yönetimin sorumluluğunda olup, bu durum sürekli olarak dikkat gerektirmektedir. İç denetim genel olarak, yönetim tarafından özel sorumluluğun verilmesi ve bu sistemlerin gözden

geçirilmesi, operasyonun izlenmesi ve konu ile ilgili gelişmelerin tavsiye edilmesi suretiyle gerçekleştirilir.

- Finansal ve operasyonel bilginin değerlendirmektir. Bu, ilgili bilgilerin belirlenmesi, ölçülmesi, gruplandırılması ve raporlanması yöntemlerinin değerlendirilmesi ve işlemlerin, bakiyelerin ve prosedürlerin detaylı olarak test edilmesini içeren hususlarda özel araştırmaları kapsamaktadır.
- Kuruluşun finansal olmayan kontrolleri de dahil olmak üzere, operasyonların ekonomisi, verimliliği ve etkinliğinin gözden geçirilmektedir .
- Kanun, düzenleme ve diğer dış ihtiyaçlar ve yönetim politika ve direktifleri, diğer dış ihtiyaçlara uyumun gözden geçirilmektedir.
- Hem işlemlerin hem de belirli iç kontrol unsurlarının sınanmaktadır.
- Kanuni şartlar ile düzenli otoritenin şartlarına, etik kurallara ve politika ve usullerin uygulanmasını sağlamaktadır.

Bu açıklamalar doğrultusunda iç denetimin işlevleri ise iki bölümde ifade edilmektedir (Akpınar, 2010:182):

- **Finansal Denetim:** Aktiflerin varlığını saptamak, yapılan hileli işlemleri önlemek ve açığa çıkarmak, iç kontrol sistemlerinin incelenmesini de kapsayan muhasebe ve rapor verme sistemlerinin güvenilirliğini kontrol etme işlevidir,
- **İşletme ve Yönetmel Denetim:** Klasik anlamdaki denetim finansal ve muhasebe alanlarına yönelik olmasına karşın, modern iç denetim anlayışı, işletmenin tüm faaliyetlerinin ve işlemlerinin denetlenmesini öngörmektedir.

2.2.4. İç Denetimi Gerektiren Nedenler

İç denetim faaliyetlerine gerek duyulmasının nedenleri ise aşağıdaki şekilde belirtebilir (Korkmaz, 2007:6-7; Sezal, 2006:45-46; Özdil, 1986:47; Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010:26-28; Toraman, 2002; Cullinan, 2004:859; Süer, 2003:3-5):

- **Sorumluluk ve Hesap Verebilme:** Her işletmede, yöneticiler sahip oldukları yetki ve sorumluluklarının bir kısmını kendilerine bağlı olarak çalışan kişilere devrederler. Tüm yöneticilerin, çalışanların görevlerini etkin ve verimli bir biçimde yerine getirip getirmediğini ve işletmenin hedeflerinin de bir parçasını oluşturan bireysel hedeflere ulaşip ulaşmadıklarını öğrenmesi gereklidir. Söz konusu bilgilenme faaliyetinde ne yöneticilerin kişisel çabaları, ne de astların kendi faaliyetlerini raporlamaları mevcut olan çıkar çatışması nedeniyle beklenen yararı sağlar. Bu nedenle sistemlerin, usullerin, kontrollerin değerlendirilmesi ve verimliliği ile hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığının belirlenmesinde, iç denetçiler bilgi toplama, şartları analiz etme ve problemler tanımlama konularındaki mesleki yeterlikleri nedeniyle belirtilen işlemleri yöneticilere vekaleten yapmaktadır.
- **Vekalet Teorisi:** Yöneticiler, görevleri karşılığında uzun vadede daha fazla ücret alma temel güdüsüyle hareket eden ve bu yüzden çoğu zaman işletme sahiplerinininkiyle çatışabilecek kişisel amaç ve hedefleri bulunan kişilerdir. Bu nedenle, işletme sahipleri yöneticilere emanet ettikleri kaynakların etkin ve verimli olarak kullanımı hususunda endişe duyarlar. Ancak, işletme sahiplerinin yöneticilerin görevlerini yerine getirip getirmediği hususlarında yeterli değerlendirmeleri yapacak zamanları ya da teknik ve metodolojik yetenekleri yoktur. İşletme sahipleri ile yöneticiler arasındaki bu ilişki vekâlet akdine benzetilmiştir. Bu kapsamda bir vekil olarak görev yapan yöneticinin söz konusu ilişkiden doğan borçlarını yerine getirmesi sırasında ortaya çıkabilecek düzensizlikler hakkındaki işletme sahibinin şüphelerini ortadan kaldıracak en önemli kontrollerden biri yapılacak olan iç denetimlerdir. İç denetçiler finansal ve finansal olmayan işlem ve olayları konu alan denetimler ile işletme sahibi ve yöneticiler arasındaki potansiyel çıkar çatışmasını önlemektedir.
- **Yönetime Danışmanlık ve Yardım:** İyi yetişmiş bir iç denetçi yönetime yardımcı olacak nitelikte eğitim ve deneyime sahiptir. Mesleklerinde donanımlı olan iç denetçiler işletmedeki hata ve hileleri açığa çıkarmak yanında, ileride benzer sorunlarla karşılaşılmasını için yöneticilere

danışmanlık ve eğitim hizmeti de verebilirler. İç denetçilerin belirtilen nitelikte bir faaliyeti yerine getirebilmeleri için planlama, organizasyon, yönetim ve kontrol konularında bilgi sahibi olmaları ve olayları profesyonel bir yönetici gözüyle değerlendirebilmeleri gerekmektedir.

- **Tasarruf İhtiyacı:** Profesyonel olarak yürütülen denetimler sonunda tespit edilen eksikliklerin düzeltilmesi konusunda da işletmeler maddi açıdan büyük tasarruflar sağlamakta ve kazançlar elde etmektedirler. Maddi kayıpların ortaya çıkarılması ve düzeltilmesi bazen iç denetim biriminin yıllık maliyetini karşılayacak büyüklükte olabilmektedir.
- **Hileli İşlemlere Karşı Korunma İhtiyacı:** İşletmelerin artması ile personel sayısı artmış, meydana gelen gruplar arasındaki ilişkiler fazlaşmıştır. Buna göre yetki ve sorumlulukların sınırlarını kesin olarak belli olmadığından hatalı ve hileli işlemler artmıştır. İşletmenin bunlardan korunması zorunluluğu iç denetimin önemini arttırmıştır. Bu durumu en iyi örneklerinden biri ABD’de kurulan Enron İşletmesi’nin yarattığı skandaldır. 1985’de kurulan işletme, doğal gaz nakliyesi yaparak faaliyete başlamış, daha sonra enerji alım-satım ve teslimatı, e-ticaret, kağıt ürünleri, metal, plastik gibi pek çok alanlarında da faaliyet göstermiştir. 2001 yılına doğru gelirinin yüksek olması nedeniyle, büyük bir işletme haline gelmiştir. Bazı analistlerin işletme durumunun olumlu olmadığı konusundaki uyarılarına karşın, işletme dikkate almamıştır. Ancak hissesini satan bir hissedar, sermaye getirisinin görülenin aksine daha düşük olduğunu belirtmiştir. Tepe yöneticilerinin de hisselerini yavaş yavaş satmaya başlamaları, ABD SPK’sı tarafından soruşturmaya tabi tutulmasına neden olmuştur. Yapılan araştırma sonucu işletmenin borç batağında olduğu tespit edilmiş ve bu haberle birlikte hisseler düşerek, işletme iflasa sürüklenmiştir. Bu olayda, halka açık bir işletmenin kendisini olduğundan daha karlı göstermesi ve denetim raporlarının yatırımcıların kararını etkilemesinden dolayı bu gösterimlerde denetim işletmelerinden yardım alması söz konudur. Böylece işletmenin karı şişirilmiş, borçlarının gizlenmesini sağlayarak, karmaşık bir finansal yapı sistemi oluşturulmuştur. Bu karmaşıklık işletmenin denetim işletmesi olan

Andersen tarafından GKGMİ'ne uydurma çabası içine girmiştir. Eichenwald ve Glater (2002), Andersen içinde işlemlerin açık ve dürüst olarak sunulmadığına inanan Mesleki Hizmetler Grubu (Professional Services Group) ile Enron'un kusurlu işlemleri için muhasebe düzeltmesi istemekten imtina eden ortak denetçi David Duncan arasında bir (anlaşmazlık) yaşandığını ifade etmektedir. Sonuç olarak, ABD'de Enron'a yönelik yürütülen çeşitli incelemelere göre, Andersen denetim işletmesi Enron'un finansal raporlarının denetimi ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmedi veya ilgili taraf işlemleri üzerindeki iç kontrol hakkında, iç denetim komitesinin endişelerini dikkate almadığı tespit edilmiştir.

2.2.5. İç Denetim Unsurları

İç denetimde bulunan unsurları şu şekilde belirtebiliriz (Şengür, 2005:6-7; Sağmanlı ve Cömert, 2010:44; Özbirecikli, 2006:9-10; Varıcı,2012:130):

- **Bağımsız ve Tarafsız Bir Faaliyet Olması:** Bağımsızlık, iç denetim bölümlerinin, diğer işletme faaliyetlerinden tamamen bağımsız olmasını ve iç denetim faaliyetlerini bağımsız olarak yürütebilecek derecede yeterli yetkiye sahip bir kişiye bağlı olmasını ifade etmektedir. Tarafsızlık, iç denetçilerin faaliyetlerini yürütürken ön yargısız ve çıkar çatışmalarından uzak bir şekilde davranmalarını ifade etmektedir. Denetçinin bağımsızlığı konusunda şüpheye düşülürse, denetim işlevinin değeri kaybolmuş olacaktır. Son yıllarda yaşanan muhasebe ve denetim skandalları buna örnek teşkil etmektedir. Muhasebe hileleriyle kendilerini olduklarından daha karlı gösteren işletmeler, tarafsız ve dürüst bir denetimden yoksun oldukları takdirde haksız kazanç elde etmekte ve yatırımcıların, kredi verenlerin kısacası kamunun zarar etmesine neden olmaktadır. Denetim işlevinin sağlıklı yürütülmesi ancak işini bağımsız şekilde yapacak denetçilerin görevlendirilmesi ile mümkün olmaktadır. Örneğin, ABD'nin önemli telekomünikasyon işletmesi Worldcom'un Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerini ihlal ederek, masraflarını varlık hesaplarına kaydetmesiyle karını şişirmiştir. Bu nedenle de vergi öncesi karını abartılı bir biçimde finansal tablolarında sunulmuştur. Worldcom'un

hileli finansal raporlama yaptığını iç denetçi yardımcısı olan Cynthia Cooper ortaya çıkarmıştır. Hatta bu olayda da Cooper ilk önce hile delillerini dış denetçi Arthur Andersen'e göstermiş ancak dış denetçi ciddiye bile almamıştır. Cooper 2002 Haziran'da ABD tarihinin en büyük hileli finansal raporlama skandallarından birini ihbar ederek sorumluluğunu yerine getirmiştir. Cooper'ın kendi çıkarlarını düşünmeden görevinin gereklerini yerine getirerek, iç denetçinin bağımsız ve tarafsız olmasının önemini ortaya koymaktadır.

- **Güvence ve Danışmanlık:** İç denetim, işletme amaçları, faaliyetleri ve kaynaklarını etkileyebilecek risk unsurları ile ilgili kontrollerin yeterliliği ve etkinliği hakkında incelemeler yaparak güvence verir, ancak tam bir garanti veremez. İç denetim faaliyetlerinin yeterli ve etkili bir şekilde yürütülmesi, yönetimin hedeflerinin gerçekleşmesinde bir güvence oluşturur. Danışmanlık, üst yönetimin ihtiyaçları doğrultusunda ve işletme faaliyetlerine değer katmak, geliştirmek için öneri ve tavsiyelerde bulunmak yolu ile iç denetimin üst yönetime sorumluluklarını yerine getirmelerinde yardımcı olmasıdır. İç denetçiler önemli potansiyel riskleri de değerlendirerek yönetimi bilgilendirip önerilerde bulunabilmektedir.
- **Bütün İşletmeyi Göz Önünde Bulundurma:** İç denetçi, işletme ihtiyaçlarını anlamalı, işletme hedef ve amaçları hakkında bilgi sahibi olmalı ve işletmenin ihtiyaçları doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmelidir.
- **Sistemik ve Disiplinli Bir Yaklaşım:** İç denetçiler, iç denetim faaliyetlerini İç Denetim Mesleki Uygulama Standartlarına uygun olarak yürüterek sistemik ve disiplinli bir yaklaşımla çalışmalarını tamamlarlar. İç denetim mesleki uygulama standardı, iç denetim bölümünün yol göstermek ve iç denetim faaliyetlerinin sistemik ve disiplinli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacı ile iç denetim yöneticisinin politika ve prosedürler oluşturmasını gerektirmektedir.

2.2.6. İç Denetim Türleri

İç denetçiler çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedirler ve iç denetim beş türden oluşmaktadır. Bunlar uygunluk denetimi, performans denetimi, finansal denetim, sistem denetimi, bilgi teknolojisi denetimidir.

2.2.6.1. Uygunluk Denetimi

Uygunluk denetimi, bir işletmenin finansal işlemlerinin ve diğer faaliyetlerinin belirlenmiş yöntemlere, kurallar ve mevzuata uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla incelenmesine denilmektedir. Başka bir ifadeyle uygunluk denetiminin amacı, belli bir otorite tarafından oluşturulmuş olan kurallara, uygulayıcıların uyma derecelerinin belirlenmesine yöneliktir. Ayrıca, uygunluk denetiminde ulaşılan sonuçlar geniş bir kitleye değil, sınırlı olarak ilgili ve yetkili kişi ve kuruluşlara raporlanır. Bu nedenle de çoğunlukla iç denetçi tarafından, gerekli durumlarda bağımsız denetçi tarafından yapılmaktadır (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010:35-36).

İşlemlerin ve faaliyetlerin yasal otoriteler tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmiş olması ve bunların uyumlu olup olmadıklarının belirlenmesi gerekmektedir (Şengür, 2005:88).

2.2.6.2. Performans Denetimi

İşletmeler görevlerini yerine getirirken kullandığı fiziki, finansal ve beşeri kaynakların etkinlik, verimlilik ve ekonomiklik derecelerinin değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme yapılırken, riske dayalı maliyet unsuru ile kaynakların etkin ve etkili bir şekilde kullanımı göz önünde bulundurulmalıdır (Alptürk, 2008:23).

İşletmelerde kontrolleri ve prosedürleri tasarlayanlar ve uygulayanlar, uygulama aşamasında başarısız olabilmektedirler. Bu nedenle iç denetçi, bağımsız ve planlı bir şekilde söz konusu sistemleri ve kuralları incelemekte ve geliştirilmesi gereken kontrolleri ve kuralları tanımlamaktadır. Daha sonra çalışmalarının sonuçlarını rapor haline getirerek yönetime sunmaktadır (Uzay, 23.03.2012).

2.2.6.3. Finansal Denetim

Finansal denetim, finansal tabloların doğruluğunu araştırılmasından çok finansal tablolara temel oluşturan muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin araştırılması ve bu bilgilerin elde edilen kayıt ortamının ve raporlama sisteminin incelenmesidir (Erdoğan, 2009:56). İç denetçilerin temel amaçları işletmede üretilen muhasebe bilgilerinin güvenilirlik derecesini saptamak, işletme varlıklarının doğru bir biçimde muhasebeleştirildiğini, işletme varlıklarının her türlü zarara karşı korunup korunmadığını incelemek, saptanmış plan, politika ve yöntemlere ne ölçüde uyulduğunu araştırmaktır. İç denetçiler, incelemelerini yaparken kayıt ve belgelerdeki hata, hile ve yolsuzluk ihtimallerini de göz önünde bulundurmalıdır. Finansal tablo denetimi hata, hile ve yolsuzlukları ortaya çıkartmak kadar, önlenmesini sağlayacak uygun koruma yöntemlerinin geliştirilmesine de yardımcı olmaktadır (Şengür, 2005:88).

2.2.6.4. Bilgi Teknolojisi Denetimi

Bilgi teknolojisi denetimi, denetlenen birimin bilgi sisteminin güvenli olup olmadığının değerlendirilmesidir. Bu denetim türü ayrıca denetlenen bilgi sisteminde depolanan veri ve bilgilerin yeterliliğini ve doğruluğunu değerlendirmek için kullanılır. Bilgi sisteminin güvenilirliği depolanmış bilgilerin yanlış kullanılmasının, zarara uğratılmasının ya da yok edilmesinin önlenme derecesi olarak tanımlanabilir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010:36).

Bilgi teknolojileri denetimi oldukça ayrıntılı ve önemli süreçleri içermektedir. Bu süreçlerin eksiksiz ve doğru bir şekilde yürütülebilmesi için, denetim teknolojik anlamda yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip denetçiler tarafından yürütülmeli ya da denetim sırasında bilgi teknolojileri konusunda uzman kişilerin yardımı alınmalıdır. Bu nedenle, bilgi teknolojileri denetim faaliyetlerinden söz edebilmek için öncelikle sektörde bilgi teknolojileri denetimi ile ilgili eğitim ve seminerlerin düzenlenmesi ve bilgi teknolojileri denetçilerinin yetiştirilmesi gerekmektedir (Özbilgin, 2003:127).

2.2.6.5. Sistem Denetimi

Denetlenen birimin finansal yönetim usullerinin eksikliklerini tespit etme ve giderme konusunda etkili olup olmadığının değerlendirilmesidir. Sistem denetimi ayrıca finansal işlemlerin ekonomiklik, etkinlik ve verimliliklerinin yanı sıra genel bağlayıcı hukuki düzenlemeler ve iç yönergelere uyumunu incelemektedir (Alptürk, 2008:23).

2.2.7. İç Denetimin Organizasyon İçindeki Yeri ve İç Denetimin Sorumlulukları

Çalışmanın bu kısımda iç denetimin organizasyon içindeki yeri ve iç denetimin genel olarak sorumlulukları açıklanmaya çalışılmıştır.

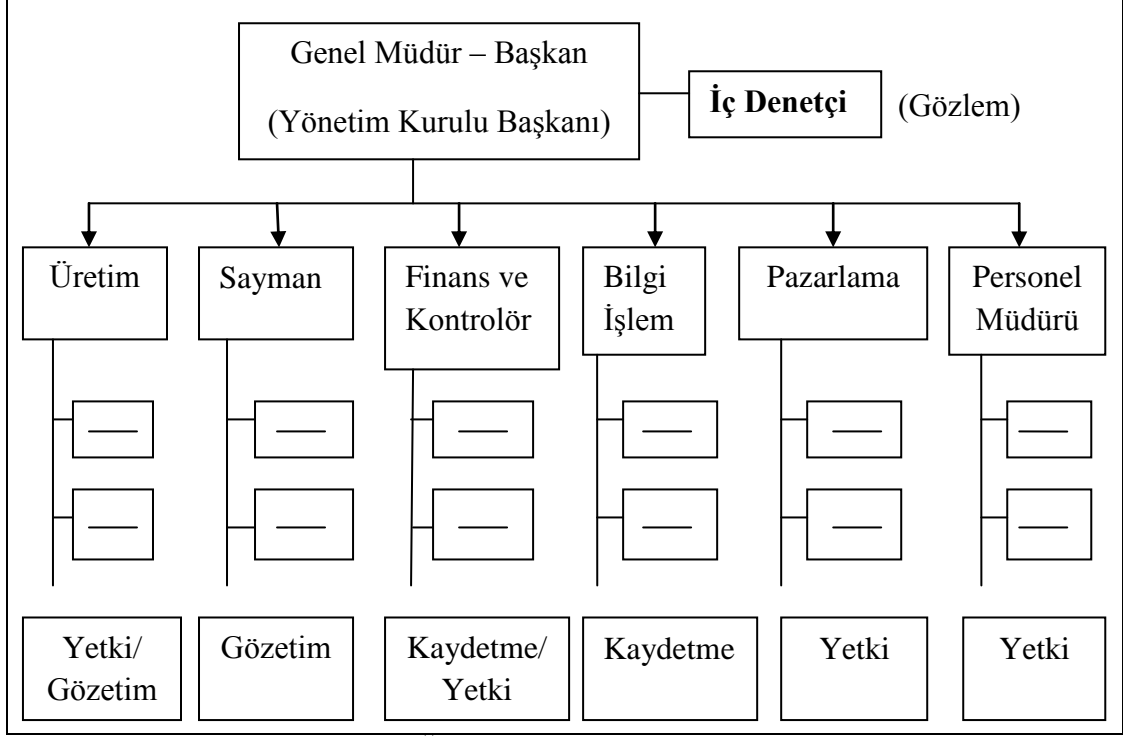
2.2.7.1. İç Denetimin Organizasyon İçindeki Yeri

İç denetçilerin organizasyon içindeki konumlarının belirlenmesinde, işletmedeki statü ve tarafsızlığının sağlanması gerekmektedir. İşletmedeki statü, iç denetçinin doğrudan üst yönetime veya yönetim kuruluna bağlı olması gerekliliğini ve iç denetçilerin organizasyon hiyerarşisi içerisindeki yerini vurgulamaktadır. İç denetçinin organizasyon içerisinde başkan ve yönetim kuruluna bağlı bulunması gerekmektedir. Tarafsızlık ise; işletmede sürekli çalışan personelin belirli aşamalardan sonra bağımsızlığını ve tarafsızlığını koruyamayacağından iç denetim personeli ihtiyacının işletme içerisindeki başka bir statüdeki personelden temin edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır (Tuan ve Sağlar, 2004:4; Memiş, 2008:84).

Büyük işletmelerde, iç denetim fonksiyonu geniş biçimde örgütlenmiş bir müdürlük olarak yer alabilir. Bu işletmelerde, iç denetim bölümü önemli görevler üstlenmektedir. İç denetimden gelecek raporlar, üst yönetimin özellikle iç kontrole ilişkin kararlarını etkileyecektir. Örneğin, iç denetim, kullanılmakta olan bilgisayar sisteminin, yazılım ve donanım düzeyinde iç kontrol etkinliğini sağlamada yetersiz olduğunu belirleyerek üst yönetime raporlayabilir. Böyle bir rapor, üst yönetimin yeni bir bilgisayar sistemi için yatırım kararı alması sonucunu ortaya çıkarabilir (Kurnaz ve Çetindoğan, 2010:34).

Buna göre, bir işletmenin iç denetim bölümünün işletmedeki konumunu aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

Şekil 2.1. İç Denetimin Organizasyon İçindeki Yeri

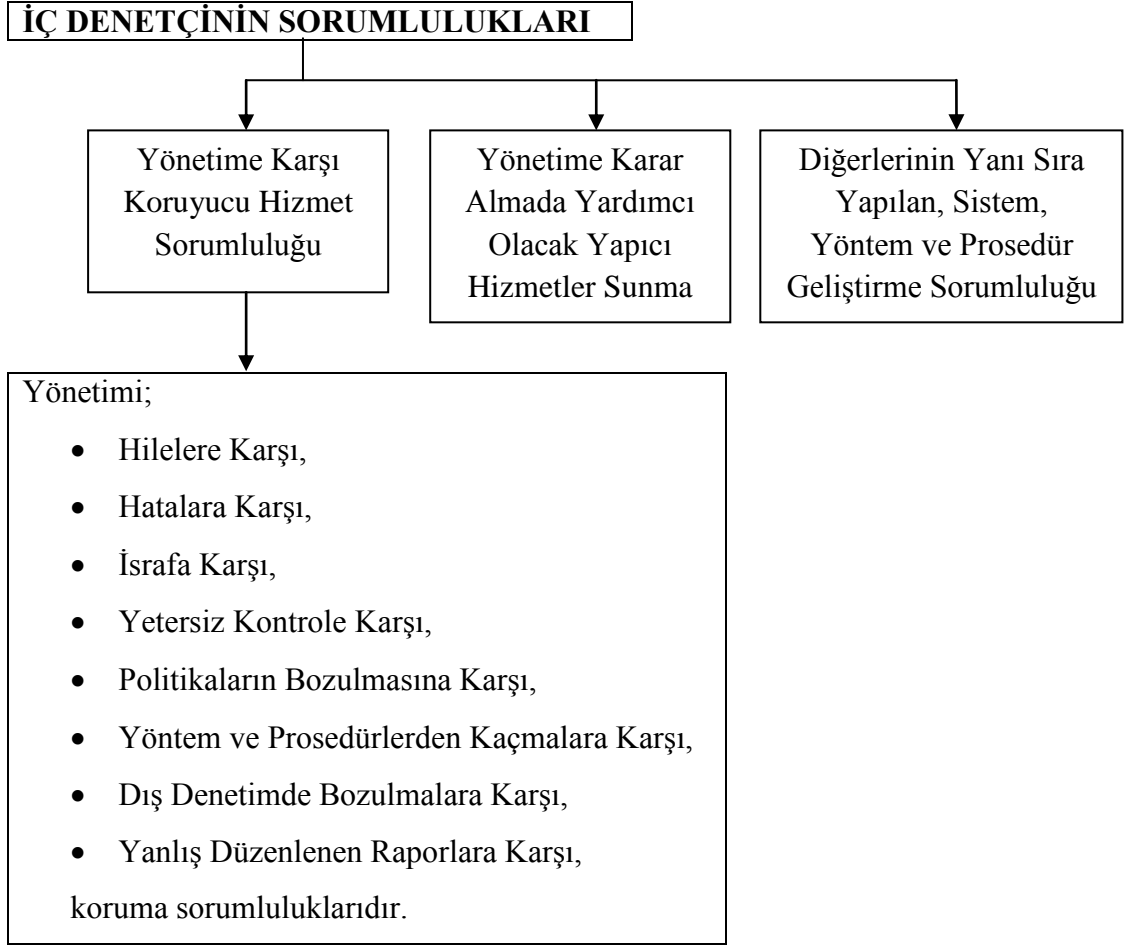

Kaynak: TUAN, A. Kadir, SAĞLAR, Jale (2004), "İç Denetçinin Örgüt İçindeki Yerinin Denetim Faaliyetleri Açısından Önemi", *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Yıl: 4, Sayı:11, TÜRMOB Yayını, Fersa Matbaası, Ankara, Ocak.

2.2.7.2. İç Denetimin Sorumlulukları

Yönetim anlayışında meydana gelen gelişmeler, yasal düzenlemeler ve rekabet, iç denetçilerin görev ve sorumluluklarını sürekli arttırmaktadır (Uyar, 05.03.2012). Ancak, iç denetçinin sorumluluklarının kuruluşun organizasyon yapısına ve faaliyet alanlarına göre değişebilmektedir. İç denetçilerin sorumluluk alanlarının genişliği ve yönetim açısından önemi aşağıdaki şekilde açıkça ortaya konulmaktadır.

Şekil 2.2. İç Denetçinin Sorumlulukları

Kaynak: TUAN, A. Kadir ve SAĞLAR, Jale (2004), “İç Denetçinin Örgüt İçindeki Yerinin Denetim Faaliyetleri Açısından Önemi”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Yıl: 4, Sayı:11, TÜRMOB Yayını, Fersa Matbaası, Ankara, Ocak.

Bu sorumlulukları yerine getirmede iç denetçinin belirli yeteneklere sahip olması gerekmektedir. Bu yetenekler şu şekilde belirtilmektedir (Tuan ve Sağlar,2004:3):

- **Genel Bilgi Yetenekleri;** Sonuç çıkarma ve problemi çözme yeteneği; sözlü ve yazılı iletişim yetenekleri.
- **Genel İşletme Bilgisi Yeteneği;** Bilgi işlem sürecini etkin kullanma ve uygulama yeteneği; çalışanları yönetme ve değerlendirme yeteneği.
- **Denetim Yeteneği;** Denetim faaliyetlerini planlama ve yürütme yeteneği; denetim faaliyetlerini gerekli mesleki faaliyetler ışığında idare etme

yeteneği; verileri toplama ve değerleme yeteneği; hileleri tespit etme ve önleme yeteneğidir.

İç denetçi, kontrol sistemlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi ve etkinliğe katkı sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. İç denetçiler, hem finansal hem de finansal nitelikte olmayan işlemleri kapsamak üzere geniş bir yelpazede faaliyetlerini sürdürmektedirler (Memiş, 2008:85).

2.3. İÇ DENETİMİN İŞLETMENİN DİĞER FONKSİYONLARIYLA İLİŞKİSİ

İç denetçilerin hileli işlemleri tespitine ve bu işlemlerin önlenmesine yönelik olarak işletmenin diğer fonksiyonlarıyla ilişkilerinin olması gerekmektedir. Bu nedenle, bu kısımda iç denetimin iç kontrol, denetim komitesi ve dış denetim ile ilişkilerinden bahsedilmektedir.

2.3.1. İç Denetimle İç Kontrol Sistemi Arasındaki İlişki

Son yıllarda dünyada yaşanan ve küresel etki yaratan işletme yolsuzlukları ile muhasebe ve denetim skandalları sonrasında iç kontrolün önemi ön plana çıktığı daha önce belirtilmişti. İşletmelerde ve muhasebe bilgi sistemlerinde iç kontrolün önemi daha fazla hissedilmiş ve pek çok ülke COSO (The Committee of Sponsoring Organizations), muhasebe bilgi sistemlerinde iç kontrol sistemi işleyişini kurumsal ve etkin bir düzeye getirmeyi amaçlamıştır (Alagöz, 2008:98).

İç kontrol, Amerika Ruhsatlı Muhasebeciler Enstitüsü Denetim Yönergeleri Komitesi (AICPA - Committe on Auditing Prosedure) tarafından, “İşletmenin aktiflerini korumak, finansal bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak, faaliyetlerin verimliliğini artırmak, belirlenmiş yönetim politikalarına bağlılığı özendirmek amacıyla kabul edilen ve uygulamaya konan tüm tedbir ve yöntemler” olarak tanımlanmıştır (Dabbağoğlu, 2007:160).

İç kontrol, işletme kaynaklarının etkili, ekonomik, verimli ve işletmenin amaçlarına uygun bir şekilde kullanılması, iş ve işlemlerin mevzuata uygunluğu, faaliyetler hakkında düzenli, zamanında ve güvenilir bilgi üretilmesi, işletmenin

varlıklarının korunması, yolsuzluk ve usulsüzlüklerin önlenmesi konularında yeterli ve makul güvence sağlayan bir yönetim aracıdır (Akyel, 2010:84-85). İç kontrol, yöneticilerin kurumu çalıştırmalarına ve amaçlarını süreklilik temelinde gerçekleştirmelerine yardımcı olmak üzere alt yapının bir parçası olarak inşa edilen bir yönetim kontrolüdür (Korkmaz, 2007:8).

İç kontrolün amaçları; faaliyetleri düzenli, etik kurallara uygun, ekonomik, verimli ve etkin biçimde gerçekleştirmek; hesap verme sorumluluğunun gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirmek; yürürlükteki yasalara ve yönetmeliklere uymak; kayıplara, kötü kullanıma ve hasarlara karşı kaynakları korumak; finansal tabloların güvenilirliğini ve anlaşılabilirliğini sağlamayı olarak sıralanmaktadır (Akyel, 2010:85; Dabbağoğlu, 2007:160).

İç kontrol unsurlarını aşağıdaki şekilde ifade edebilmek mümkündür (Alagöz, 2008:102-103; Demirbaş, 2005:169-172; Akyel, 2010:85; Kaval, 2005:125):

- **Kontrol Ortamı:** Kontrol ortamı, bir işlem grubuna özgü politika, usul ve yöntemlerin etkinliğini belirlemede, artırmada veya azaltmada etkili olan tüm faktörlerdir. Kontrol ortamı, işletme üst yönetiminin işletmeyi kontrol etmede temel anlayışı, sorunlara bakışı, sorunları çözmede yaklaşımları ve ahlaki değerlere verdiği önemle kendini göstermektedir.
- **Risk Değerlendirmesi:** Risk değerlendirme, işletmenin hedeflerini gerçekleştirmesini engelleyen önemli riskleri tespit ve analiz etme, bunlara uygun yanıtlar verilmesini belirleme sürecidir. Risk değerlendirme süreci, risk tespiti, risk ölçme, işletmenin göğüsleyebileceği risk kapasitesini belirleme, risklere verilecek yanıtları üretme aşamalarından oluşur.
- **Kontrol Faaliyetleri:** İşletme yönetimi tarafından risk yönetim faaliyetleri ile yönetimin emir ve talimatlarının yerine getirilmesine yardımcı olacak politika ve prosedürlerden oluşan ve iç kontrol sistemini yapılandırılmayı hedefleyen faaliyetlerdir. Yönetimin hedeflere ulaşmak için uyguladığı önlemler bütünüdür.

- **Bilgi ve İletişim:** Finansal raporlamaya uygun bilgi sistemi, işlemleri ve koşulları tanımlamak, bir araya getirmek, analiz etmek, kayıt etmek ve raporlamak için oluşturulan yöntemlerle işletmenin varlık ve borçlarının hesabını verme sorumluluğunu sürdürmek için oluşturulan yöntemlerden meydana gelir. Bu yöntemlerin, bilişim teknolojilerindeki hızlı değişimler paralelinde etkinliklerin sürdürülmesi için geliştirilmesi gerekmektedir. İletişim ise, finansal raporlamanın ötesinde, iç kontrol politika ve prosedürlerinin açıkça anlaşılmasını ve bu politika ve prosedürlerle ilgili bireylerin nasıl alıştığı ve sorumlulukları ile ilgilidir. İletişim, işletmenin büyüklüğüne bağlı olarak yazılı veya sözlü olabilir. Ayrıca, bir işletmede tersine bilgi akışı da iletişim kapsamına girer. Aksine iletişim için iletişim kanallarının açık olması ve yönetimin problemleri başlangıç aşamasında çözmeye eğilimli olması gereklidir.
- **İzleme:** İç kontrol organizasyonun karşı karşıya kaldığı risklere ve değişikliklere sürekli biçimde uyum göstermesi gereken dinamik bir süreç olduğundan, iç kontrolün değişen hedeflere, ortama, kaynaklara ve risklere ayak uydurmasını sağlamak bakımından iç kontrol sistemini izlemek gerekir. Bununla birlikte, iç kontrol sistemleri dönem içindeki sistem performans kalitesini değerlendirmek amacıyla izlenmelidir. İzleme fonksiyonu rutin izleme faaliyetleri, özel değerlendirmeler veya her ikisinin kombinasyonu aracılığıyla gerçekleştirilir.

İşletmelerde iç kontrollerin yeterliliğinin değerlendirilmesi, iç denetim faaliyetine ihtiyaç gösterir. Bu nedenle iç kontrol ve iç denetim birbirinden farklı, ancak birbirini tamamlayan iki kavram olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, işletmenin kurumsallaşmasının temellerinden birini iç kontrollerin varlığı oluşturmaktadır. İşletme içi kontrollerin yerindeliği ve yeterliliğinin değerlendirilmesi iç denetim faaliyeti ile ifade bulur (Uzun, 23.03.2012).

İş süreçlerinin etkinliği ve verimliliği, finansal raporlama sistemini güvenilirliği, yasa ve düzenlemelere uygunluk konularında makul bir güvence

sağlamak için işletmelerin yöneticilerince tasarlanan iç kontrol sistemi, iç denetim faaliyeti ile değerlendirilir. İç denetçilerin, işletmelerin iç kontrol sisteminin etkinliği ve yeterliliği ile iş süreçlerinin yerindeliği, performans kalitesi hakkında yönetime bilgi sağlanması hususunda sorumlulukları bulunmaktadır (Uzun, 23.03.2012). Denetçi kayıpların, hataların, hilelerin fazla eksik olduğu alanları tespit eder. Böylece yapacağı denetim alanına esas bilgilere iç kontrol sistemini inceleyerek sahip olur. İç kontrol sistemi iyiye daha az zaman harcar (Koçyiğit, 2005:150).

İç denetim iç kontrol unsurlarından olan izleme bileşeni çerçevesinde değerlendirilmekte ve işletmenin faaliyetlerini, finansal güvenliğini ve itibarını tehlikeye düşürebilecek olayları önleme ve ortaya çıkarmaya yönelik kontrollerin yeterli olup olmadığını iç kontrolleri değerlendirerek anlamaya çalışmaktadır. İç kontrol değerlendirmesi yapan iç denetçilerden kontrolleri sağlamlaştırmaya yönelik iyileştirme ve eğer saptanmış ise ilgili işlev ya da bölüm yöneticileri ile mutabakat sağlayarak düzeltme önlemleri önermesi beklenmektedir. İç denetçiler işletmenin işlevlerine, bölümlerine, varlıklarına, kayıtlarına ve personeline sınırsız erişim ve iletişim hakkına sahip olduklarından gerçekleştirecekleri çalışmalar bir dereceye kadar kolaylaşmaktadır (Kandemir ve Kandemir, 2012:48).

İç denetçiler işletme yapısındaki ayrıcalıklı konumu, iç kontrol yapısı ile etkileşim içinde olmaları, belirli bir zaman sınırlamasına bağlı çalışmamaları ve kontrol testleri yapmak ya da denetim çalışmalarını genişletmek için belirli bir maliyet baskısı altında bulunmamaları nedeniyle hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasında da sorumluluk yüklenmektedir. İç kontrol sistemini sürekli izleyerek finansal raporlama hilelerini gösteren risk faktörlerini belirleyebilecek en uygun konum, eğitim, personel, yönetim politika ve uygulamaları, faaliyet, iş ve iç kontrol ortamı bilgisine sahip olan iç denetçiler bu görevlerini yerine getirirken ayrıcalıklı konumlarının yardımıyla faaliyet ve finansal raporlama sistemleri ile iç kontrol yapılarına günlük olarak erişebilmekte ve finansal raporlama sürecinde yüksek riskli noktaları tam ve zamanında değerlendirebilmektedir (Kandemir ve Kandemir, 2012:49).

2.3.2. İç Denetimle Denetim Komitesi Arasındaki İlişki

Gelişmiş ülkelerde 1940’larda bu yana uygulanmakta olan ve sürekli tartışılan, ülkemizde de önemi artan denetim komitesi kavramının farklı tanımları bulunmaktadır. Bunlardan birkaç tanesi belirtilebilir.

Denetim komitesi bağımsız denetçilerin bağımsızlığını destekleyen, onlara bu konuda yardımcı olan, bunun yanında işletmenin iç kontrollerini ve dış finansal raporlama sürecinin izlenmesinden de sorumlu olan seçilmiş bir idari komisyondur (Sevim ve Eliuz, 2007:61).

Denetim komitesi, kurumsal yönetim ilkelerine göre işletme performansı ile ilgili her türlü iç ve dış denetimin yeterli, şeffaf şekilde yapılmasını sağlayan, en az üç üyeden oluşan ve yeterli derecede finansman, muhasebe ve temel olarak işletmeler mevzuatıyla ilgili bilgiye sahip olan kişilerden oluşan kuruldur (tusiad.org, 23.03.2012).

Etkin bir denetim komitesi, işletmenin muhasebe ve finansal raporlama politikalarını ve uygulamalarını izlemede aktif rol oynamaktadır. Komite, bağımsız denetimin yürütülmesinde karşılaşılan zorlukları, iç kontrolün uygulanmasındaki eksiklikleri veya yanlışlıkları, yönetimde yaşanan anlaşmazlıkları gibi durumların tartışılmasına ortam hazırlamaktadır. Etkin denetim komitesi, işletmede denetim yapan bağımsız denetçiler ile işletmenin yönetim kurulu arasında doğrudan iletişim kurulmasına yardımcı olmaktadır (Uzay,2003:74). Komitenin komuta kademesinde yer almaması, yönetim kurulu ile iç denetçiler ve bağımsız denetçiler arasında doğrudan bir iletişim kurulmasına yardımcı olmaktadır. Komite bu konumuyla yönetim kurulunu izler, iç denetçilerin çalışmalarıyla birebir ilgilenir ve iç denetimin etkin çalışmasını sağlamaktadır (Sevim ve Eliuz, 2007:62).

Günümüzde iç denetim alanı işletmenin tamamına yayılmıştır. Hem denetim komitesi hem de iç denetim, yönetimin hata ve hilelerini önlemeyi amaç edindiğinden etkin çalışan bir iç denetim fonksiyonu komitenin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olacaktır. Avrupa Komisyonu 1996 yılında yayımladığı “Green Paper on Auditing” adlı çalışmada “Güçlü bir iç denetim

fonksiyonu olmayan işletmeler komitenin sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gerekli bilgileri sağlamakta yetersiz kalacaktır” demiştir. Bu durum tersi için de geçerli olup komite de iç denetim bölümünün etkin olarak çalışmasına katkı sağlayacaktır. Komite, iç denetim bölümünün kalitesini; iç denetçilerin tarafsızlıklarını sürdürme, sürekli mesleki eğitime tabi tutma, bilim ve teknolojideki gelişmeleri takip ederek kendini bu alanda geliştirme, mesleki niteliklerini iyileştirme ve sertifikasyon gibi alanlarda teşvik ederek arttırabilir. Bunu yapabilmesi için komitenin iç denetim fonksiyonunun organizasyonel yapısını, görevlerini ve faaliyetlerini açık bir şekilde anlaması gerekir. Komite bu noktada gereksinim duyduğu bilgileri; iç denetim yönetmeliği, organizasyon şekli ve iç denetim planı, iç denetim faaliyet raporu, iç denetim tarafından yapılan projeler ve denetim bulgularından elde edebilir (Uyar, 22.03.2012).

Denetim komitesi ile iç denetim arasındaki ilişkiler raporlama ve gözetim ilişkilerini kapsamaktadır. Burada ilk olarak, iç denetimin finansal raporlama, kurumsallık ve kontrolle ilgili sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirilmesi denetim komitesi ile bir raporlama ilişkisi gerekmektedir. Böyle bir ilişkinin olması, hile gibi durumlarda iç denetime müracaat edebileceği yeri sağlayarak, hileleri önlenebilmesi için iç denetim ve denetim komitesi iletişimlerinin kuvvetli olması gerekmektedir (Yılancı, 2003:29-30).

Denetim komitesinin iç denetim fonksiyonu üzerinde aktif bir gözetim rolü bulunmaktadır. Bu ilişkide ortaya çıkan gözetim faaliyetleri aşağıdaki şekilde ifade edebilmek mümkündür (Uyar, 22.03.2012):

- İç denetim faaliyetinin amacı, yetkileri, sorumluluğu ve raporlama ilişkisi açısından örgütsel yapısının incelenmesi ve onaylanması,
- İç denetim bölümü yöneticisinin işe alınması, devamı ve değiştirilmesi kararı,
- İç denetim planı ve bütçesinin incelenmesi,
- İç denetim sonuçlarının incelenmesi,

- Yasa ve yönetmeliklere uygunluk, bağımsız denetçilerin değerlendirilmesi ve gerektiğinde potansiyel hata veya hilelerin araştırılması gibi çeşitli iç denetim projeleri için talepte bulunma,
- Kalite güvenini sağlamak için öneride bulunmasıdır.

Amerika’da Denetim Komitelerinin etkinliğinin artırılması amacıyla 1997 yılında çeşitli kuruluşlardan temsilcilerin oluşturduğu 11 kişiden oluşan bir komite kurulmuştur. Çeşitli kuruluşların da tavsiyelerini alarak 1998 yılında Denetim Komitesi’nin etkinliğinin artırılmasına yönelik olarak tavsiye kararı yayımlamıştır. Bu tavsiyelerde işletmelerin iç kontrol sisteminin güvenilirliğini arttıracak, işletmedeki denetim sürecinden sorumlu bağımsız bir denetim komitesinin oluşturulmasını istemiştir. İşte, bu gibi yasal kararlar da iç denetçilerin sorumluluklarını yerine getirirken en önemli yardımcısının denetim komitesi olacağını göstermektedir (Uyar, 05.03.2012).

Günümüzde iç denetim-bağımsız denetim-kurumsal yönetim üçgeninde denetim komitesine çok büyük görevler düşmektedir (Uyar, 05.03.2012). Çünkü, halka açık işletmelerde etkin bir denetim sadece bir birim ile olmamaktadır. Bugün, doğru bir finansal raporlama, denetim komitesi, iç denetim, işletmenin finansal işlemlerinden sorumlu birimi ve işletmenin yönetim kurulunun ortak çabalarıyla oluşturulmaktadır (Gunther ve Moore, 2002:5).

2.3.3. İç Denetimle Dış Denetim Arasındaki İlişki

Dış denetim, işletmenin, kendi personeli olmayan denetçilerden oluşan, işletmeyle doğrudan ilgili, bağlı vb. şekilde organik bağı olmayan bağımsız ve farklı bir tüzel kişiliği olan denetim organı, grubu veya kişisi tarafından denetlenmesidir. Dış denetim, bağımsız denetim ve kamu denetimi şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Uzun,2007:4).

- **Bağımsız Denetim:** Türkiye’de Denetim Standartları hakkında Seri: X, No: 22 sayılı ve 12.06.2006 tarihinde yürürlüğe giren Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ’deki tanıma göre, “İşletmelerin kamuya açıklanacak veya Kurulca istenecek yıllık finansal tablo

ve diğ er finansal bilgilerinin, finansal raporlama standartlarına uygunluğ u ve doç ruluğ u hususunda, makul güvence sağ layacak yeterli ve uygun bağ ımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla bağ ımsız denetim standartlarında ö ngörö len gerekli tüm bağ ımsız denetim tekniklerinin uygulanarak, defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değ erlendirilerek rapora bağ lanmasıdır” (Başlangıç Hük mü, Madde 4:1). Bağ ımsız denetim Őirketlerince yapılan denetimlerde, kamuya ağ ıklanacak ya da SPK’ya gönderilecek olan finansal tabloların uluslararası muhasebe ilke ve standartlarına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığ ı incelenir. Diğ er bir deyiş le, söz konusu tablolarda yer alan bilgilerin doç ruluğ u ve gerçeğ e dürüştçe yansıtıp yansıtmadığ ı araştırılır. Bağ ımsız denetimin geçerli olması için, denetim ilke ve kurallarına uyulması zorunludur (M.Erdoğan, 2002:59).

- **Kamu Denetimi:** Kamu denetimi, görev ve yetkilerini yasalardan alan ve kamu adına, kamunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere denetim yapan kiş i ve kurumlarca gerçekleştirilen finansal tablolar, uygunluk ve performans denetimlerini ifade eden kamusal bir fonksiyondur. Kamu denetim kuruluşları; iç denetim kuruluşu, dış denetim kuruluşu veya aynı anda hem iç hem de dış denetim kuruluşu olabilmektedir (Uzun, 2007:5).

Dış denetçilerle iç denetçiler arasında denetim yöntemleri, sorumlukları, denetim hedefleri gibi konularda bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Dış denetçiler, finansal işlemlerin ve hesapların kurallara uygunluğ una ilişkin düşüncelerini destekleyecek yeterli kanıtlar aramaktadırlar. Onların bakış açısı daha çok geçen yıl ne olduğ una odaklanmıştır. İç denetçiler ise Ő u anda ne olduğ una ve gelecekte ne olacağ ına bakmaktadır. Dış denetçilerin temel hedefi sonuçların değ erlendirilmesidir. İç denetçilerin temel hedefi ise daha önce kurulmuş ve uygulanmakta olan finansal sistemlerin değ erlendirilmesidir. Ayrıca iç denetçilerle dış denetçiler arasındaki en önemli fark raporlama ve sorumluluk konusunda karşımıza çıkmaktadır. İç denetçiler, iş letmenin üst yönetimi için çalışıp onlara rapor verirken dış denetçiler daha üst otoritelere, genellikle yasama organına karşı sorumludur (Tek ve Çetinkaya, 15.03.2012).

Dış denetim ile iç denetim arasında farkların olmasına rağmen karşılıklı görüş alış verişinde bulunmaları, birbirlerinin bilgi ve tecrübelerinden yararlanmalarının hem kendilerine hem de işletmeye faydaları olacaktır. Bağımsız denetim açısından söz konusu ilişki kalitenin artmasını sağlayacaktır. Çünkü, iç denetçiler daha ayrıntılı, sürekli ve düşük maliyette bilgiye sahip olacaklardır. Dolayısıyla iç denetçilerin çalışmalarından yararlanan bağımsız denetimin niteliği daha iyi olacaktır. Bununla birlikte, iyi bir iç denetime sahip olan işletmede bağımsız denetçi faaliyet sonuçları hakkında daha rahat görüş bildirecektir. İç denetçinin çalışmalarıyla bağımsız denetçiler, işletmenin finansal olmayan yönlerinin finansal tabloları nasıl etkilendiklerini daha iyi anlayabilir. İki denetçi arasındaki ilişkinin işletmeye en büyük yararı ise, toplam denetim süresinin kısalması ve dolayısıyla denetim maliyetlerinde azalmaya yol açabilir (Uzay, 1998:164-165). Ancak, bununla birlikte iç denetçilerin yöneticilerle yakın ilişkide olmaları nedeniyle, finansal raporlarda değişiklik yapılması konusunda anlaşılabilir. Diğer taraftan da, dış denetçilerde yüksek maliyetle bilgi toplamakta ancak, yönetimle iş birliği yapma olasılığı daha az olmaktadır. Bu nedenle, dış denetçilerin denetime önemli derecede bağımsızlık getirmesi, iç denetçilerle işletme yöneticileri arasında gizli anlaşmaların önlenmesinde yardımcı olabilecektir (Gunther ve Moore, 2002:5-6).

2.4. İÇ DENETİMİN BAĞIMSIZLIĞI VE TARAFSIZLIĞI

İç denetçilerin fikirleri, görüşleri, düşünceleri, değerlendirmeleri ve tavsiyeleri işletmenin amaçlarına değer katmakta ve faaliyetlerinin gelişimine sağlamakta danışmanlık faaliyeti olarak kabul edilecektir. İşletme düzeltici tedbirleri alırken bu hususlara ağırlık vermesini sağlayacaktır. İç denetçinin profesyonel çalışması objektif kriterler temelinde olacak ve profesyonel çalışması sonucunda tarafsız ve adil olunması sağlanacaktır (Şahin, 2006:296).

İç denetçinin bağımsız olabilmesi için gereken şartları ise maddeler halinde aşağıdaki şekilde ifade edilmek mümkündür (Gürbüz, 1995:52-53):

- **İç denetçi üst yönetime sorumlu olmalı:** İç denetçinin işletme örgütündeki konumu ve işletme yönetimi tarafından aldığı destek, iç denetim çalışmalarının etkinliğini belirleyen temel faktör olmaktadır. Bu nedenle iç

denetçi, geniş bir faaliyet alanını yöneten ve denetçinin yaptığı önerileri uygulama yetkisine sahip olan bir üst yöneticiye karşı sorumlu olmalı ve rapor vermelidir. Ancak böyle bir düzenleme ile denetçinin yapacağı öneriler ve eleştiriler ciddi olarak ele alınabilir.

- **İç denetçi, yürütme fonksiyonu ile aralarında büyük bir mesafe olmalı:** İç denetimin objektif olabilmesi için iç denetçi denetleyici prosedürleri yapmaktan kaçınmalı ve hiçbir kayıt düzenlememelidir. Çünkü, denetçi hem yapan hem de denetleyen duruma düşmemelidir. Bazı zamanlarda da iç denetçiden bazı rutin işlerin yapılması istenebilir. Diğer yürütme personeline yapılan işler gibi bu işlerde denetlenmelidir. Ancak bu durumda iç denetçinin personeli gözünde bağımsızlığı korunabilir.
- **İç denetçi görüşlerini rahatça, çekinmeden açıklayabilmeli:** İç denetçiler yaptıkları tetkikler nedeniyle doğabilecek durumlardan çekinmemelidir. Denetçi, görevinin ne olduğunu bilmeli, her türlü baskıya rağmen, doğru olarak bildiğini yapmalıdır. Başkaları tarafından kolayca yönlendirilmeli ve etki altında kalmamalıdır.

2.5. ULUSLARARASI İÇ DENETİM STANDARTLARI

İşletmelerde iç denetim faaliyetleri, farklı endüstri ve ortamlarda, çeşitli yasal düzenlemeler, ölçek ve özellikleri farklı kurumsal yapılarda gerçekleştirilmektedir. Söz konusu farklılıklar içinde iç denetimin tanımına uygun yerine getirilmesine yönelik olarak, iç denetim uygulamalarının temel ilkelerini tanımlamak, katma değerini ifade ve teşvik etmek, performansının değerlendirilmesine imkan sağlamak amacıyla Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü tarafından “Uluslararası İç Denetim Standartları” geliştirilmiştir (tide.org.tr, 20.03.2012; Uzun, 24.03.2012). “Uluslararası İç Denetim Standartları”nda şirketin risk yönetimi, iç kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin yeterliliğinin ve etkinliğinin değerlendirilmesi için iç denetim biriminin sorumluluğunda olduğu belirtilmektedir. Hilelerle ilgili olarak ise, Mesleki Uygulama Çerçevesinde “hileli durumların yaşanması olasılığını değerlendirmek için iç denetçinin gerektiği ve hilelere karşı bir risk yönetimi uygulayabileceği” ifade edilmektedir (Reidy ve Theobald, 2011:48-49).

Uluslararası İç Denetim Standartları, nitelik ve performans standartları olarak iki bölümden oluşmaktadır. Nitelik standartları, iç denetim faaliyetinin amaç, yetki ve sorumluluklarının bir yönetmelikle tanımlanması, bağımsızlık ve tarafsızlık, mesleki yeterlilik, mesleki özen ve dikkat, sürekli mesleki gelişim, kalite güvence ve geliştirme programından oluşmaktadır. Performans standartları ise, iç denetim faaliyetinin yönetimi, işin niteliği, görev planlaması, görevin yapılması, sonuçların raporlanması, gelişmelerin izlenmesi, bakiye riskin yönetimce üstlenilmesini içerir. Bu standartlar uygulama önerileri ile desteklenerek iç denetçilere çalışmalarında kılavuzluk sağlanmaktadır (Karcıoğlu ve Yanık, 2010:230-231).

Standartların amaçları aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Karcıoğlu ve Yanık, 2010:231):

- İç denetim uygulamasını olması gerektiği gibi temsil eden temel ilkeleri tanımlamak,
- Katma değerli iç denetim faaliyetlerini teşvik etmeye ve hayata geçirmeye yönelik bir çerçeve oluşturmak,
- İç denetim performansının değerlendirilmesine uygun bir zemin oluşturmak,
- Gelişmiş kurumsal süreç ve faaliyetleri canlandırmaktır.

2.5.1. Nitelik Standartları

Nitelik Standartları aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (tide.org.tr, 20.03.2012; Pehlivanlı, 2011:198-199; Akçıl, 2007):

- **Amaç, Yetki ve Sorumluluklar:** İç denetim faaliyetinin amaç, yetki ve sorumlulukları, Standartlarla uyumlu olan ve denetim komitesi ve yönetim kurulunca da onaylanan bir yönetmelikte açıkça tanımlanmalıdır. Ayrıca İşletmeye sağlanan güvence hizmetlerinin ve danışmanlık hizmetlerinin niteliği, iç denetim yönetmeliğinde tanımlanmalıdır.
- **Bağımsızlık ve Objektiflik:** İç denetim faaliyetlerinin bağımsız, iç denetçilerin objektif olmaları gerekmektedir. İşletme içinde, iç denetim

faaliyetinin sorumluluklarını yerine getirmesine imkân sağlayan bir yönetim kademesine bağlı olması gerekir. İç denetçilerin tarafsız ve önyargısız bir şekilde davranması ve her türlü çıkar çatışmasından kaçınması gerekir. Denetçilerin bağımsızlığı veya objektifliği fiilen bozulduğu veya bozulduğu izlenimi doğduğu takdirde, bozulmanın ayrıntıları ilgili taraflara açıklanmalıdır.

- **Yeterlilik ve Azamî Meslekî Özen ve Dikkat: Yeterlilikleri ile ilgili olarak,** iç denetçiler, kişisel olarak, sorumluluklarını yerine getirmek için gereken bilgi, beceri ve diğer vasıflara sahip olmalıdır. İç denetim personeli, görevin tamamını veya bir kısmını yapmak için gereken bilgi ve becerilere sahip değilse, iç denetim yöneticisi işletme dışındaki uzmanlardan nitelikli tavsiye ve yardım temin etmelidir. İç denetçi, suistimal belirtilerini tespit edebilecek yeterli bilgiye sahip olmalıdır (Suistimal terimi, kasti aldatma boyutu da olan bir dizi usulsüzlük ve yasa dışı eylem anlamına gelir. Suistimal eylemi, kurumun yararına veya zararına yapılabilir ve kurum içinden ya da dışından kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Suistimalin önlenmesi, caydırılması ve yapıldığı takdirde doğacak zararları azaltmak ve sınırlandırmak amacına yönelik tedbirlerden oluşur. Bu nedenle, denetim sırasında, iç denetçinin suistimallerin (hilelerin) tespitiyle ilgili sorumlulukları şu şekilde belirtilebilir: kontrol tasarımlarının değerlendirilmesindeki suistimal risklerinin dikkate alınması ve atılacak denetim adımlarının tespit edilmesi gerekmektedir; bir suistimalin yapılmış olabileceğini gösteren bulgu ve belirtileri tespit etmek için suistimal hakkında yeterli bilgi sahibi olması gerekmektedir; suistimale yol açabilecek kontrol zafiyetleri gibi konulara karşı uyanık olmak, herhangi bir zamanda birden fazla belirtinin bir arada olmasının, suistimal ihbarını artırdığını bilmelidir; Suistimal yapıldığını gösteren belirtileri değerlendirmek ve ek tedbire gerek olup olmadığına ya da soruşturma açmasının önerilmesine gerek olup olmadığına karar vermesi gerekmektedir; Bir soruşturma açılmasını önlemek için suistimal hakkında yeterli belirtinin mevcut olduğunun tespiti yapıldığı takdirde, durumu kurum içinde uygun yetkili kişi ve birimlere bildirilmesi gerekmektedir). İç denetçiler, verilen görevi yerine

getirebilmek için bilgi teknolojileri ve kontrolleriyle ilgili bilgilere ve mevcut teknoloji tabanlı denetim tekniklerine sahip olmalıdır. İç denetim yöneticisi, iç denetim personelinin görevin kısmen veya tamamen gerçekleştirilmesi için gereken bilgiye, beceriye ve diğer vasıflara sahip olmadığı durumlarda, danışmalık görevini reddetmeli veya yeterli tavsiye ve yardımı temin etmelidir. **Azamî meslekî özen ve dikkat ile ilgili olarak ise**, iç denetçiler, makul sınırlar içinde tedbirli ve ehil bir iç denetçiden beklenen beceriye sahip olmalı, azamî özen ve dikkati göstermelidir. İç denetçi, görevin amaçlarına ulaşmak için gereken çalışmanın kapsamını; güvence prosedürlerinin tatbik edildiği konuların nisbi karmaşıklığını ve önemi; risk yönetim, kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliği ve yeterliliği; önemli hata, düzensizlik veya aykırılıkların olma ihtimali; güvence görevinin potansiyel faydalarının maliyeti göz önünde bulundurarak azamî meslekî özen ve dikkat göstermelidir.

- **Kalite Güvence ve Geliştirme Programı:** Program hem iç hem de dış değerlendirmeleri içine almak zorundadır. **İç Değerlendirmeler;** iç denetim faaliyetinin performansının devamlı gözden geçirilmesini ve öz değerlendirerek (kendi kendini değerlendirme) veya işletme içinde, iç denetim uygulamaları ve standartlarını bilen kişilerce yapılan dönemsel gözden geçirmeleri kapsamalıdır. **Dış Değerlendirme,** kalite güvencesi gözden geçirmeleri gibi dış değerlendirme çalışmaları, işletme dışından vasıflı ve bağımsız bir gözden geçirme uzmanı veya bir gözden geçirme ekibi tarafından en azından beş yılda bir kere yapılmalıdır. Uygulanan “Kalite Güvence ve Geliştirme Programı”nın sonuçlarını üst yönetime ve yönetim kuruluna iletmelidir. Eğer iç denetim yöneticisi, “Uygulanan Kalite Güvence ve Geliştirme Programı”nın sonuçlarını desteklerse iç denetim faaliyetinin “Uluslararası İç Denetim Meslekî Uygulama Standartlarına” uygun yapıldığını belirtebilir.

2.5.2. Performans Standartları

Performans Standartları aşağıdaki şekilde ifade edebilmek mümkündür (tide.org.tr, 20.03.2012):

- **İç Denetim Bölümünün Yönetimi:** İç denetim yöneticisi, iç denetim faaliyetinin etkili bir tarzda yöneltilmelidir. Bu da iç denetim faaliyetlerinin, iç denetimin amaçlarına ve standartlarına uygun olarak hareket edilmesiyle gerçekleşebilir. İşletmenin hedeflerine uygun risk esaslı planlar oluşturulmalı ve bu planlar için kaynak ihtiyacını belirleyerek yönetime bildirilmelidir. İç denetim faaliyetinin görev planı, en az yılda bir kez yapılan yazılı bir risk değerlendirmesine dayanmak zorundadır. İç denetim faaliyetinin planlarını ve kaynak ihtiyaçlarını, gözden geçirme ve onay için üst yönetime ve yönetim kuruluna bildirmelidir. Kaynaklar etkin kullanılmalıdır. İç denetim faaliyetini yönlendirmek amacıyla yönelik politika ve prosedürleri belirlenmelidir. Kaynaklar dönemsel olarak yönetime raporlar verilmelidir.
- **İşin Niteliği:** İç denetim faaliyetlerini, sistematik ve disiplinli bir yaklaşımla, kurumsal yönetim, risk yönetim ve kontrol süreçlerini değerlendirmek ve bu süreçlerin iyileştirilmesine yardımcı olmaktır. Kurumsal Yönetim: Üst Yönetim, yönetim kurulu ve denetim kurulu tarafından işletmenin amaçlarına yönelik, işletmenin faaliyetlerinin raporlanması, yönlendirilmesiyle ve izlenmesi gayesiyle uygulanan yapı ve süreçlerin birleşimidir. Risk Yönetimi: İşletmenin amaçlarını gerçekleştirmek üzere makul bir güvence sağlamak amacıyla potansiyel olay ve durumları belirlemek, değerlendirmek, yönetmek ve kontrol etme sürecidir. Kontrol Süreci: Riskin, risk yönetimi süreçleriyle belirlenen risk toleransları içinde kalması amacıyla tasarlanan kontrol çerçevesinin bir parçası olan faaliyettir.
- **İç Denetimin Görev Planlanması:** İç denetçiler, her görev için amaçları, kapsamı, zamanlama ve kaynak dağılımı hususlarını da dikkate alan ayrı bir plan hazırlamak ve yazılı hale getirmesi gerekmektedir.

- **İç Denetimin Yapılması:** İç denetçi, belirlenen görevin hedeflerine ulaşmak için yeterli bilgileri belirlemek, analiz etmek, değerlendirmek ve kayıtlı hale getirmesi gerekmektedir.
- **Sonuçların Raporlanması:** Sonuçlar raporlanırken, varlıkların sonuçlarıyla, yapılan tavsiyeler eylem planının yanında görevin hedeflerini ve kapsamını da içermesi gerektirmektedir. Rapor doğru, objektif, özlü, yapıcı, tam olmak ve zamanında sunulmak zorundadır. Raporlarda hatalar varsa, iç denetim yöneticisi eksik raporu alan bütün taraflara düzeltilmiş bilgileri iletmesi gerekmektedir. İç denetçiler sonucu desteklerse, görevlerinin “Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları’na uygun olarak” yapıldığına raporlarına yer verirler. Standartlara, etik kurallara aykırılıklar varsa açıklanmalıdır.
- **İlerlemenin Gözlenmesi:** İç Denetim Yöneticisi, yönetime rapor edilen sonuçların akıbetinin gözlenmesi için bir sistem kurması ve uygulaması gerekmektedir. Yönetimin aldığı tedbirlerin etkili bir şekilde uygulanmasını veya üst yönetimin, gerekli tedbiri almamasının riskini üstlenmeyi kabul etmesini sağlamak ve gelişmeleri gözlemek amacına yönelik bir takip süreci kurmalıdır. Danışmanlık görevlerinin sonuçlarının akıbetini gözlemelidir.
- **Yönetimin Bakiye (Artık) Riskleri Üstlenmesi:** İç Denetim Yöneticisi, üst yönetimin işletme için kabul edilemeyecek bir bakiye risk düzeyini üstlenmeyi kabul ettiğine inandığı takdirde, konuyu üst yönetimle tartışması gerekmektedir. Bakiye riskle ilgili bir karara varılamazsa, İç Denetim Yöneticisi, konuyu çözülmesi için denetim komitesi ve yönetim kuruluna rapor etmelidir.

2.6. İÇ DENETİMDE MESLEKİ ETİK KURALLAR

Yunanca alışkanlık ve karakter anlamına gelen “ethos” kelimesinden türetilen etik, ahlak kavramını da içine alan bir disiplin olup, “Görev ve sorumlulukları esas alan bir davranış kuralı ya da disipline işaret eder ve bir kişinin neyi yapıp yapmaması gerektiğini konusunda davranış biçimini tanımlayan kurallar” olarak

tanımlanmaktadır (Özkol,Kök,Çelik,Gönen, 2005:107; Kutlu, 2008:5). Etik'in temel konusu, bir insanın bir başka insana davranış biçimini ve o insanın başkalarından beklediği davranış biçimlerini içermektedir. Etik ilkeler, doğru ve iyi davranışların oluşması ve geliştirilmesini hedeflemektedir (Yalçın, 2011:48). Başka bir ifadeyle etik, insanın davranışı esnasında kullandığı ahlaki ilkeler bütünüdür (Kutlu, 2008:5). Ahlak kelimesi ise, Türkçeye Arapçadan, huy anlamına gelen “hulk” kökünden geçmiştir ve “kişinin doğuştan ve sonradan edindiği bir takım davranış şekilleri, huyları, tavırları ve manevi seviyesini belirten tutum ve davranışları” olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle de etik, insan davranışının ilkeleri, ahlak ise, bu ilkelerin uygulanmasıyla ilgilidir (Kutlu, 2008:22).

Etik ilkeler bir işletme içinde etiğin kurumsallaşması için, işletmenin genel değerler sistemi ve amaçlarını tanımlayan, verilen kararların bu ilkelere uygunluğu için rehberlik eden mekanizmadır. Bu nedenle her meslekte meslek etiğine ihtiyaç olmaktadır ve mesleki kuruluşlar mesleki etik kurallar geliştirmektedirler. Meslek etik, belirli bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin olarak oluşturup, koruduğu, meslek üyelerine emreden, onları belli bir şekilde davranmaya zorlayan; kişisel eğilimlerinin sınırlayan; yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan; meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünü olarak tanımlanabilir (Yalçın, 2011:49). Herhangi bir mesleğin yerine getirilmesinde meslek mensupları meslek etiğine ne kadar bağlı kalırlarsa, o meslek, toplum içinde o kadar saygı ve güven kazanacaktır (Özkol vd., 2011:109).

Muhasebede meslek etiği, meslek mensubu olan kişinin bağımsızlığını, kendi kendini kontrolünü ve moral dürüstlüğüne ifade eder. Başka bir ifadeyle, muhasebede meslek etiği, müşterilere, halka ve diğer uygulamacılara yüksek standartlara oturtulmuş ahlaki davranışlarla hizmet edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Söz konusu bu hizmette ise meslek mensupları uzmanlıkta yeterli sorumluluğa ulaşmış, güvenilirliğini sağlamış, doğru ve tarafsız olma vasıflarına sahip kişiler olmak zorundadırlar (Selimoğlu, 16.03.2012).

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsünde ülkemizi temsil etmekte olan ve 1995 yılında kurulmuş olan Türkiye İç Denetim Enstitüsü, iç denetimle ilgili olarak

meslek bilinci ve etiğinin oluşturulmasında katkı sağlamaya çalışmaktadır (Koçberber, 2008:76).

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü, üyelerinin uyması gereken etik kurallar hazırlamıştır. Etik kuralları belirleme amacı, Enstitü tarafından etik kültürü oluşturmak ve yaygınlaştırmak olarak ifade edilmiştir. Etik kurallar için dört temel ilke belirlenmiştir. Bunlar; Dürüstlük, Objektiflik (Tarafsızlık), Gizlilik (Sır Saklama), Yetkinlik (Ehil Olma) dır. Bu dört ana ilke içerisinde 12 davranış kuralı belirlenmiştir. Bunlar (Abdioğlu, 2008:76-77; tide.org.tr, 16.03.2012):

- **Dürüstlük,**

1. İç denetçiler, çalışmalarını doğruluk, dikkat ve sorumluluk duygusuyla yaparlar,
2. İç denetçiler, hukuku gözetir ve hukukun ve mesleğin gerektirdiği özel durum açıklamalarını yaparlar,
3. İç denetçiler, kanun dışı bir faaliyete bilerek ve isteyerek taraf olmaz veya iç denetim mesleği ve işletme açısından yüz kızartıcı eylemlere girişmezler,
4. İç denetçiler, işletmenin meşru ve etik amaçlarına saygı duyar, katkıda bulunurlar.

- **Objektiflik (Tarafsızlık),**

5. İç denetçiler, değerlendirmelerinin tarafsızlığına zarar verebilecek veya zarar vereceği varsayılabilecek herhangi bir ilişkiye ve faaliyete katılmazlar; bu katılım, işletmenin çıkarlarıyla çatışan ilişki ve faaliyetleri de içerir,
6. İç denetçiler, meslekî muhakemelerini zayıflatabilecek veya zayıflatacağı varsayılabilecek herhangi bir şeyi kabul etmezler,
7. İç denetçiler, tespit ettikleri ve açıklanmadığı takdirde faaliyetlerinin raporlanmasını bozacak tüm önemli bulguları açıklarlar.

- **Gizlilik (Sır Saklama),**

8. İç denetçiler, görevleri sırasında elde ettikleri bilgilerin korunması ve kullanımını konusunda ihtiyatlı olurlar,

9. İç denetçiler, sahip oldukları bilgileri kişisel menfaatleri için veya hukuka aykırı olarak veya işletmenin meşru ve etik amaçlarına zarar verebilecek tarzda kullanmazlar.

- **Yetkinlik (Ehil Olma),**

10. İç denetçiler, sadece görevin gerektirdiği bilgi, beceri ve tecrübeye sahip oldukları işleri üstlenmelidirler,

11. İç denetçiler, iç denetim hizmetlerini, Uluslararası İç Denetim Meslekî Uygulama Standartlarına uygun bir şekilde yerine getirirler,

12. İç denetçiler, kendi yeterliliklerini ve hizmetlerinin etkinlik ve kalitesini devamlı geliştirirler.

2.7. İÇ DENETİM YAKLAŞIMLARI

İç denetim alanında meydana gelen değişim ve gelişim uygulamada yeni yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşımlar (Demirbaş, 2005:175; Alagöz, 2008:107-108; Özeren, 2000:41-45):

- **Daha pro-aktif bir yaklaşımın benimsenmesi:** Proaktif yaklaşım, fırsat ve tehditleri doğmadan görmek, bir durumu ya da olasılığı önceden tahmin edip ona göre belirli çıkarımlar ve duruşlar hazırlamaktır. Değişime ve yeniliklere açık ve dinamik, işletmenin iş ve işlem akışlarına, iç kontrol mekanizmalarının ve yönetim sistemlerinin çalışmalarına bağlı olarak doğabilecek riskleri proaktif biçimde önceden öngörebilecek yapıda olmalıdır. İç denetçiler bünyesinde yer aldıkları organizasyonun iş süreçlerinin güvenilirliğine, kalitesine, duyarlılığına ve maliyet etkinliğinin iyileştirilmesine katkıda bulunabilir. Örneğin; denetim esnasında kontroller, risk yönetimi ve uygulama örnekleri ile ilgili olarak elde ettikleri bilgileri yöneticilerle paylaşmak, kaynaklarının çoğunu karşılaşılan risklerle bağlantılı olarak yeterli kontrollerin sağlanmasını güvence altına almak, tasarım aşamasındaki sistemlerin incelenmesi, denetledikleri alanlarda ortaya çıkan olumsuz eğilimleri ve riskleri belirlemek amacıyla veri tabanlarının sürekli olarak izlenmesi için ileri teknolojik araçlar geliştirebilir.

- **Denetlenene “müşteri” olarak yaklaşılması:** Denetlenene müşteri olarak yaklaşılması sorunların belirlenmesi ve işletmeye değer katan veya onu güçlendiren iyileştirmelerin tavsiye edilmesi yoluyla risklerin yönetimi bakımından çalışma birimlerine daha fazla yardımcı olmaktadır. Hatta bazı iç denetim birimleri bağımsızlığa ve tarafsızlığa ilişkin mesleki standartları zedelemekten denetlenenle iş ortaklığı türünden ilişkiler kurabileceklerini düşünmektedir. Bakış açısındaki bu değişikliğin uygulanmasında bazı değişimler bulunmaktadır. İşletmenin kültüründe, iş önceliklerinde, risklerle ve yönetimle ilgili meselelerde meydana gelen değişiklik eğilimleri hakkında denetim personelinin sürekli olarak bilgi toplamasına yönelik olarak kuruluş bünyesinde ağ sistemleri ve bağlantılar oluşturmaktadır. İç denetim birimlerinin denetim sırasında daha yakın iletişim içinde bulunmaktadır. Müşteri hizmetlerini geliştirmek üzere hizmet düzeyi konusunda kendisine hedefler koyan ve bu hedeflere göre performanslarını izleyen iç denetim birimleri bulunmaktadır. Bu denetim birimleri örneğin, denetimin başlangıcı ile bitişi arasında geçen süre veya alan çalışmasının tamamlanması ile raporun yayımlanması arasında geçen süre konusunda hedefler tespit etmektedir.
- **Risk yönetiminde yoğunlaşma:** Çok sayıda iç denetim birimi denetim süreci boyunca karşı karşıya kalınan riskler üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Risk terimi, işletmeyi bütünüyle etkileyebilecek olan finansal kayıplar, etik olmayan davranışlar, güvenilirliğin zarar görmesi ve yasal gereklerle çalışma yönergelerine uygun olmama türünden bir olay ya da eylemin kurumu olumsuz bir biçimde etkileyebilmesidir. Risk yönetimi ise, bir işletmeye, personeline ve varlıklarına yönelik muhtemel tehlikelerin değerlendirilmesi, akılcı ve açık bir biçimde belgelenmiş bir yöntem içinde asgariye indirilme sürecidir. İç denetim, risk yönetimine iki yolla destek olabilmektedir. Birincisi, risk yönetimi çerçevesinin bir bütün olarak iyi ve etkili çalıştığı ve belirli risklerin istenen düzeyde yönetildiği konusunda yönetim kuruluna ve yönetime objektif bir güvence sağlamakta, ikincisi ise, iç denetim faaliyeti zamanını, düzgün risk yönetimi süreçlerinin kurulmasına ve uygulanmasına katkıda bulunan danışmanlık faaliyetlerine harcamaktadır. Risk analizi ve

değerlendirmesi sınırlı kaynaklarını nerede görevlendirmesi ve denetim yaklaşımı ile zamanının belirlenmesi konularında denetim yönetiminin karar vermesinde yardımcı olmaktadır.

- **Denetim kalitesinin süreklilik temeline yükseltilmesi:** Denetim birimleri hızla değişen iş dünyasında ayakta kalmaları için işletmelerin denetim ihtiyaçlarını karşılamayı sürdürmenin denetim pratiklerini geliştirmekten geçtiğini kabul etmektedir. Farklı işletmelerin denetimlerini geliştirme konusundaki farklı girişimlerinin birbirlerine çok benzer yaklaşımları ortaya çıkarmaktadır. Bu davranış şekilleri sonucunda iç denetim birimleri denetim fonksiyonlarını yerine getirme şekli aynı faaliyet alanında bulunan diğer işletmelerin denetim birimleriyle kıyaslanmaktadır. Kıyaslama benzer faaliyet alanlarında bulunan işletmeler arasında en iyi uygulama örneklerini ortaya çıkarmayı amaçlamakta olup, denetim sürecinde yer alabilecek temel uygulamaları ve metodolojileri belirleme sürecini kapsamaktadır. Böylece denetim birimlerine belirli alanda en iyi performansı gösterenlerin tutarlı ve önemli sayılabilecek denetim sonuçlarına nasıl ulaştıkları konusunda ayrıntılı bilgi sağlamaktadır. Denetim birimlerinin performansının ölçülmesi hem “müşteri” ile ilişkilerinin süreklilik temelinde geliştirilmesi ve denetimin olumlu bir değer yaratmasını sağlamak için gerekli görülmektedir.
- **Teknolojik imkânlardan giderek artan biçimde yararlanılması:** İşletmelerde bilgisayar sistemlerinden yararlanmanın giderek artması iç denetimin karmaşıklığını da arttırmaktadır. Ancak bilgisayarların gücünün ve hızının artması ve denetim yazılımlarının kolaylığı aslında denetim elemanına daha etkili denetim yürütme imkanı sağlamaktadır. Denetim birimlerinin risklerini izlemek, eğilimleri ve gereksiz işlemleri tespit etmek ve sapmaları ortaya çıkarmak üzere verileri analiz etmek ve denetim biriminin verimliliği arttırmak bakımından bilgisayarlardan yararlanılmaktadır. Bu yararlanma şekline; çok yıllık denetim planlarının güncelleştirilmesi, denetlenebilir özel faaliyetlerle bağlantılı olan risk değişikliklerin izlenmesi, çalışma kâğıtlarının hazırlanması, on-line sistemi ile denetim el kitaplarına, raporlara, denetim programlarına ve talimatlara ulaşılması, denetim biriminin merkezi ve

taşıradaki diğler denetim elemanları ile iletişim kurulması örnek olarak verilebilir.

2.8. HİLELER KARŞISINDA İÇ DENETÇİ SORUMLULUĞU

Hilenin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasında asıl sorumluluk işletme yönetimine aittir. Yönetim (sakaryasmmmo.org.tr, 28.12.2011):

- İşletmede dürüstlük ve etik davranış kültürü oluşturmalı,
- Hem finansal raporlama hem de faaliyetlerin etkin ve verimliliği ile hukuka uygunluğunu sağlayacak iç kontrol sistemi kurmalı ve bu sistemi devam ettirmelidir.

Hileli finansal raporlama ile ilgili temel sorumluluk yönetime ait olmasıyla birlikte bu temel sorumluluğun yanında denetçilere de bir takım sorumluluklar düşmektedir (Varıcı, 2012:129).

İç denetçiler, her zaman hileli işlemlerin faillerini takip etmekle sorumludurlar. İç Denetim Enstitüsünün belirlediği İç Denetimin Mesleki Uygulama Standard'ına göre iç denetçilerin hileli olaylara karşı her zaman açıkgozölü olması ve olası hilelerin farkına varabilmesi için yeterli bilgiye sahip olması gerekmektedir (Church, McMillan ve Schneider, 2001:99). Hile konusunda AICPA'nın belirttiği standartlarda iç denetçilerin hile nedeniyle finansal tablolarda önemli tahrifatlara sebep olabilecek 25 risk faktörlerini yayınlamış, iç denetçilerin bu risk faktörlerini iyi bilmesi ve her zaman göz önünde bulundurması gerektiğini vurgulamıştır (Varıcı, 2012:130). Bunlarla birlikte, iç denetçiler hileye neden olan kişileri takip ettiği yolları inceleyerek, yeni bir risk faktörünün tanımlanması gerekip gerekmediğine karar verir(Küçük, 2009:122).

İç denetçi hile ile ilgili belirtileri başta yönetime bildirmelidir. Daha sonra işletmenin denetim komitesine bildirimde bulunabilir. Hatta yönetimin dahil olduğu özellikle hileli finansal raporlama ile ilgili bulgularını denetim komitesi ile paylaşmalıdır (Varıcı, 2012:130). İşletme içinden ise, iç denetçiler ve denetim komiteleri düzenli olarak bir araya gelmeleri gerekmektedir. Bu sayede, finansal

raporlamanın kalitesinin artırılmasını, hilelerin ortaya çıkma ihtimalinin azalmasında yararlı olacaktır (Küçük, 2009:124). İç denetim ile deneyim komitesi arasındaki ilişki, işletme birimlerinin “hesap sorulabilir hale gelme” sorumluluğunu güçlendirecektir (Yılcı, 2003:31). Yine dış denetçi de hileli eylemlerle ve işletmenin iç kontrol yapısı ile ilgili bilgilerin çoğunu iç denetçiden temin etmektedir. Eğer iç denetçinin ihbarlarını dikkate alınmazsa, dış denetçinin yetkili otoritelere bildirmesi sosyal sorumluluk açısından bir gerekliliktir (Varıcı, 2012:130).

Genellikle, hileli finansal raporlamanın ortaya çıkarılması görevinin dış denetçilere ait olduğu sanılmaktadır. Çünkü dış denetçinin işletmenin herhangi bir personeli olmadığından herhangi bir kimsenin etkisinde olmayacağı düşünülmektedir. Hâlbuki serbest piyasa şartlarından dolayı dış denetim faaliyetlerinin zaman ve bütçe açısından önemli kısıtları vardır. Diğer taraftan; işletme içindeki konumu, iç kontrol yapısındaki aktif rolü ve tam zamanlı çalışan olması nedeniyle, hileli finansal raporlamanın de dâhil olduğu birçok hile türünün önlenmesinde ve tespitinde iç denetçinin çok daha avantajlı bir konumda olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu avantajlardan birincisi, dış denetçilerin aksine, iç denetçilerin zaman açısından bir kısıdı bulunmamaktadır. İkincisi, iç denetçilerin denetim maliyeti gibi çoğu zaman denetimin etkinliğini sınırlandırılan önemli bir kısıdı yoktur. Dış denetimde ise, bu kısıt, çoğu zaman denetimin etkinliğini büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Bu durumlarda dış denetçiler, çoğu zaman maliyetlerden dolayı denetim faaliyetlerini önem vermeden yapmaktadırlar. Üçüncüsü, iç denetçiler, işletmenin iç kontrol yapısının sürekli olarak izlenmesi faaliyetini en etkin şekilde yapabilecek en uygun konuma sahiptir. Yönetim politika ve prosedürlerine aşinalık, meslek içi eğitim, kişisel bilgi düzeyi ve işletme ortamının kendine özgü şartlarını bilmeleri gibi özelliklerinin bu farklılığı oluşturduğu söylenebilir. Bu nedenle, iç kontrol yapısının izlenmesinde ve hileli finansal raporlama riskinin değerlendirilmesinde “hile risk faktörlerinin tanımlanması ve incelenmesi” yaklaşımını en iyi uygulayabilecek konumda olanlar; iç denetçilerdir (Küçük, 2009:122-124).

Hileleri önlemede iç denetimden aşağıda belirtilen 7 sorumluluğu yerine getirebilmesi beklenmektedir (Pacini ve Brody, 2005:56-61):

- 1. Çalışanlara Yönelik Güvenlik Soruşturmaları:** İşletme personeli seçilirken, mesleki etik kurallarını bilen, güvenilir bir kişiliğe sahip olan kişiler tercih edilmeli ve işe alınacak personelin referansları kontrol edilmelidir. Çünkü, hile ve usulsüzlüklerden dolayı işten ayrılmış, bu nedenlerle yeni bir işte çalışmaya başlayacak olabilir, hatta bu işletmeye de hile ve usulsüzlük yapmak amacıyla gelmiş olabilir. Bu nedenle, yeni işe alınacak personelin özgeçmişini incelemek ve belirtilen bilgileri doğrulamak gerektirmektedir. Aday tarafından verilen telefon numaraları listesi güvenilir olmayabilir. Bunun yerine, işveren telefon numaraları bağımsız olarak elde etmelidir. Bunlarla birlikte, çalışma kimlikleri kontrol edilmeli, işe başladıktan altı ay sonra, çalışmalarını ve performanslarını tekrar incelenmeleri gerekir. Bunlara ek olarak, yeni personelin önceki işten neden ayrıldığı araştırmalarda bulunamayabilir. Bu nedenle, personellerle ilgili sabıka kaydı olup olmadığı gözden geçirilmelidir.
- 2. Analitik İnceleme Kullanımlarında Artış:** Hilelerin finansal tablolardaki oranları ve eğilimleri etkileyebilmesi nedeniyle, hile gerçekleşmemiş hesaplarla, hile yapılan ve gizlenen hesaplar arasında karşılaştırmalar yapıldığında, beklenmedik gelişmeler ortaya çıkabilir. Hileler nadiren yapıldığından, hesap bakiyelerinde düzensiz gelişmeler ve eğilimler oluşturulabilir. İç denetçiler finansal analiz teknikleri uygulayarak, beklenmedik hesap ilişkilerini ya da olması gereken ilişkilerin neden olmadığını ortaya çıkarabilir. Bu nedenle, herhangi bir hile olayının finansal etkisini doğru olarak elde edebilmek için birden fazla yıla ait olan finansal tablo verilerini, farklı analiz tekniklerini kullanarak incelenebilir. Bu analizlerle bütçe karşılaştırmaları, endüstri ortalamaları, defteri kebir kayıtları ve günlük işlem girişleri karşılaştırılabilir. Bulduğu sıra dışı durumun nedeninin, hilelerle alakalı olup olmadığını kontrol etmelidir.
- 3. Sözleşmelerin İncelenmesi:** İşletmenin yaptığı sözleşme ve anlaşmaların incelenmesi, rüşvet ve işletme çalışanları arasında çıkar çatışmaları gibi

sözleşme hilelerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı olabilmektedir. Bir tedarikçinin yasadışı kar sağlamak amacıyla, sözleşmelerde hilelere başvurabilir. Aynı zamanda, işletme personeli ile bir tedarikçi arasında ya da daha fazla satıcı arasında gizli anlaşmalar şeklinde de olabilir. Bu durumda iç denetçiler, sözleşme hilelerinin ortaya çıkarabilmesi için, işletme faaliyetleri ile ilgili kayıtlarda, alışılmadık durumları tespit etmeye çalışabilir. Örneğin; sürekli olarak en son teklifi veya en düşük teklifi vererek sözleşmeli ihaleyi alan anlaşmalı taraf(yüklenici) bir sözleşme hilesi olarak düşünülebilir. Sözleşmeli işleri, mantıklı bir gerekçeleri olmaksızın, üstlenen tedarikçiler de bir hile belirtisi olabilir. Bunlarla birlikte kamuya açık kayıtlar gözden geçirilerek, işletme personeli ile anlaşmalı taraf(yüklenici) arasında gizli bir mülkiyet ilişkisi olup olmadığını ortaya çıkarılabilir.

- 4. Ekonomik (İktisadi) Casusluk Tehdidi Analizi Yapmak:** İşletmenin hassas bilgilerinin korunması için düşünsel varlıklara yönelik tehditlerin analiz edilmesi gerekmektedir. Elektronik ticaret, hizmet veya teknoloji odaklı alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin, ekonomik casusluğa yani ticari sırların ve gizli iş bilgilerinin kötüye kullanılması gibi durumlara maruz kalınmasının değerlendirilmesi, tehdit analizi için önemlidir. İşletme bilgileri ticari sır teşkil edmektedir. Ticari sırları korumak ve bu bilgilerin gizli tutulması için makul adımların atılması gerekmektedir. Ancak, bilgilerin gizli tutulması için makul bir çaba gösterilememişse, ABD’de 1996 yılında yayınlanan “Ekonomik (İktisadi) Casusluk Yasası” uyarınca, ticari sır olarak sahip olacağı yasal korumanın kaybedeceği belirtilmektedir. “Makul bir çaba” göstermenin ve yasal korumanın saplanması en etkili yollarından biri, “Ticari Sırları Koruma Planı” oluşturmaktır. J.H.A. Pooley’in Texas Intellectual Property” dergisinde yayınlanan makalesine göre, ticari sırları koruma planı şu unsurları bulunması gerekmektedir: **Gizlilik anlaşmaları;** satıcılar, yükleniciler (üstleniciler), müşteriler ve müşteriler arasında yapılmalı, **belge politikası;** belge koruma, saklama, imha ve gizli belgeleri işaretleme, **fiziksel erişim kontrolleri;** **bilgisayar erişim kontrolleri;** işletmenin bilgisayar ağları, terminalleri ve bilgisayarları için kontroller getirilmeli, **özgeçmiş kontrolleri;** personellerin, satıcıların ve yüklenicilerin,

eğitim politikaları; personeli hileli işlemlere karşı bilgilendirmek amaçlı eğitim verilmesi.

- 5. İç Kontrollerin Değerlendirilmesi:** İç denetçiler, hile ile ilgili riskleri tespit etmek ve düzeltici önlemler önermek konusunda uygun bir konumda bulunmaktadır. Hileli finansal raporlamalar karşısında, iç denetçinin bağımsızlığı korunmalı ve hangi alanlarda soruşturma yapacağı konusunda serbest bırakılmalıdır. Başarılı olabilmesi için doğrudan denetim komitesine rapor vermesi gerekmektedir.
- 6. Bilgi İşlem Sisteminin Güvenliği Artırmak:** Bilgi işlem sistemleri ile ilgili hileler; bilgi sistemine hileli veri girişı yapılması; bilgi sisteminden müşteri listeleri, birleşme planları ve ticari sırlar gibi bilgilerin çalınması; bilgisayar programlarının ya da şifrelerinin değiştirilmesi ile ilgili durumlardır. Fiziksel olmayan ve bilgi işlem sisteminde yapılabilecek kontrollerle hileler önlenebilir. Örneğin; parolalar oluşturularak verilere yasal kullanıcılar erişebilir; şifreleme yapılarak yetkisiz çalışanların verilere erişimleri engellenebilir; ağ güvenlik kontrolleri periyodik olarak yapılabilir; veri dosyalarının çalınmasını veya imha edilmesinden korumak için yedekleme yapılabilir.
- 7. Hile Politikası Oluşturmak ve Sürdürmek:** İşletmelerin hileli davranışlar karşısındaki tutumunu netleştirmek için yazılı bir politikanın oluşturulması ve bu tutumunu korumak için hayata geçirilmesi gerekmektedir. Etik kurallar ile ilgili olan politikalar ise, ayrı bir yazılı olarak belgelendirilmelidir. Hile politikalarının içeriği açık ve net olmalıdır. Burada hile olarak sayılan eylemler ve hile yapanlara karşı uygulanacak yaptırımlarda belirtilmelidir. İşletme, hile politikalarının tutarlı bir biçimde uygulamalı ve bu politikaların tüm personele iletilmesini sağlamalıdır.

İç Denetim Standartları'nda iç denetçilerin finansal raporlama hilelerinin önlenmesi ve tespitinde proaktif bir role sahip olduğu belirtilmekte ve buna göre iç denetçiler finansal raporlama hileleri ile ilgili olarak (Terzi, 2011:149):

- Kırmızı bayrakları niteliksel ve niceliksel olarak belirlemeli,
- Kırmızı bayrakları araştırmalı,
- Denetim komitesine raporlamalıdır.

İç denetçilerin hile araştırmalarındaki sorumlulukları genel olarak aşağıda belirtilmektedir (Terzi, 2011:149):

- Hileli işlemlerin tespitinde iç kontrol yapısının etkin ve yeterli olup olmadığının değerlendirilmesi,
- Gelecekte ortaya çıkması olası hileler için önceki hileli işlemleri esas alarak denetim prosedürlerini tasarlamak,
- Benzer hilelerin araştırılmasında kullanılmak amacıyla yeterli bilgi edinmektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMADA İÇ DENETÇİLERİN SORUMLULUĞUNUN TESPİTİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde, Kamuyu Aydınlatma Platformu'nda belirtilen, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında faaliyet gösteren Ankara ve İstanbul merkezli işletmelerin personeline yönelik hileli finansal raporlamada iç denetçinin sorumluluğu ile ilgili düşüncelerini tespit etmek amacıyla yapılan bu araştırma ile ilgili olarak, araştırmanın amacı, araştırmanın kapsamı ve sınırları, araştırmanın hipotezleri, araştırmanın yöntemi, araştırma sonucunda elde edilen bulguların değerlendirilmesi gibi konular yer almaktadır.

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Hileli finansal raporlamada iç denetçinin sorumluluğu ile ilgili işletme personelinin düşüncelerini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmanın temel amacı; ankete katılan işletme personelinin demografik özellikleri bakımından hileli finansal raporlamada iç denetçinin sorumluluğu ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında bir farklılık olup olmadığının tespit edilmesidir.

Yukarıda belirtilen bu temel amacın dışında yapılacak olan çalışma ile elde edilmek istenen diğer bilgiler ise aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- Ankete katılan işletme personelinin demografik özelliklerinin belirlenmesi,
- Muhasebede yapılan hile ile ilgili yargılara katılma düzeyinin belirlenmesi,

- Finansal raporlamada hileye başvurulma nedenleriyle ilgili ifadelerin önem derecelerinin belirlenmesi,
- Hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesi için iç denetçinin sorumluluğu ile ilgili yargılara katılma düzeylerinin tespit edilebilmesi.

3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI

Bu araştırma, Kamuyu Aydınlatma Platformu'nda belirtilen, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında faaliyet gösteren İstanbul ve Ankara merkezli olan 116 işletmede çalışan işletme personeli esas alınarak yapılmıştır. Anket soruları, teorik bölümden yararlanarak muhasebe hileleri, hileli finansal raporlamanın nedenleriyle ilgili yargılar ve hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesi için iç denetçinin sorumluluğunun tespitine yönelik olarak hazırlanmıştır. Hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesi için iç denetçinin sorumluluğunun tespitine yönelik yargılarla ilgili ifadelerde ek olarak Ergün Küçük (2009) tarafından hazırlanan “Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Kurumsal Yönetim ve Dış Denetimin Rolü: Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinde bulunan anket çalışmasından yararlanılmıştır.

Araştırma, zaman ve maliyet kısıtlılığı nedeni ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında faaliyette bulunan, sanayi alanında gelişmeler gösteren Ankara merkezli işletmeler ile Türkiye’nin en gelişmiş sanayi ili olan İstanbul merkezli işletmelerle sınırlı tutulmuştur.

3.3. ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

Hileli finansal raporlamada iç denetçinin sorumluluğu ile ilgili yapılan bu araştırma, tanımlayıcı araştırma modeli ile yapılmıştır.

Çalışmanın önceki kısımlarında belirtilen amaçlar doğrultusunda geliştirilip, bu araştırmadan elde edilen veriler esas alınarak test edilen hipotezler şunlardır:

H₁: İşletme personelinin cinsiyetlerine göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₂: İşletme personelinin yaşlarına göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₃: İşletme personelinin eğitim durumuna göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₄: İşletme personelinin çalışma sürelerine göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₅: İşletme personelinin cinsiyetlerine göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₆: İşletme personelinin yaşlarına göre finansal raporlamada başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₇: İşletme personelinin eğitim durumuna göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₈: İşletme personelinin çalışma sürelerine göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₉: İşletme personelinin cinsiyetlerine göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₁₀: İşletme personelinin yaşlarına göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₁₁: İşletme personelinin eğitim durumuna göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₁₂: İşletme personelinin çalışma sürelerine göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde sırasıyla, verilerin toplanması, soruların niteliği, verilerin analizinde kullanılan yöntem gibi konular hakkında bilgi verilecektir.

3.4.1. Verilerin Toplanması

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Veriler, örneklem olarak seçilen işletme personelleriyle e-posta yoluyla ve karşılıklı olarak anket sorularına cevap alınmak suretiyle elde edilmiştir. Anket uygulamasında 116 işletmeden, iş yoğunluğu ve işletme dışına bilgi verilmemesi gibi işletme politikası olan işletmelerden cevap alınamaması nedeniyle, anketlerden 38'sinden geri dönüş olmuştur. Verilerin toplanması, 5 aylık bir çalışma sonucunda tamamlanabilmiştir.

3.4.2. Soruların Niteliği

Araştırmada kullanılan anket formu altı sayfadan oluşmaktadır. Anket formu, uygulanmaya konmadan önce rastgele seçilmiş 20 işletme personeli ile ön test (pre-testi) yapılarak değerlendirilmiş ve işletme personeline elde edilen fikirler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak uygulanmaya hazır hale getirilmiştir. Ek-1'de örneği verilen anket formu, genel kurallar çerçevesinde hazırlanmış ve altı kısımdan oluşturulmuştur.

Anket formunun birinci kısmıyla, ankete katılan işletme personelinin cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi demografik özelliklerinin tespiti amaçlanmıştır. Anket formunun ikinci kısmıyla işletmenin ticaret hayatındaki konumunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Üçüncü kısımda ise, işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeylerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Dördüncü kısımda, finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlerle ilgili yargıların önem derecelerini tespit edilmesi amaçlanmıştır. Beşinci ve son kısımda ise; ankete cevap veren işletme personelinin, hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesi için iç denetçinin sorumluluğu ile ilgili yargılara katılma düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

3.4.3. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 18.0 (Statistical Package for Social Sciences) paket programından yararlanılmıştır. Anket sonuçları öncelikle SPSS veri tabanına girilmiş elde edilen sonuçlar, Microsoft Excel ve Word programlarına aktarılarak tablo ve grafikler oluşturulmuştur.

Çalışmada, ankette yer alan her bir soru için frekans hesapları yapılmıştır. Bununla birlikte, hipotezlerin test edilmesi amacıyla t testi (Independent-Samples T Test) ve tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) testinden faydalanılmış, elde edilen sonuçlar tablo halinde düzenlenerek anlamlı hale getirilmeye çalışılmıştır.

Verilerin analizinde 5'li likert ölçeği kullanılmış, ölçeğin değerlendirilmesinde dağılım ortalaması:

0 – 1.29'e kadar olanlar Kesinlikle Katılmıyorum / En Önemsiz

1.30 – 2.29'e kadar olanlar Katılmıyorum / Önemsiz

2.30 – 3.29'e kadar olanlar Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum / Ne Önemli Ne Önemsiz

3.30 – 4.29' e kadar olanlar Katılıyorum / Önemli

4.30 ve üstü olanlar Kesinlikle Katılıyorum / En Önemli

şeklinde yorumlanacaktır.

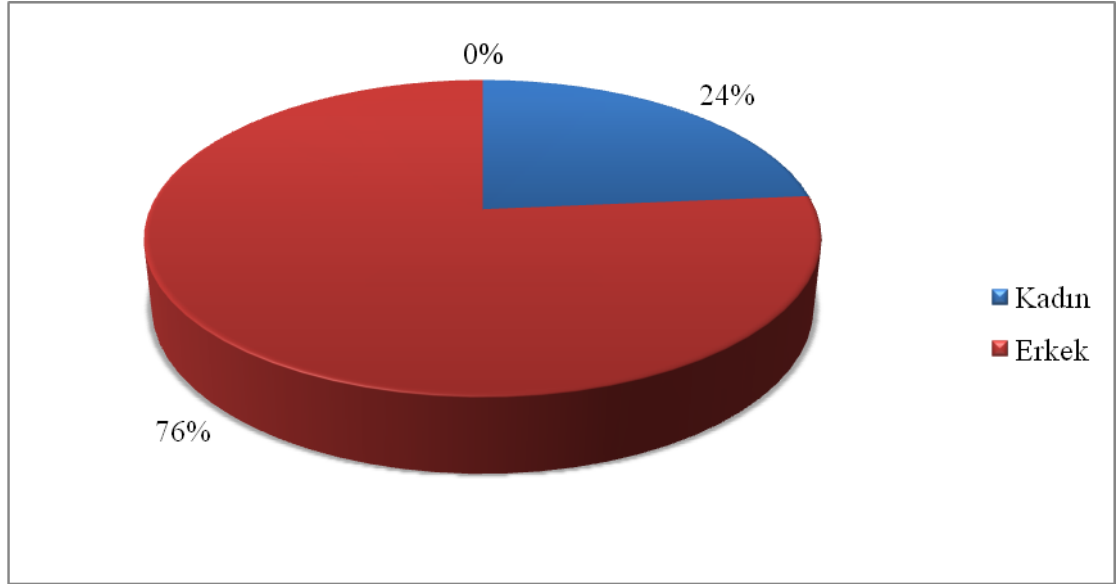
3.5. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırma bulgularının analiz edildiği bu bölümde, öncelikle araştırmaya katılanların demografik özellikleri sunulmuş daha sonra anket formunda yer alan sorulara verilen cevaplar analiz edilmiştir. Analiz sonuçları ise, ankette yer alan her soruya verilen cevaplar ayrı ayrı ele alınarak aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

3.5.1. Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi

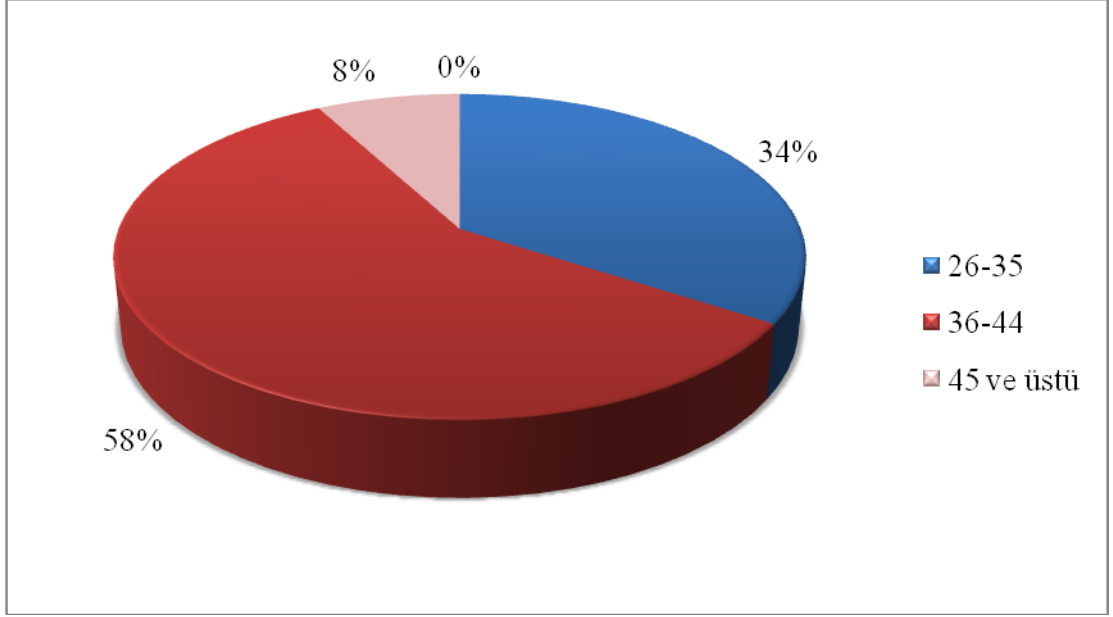
Ankete katılan işletme personelinin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek unvanı ve ne kadar süredir bu meslekte olduklarını belirlemeye yönelik sorulara verilen cevaplar aşağıda ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Şekil 3.1. İşletme Personelinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

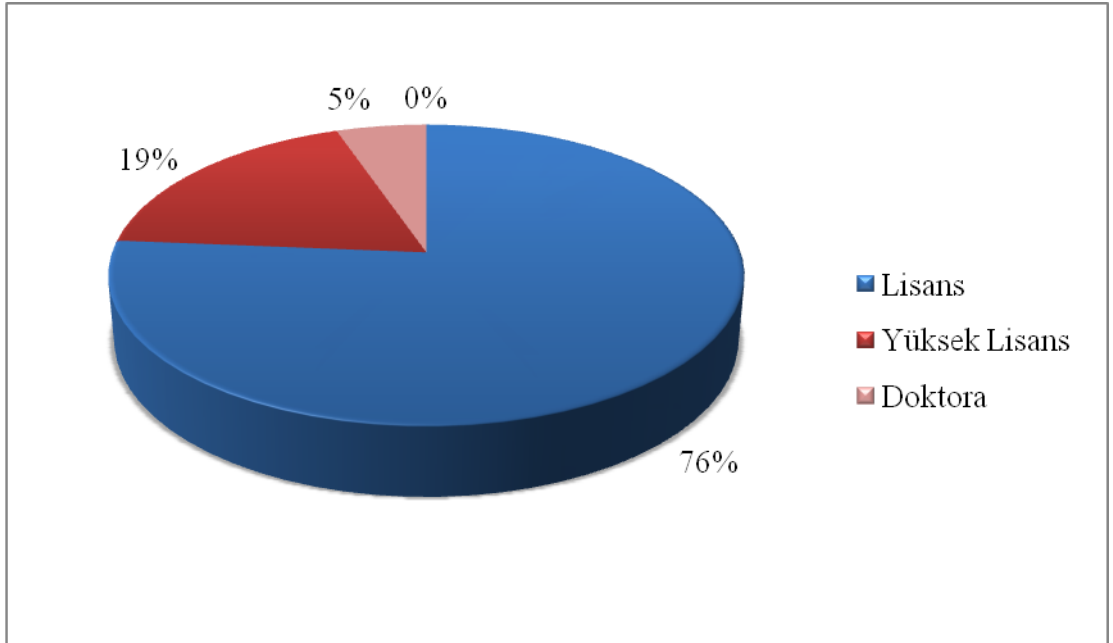
Şekil 3.1’de, ankete katılan işletme personelinin cinsiyetlerine göre dağılımını göstermektedir. Buna göre, ankete katılan işletme personelinin % 24’i kadın, yüzde %76’i ise erkektir.

Şekil 3.2. İşletme Personelinin Yaşlarına Göre Dağılımı

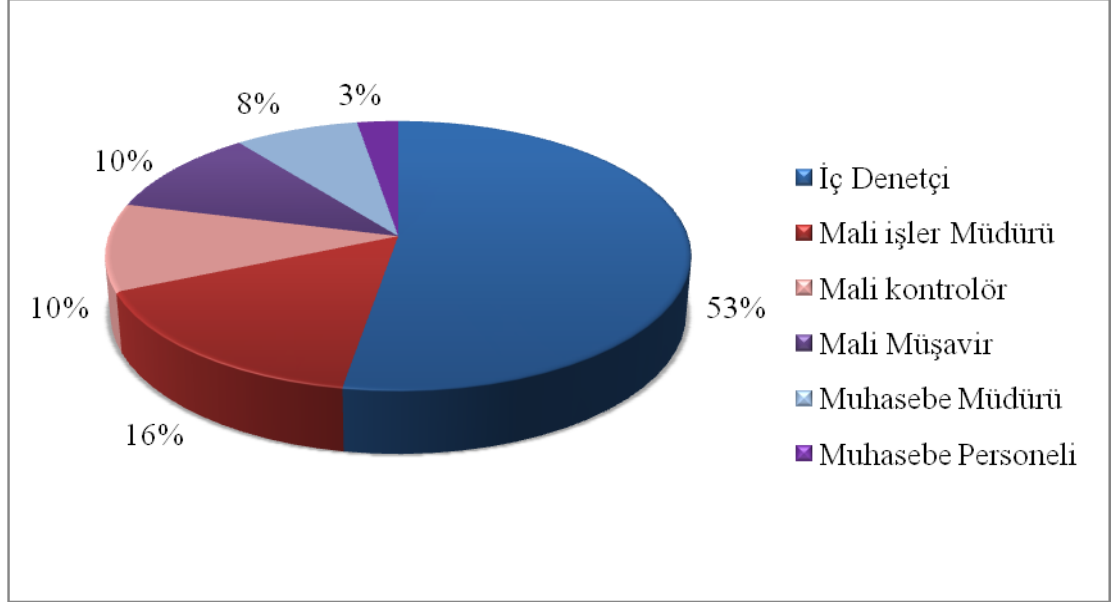
Şekil 3.2’de yer alan sonuçlara göre, ankete katılan işletme personelinin %34’ü 26-35 yaş arası, %58’i 36-44 yaş arası, %8’i 45 yaş ve üzeri işletme personelinden oluşmaktadır. Bu sonuç, ankete katılan işletme personelinin çoğunluğunun, yaşı 36-44 arasında değişen orta yaştaki işletme personeli olduğunu göstermektedir.

Şekil 3.3. İşletme Personelinin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

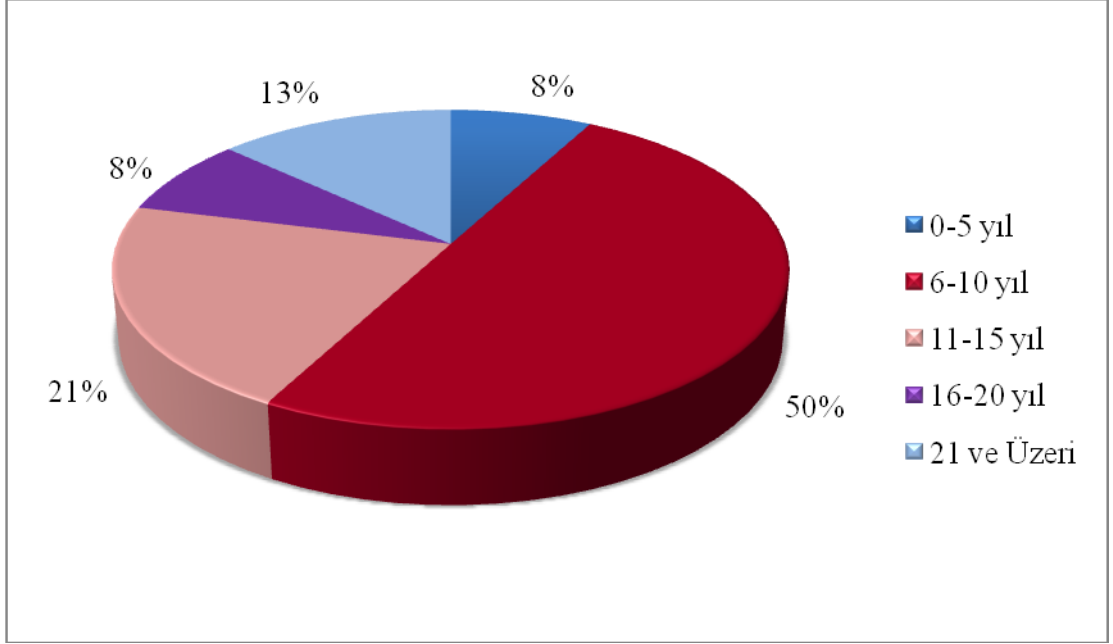
Şekil 3.3’de yer alan sonuçlara göre, ankete katılan işletme personelinin %76’sı lisans, %19’u yüksek lisans ve %5’ide doktora düzeyinde eğitim almıştır. Bu verilerden anlaşılacağı üzere ankete katılan işletme personellerinin eğitim düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 3.4. İşletme Personelinin Unvanlarına Göre Dağılımı

Şekil 3.4’de yer alan sonuçlara göre, ankete katılan işletme personelinin %53’ü İç Denetçi, % 16 Mali İşler Müdürü, % 10’u Mali Kontrolör, %10 Mali Müşavir, %8 Muhasebe Müdürü, %3 Muhasebe Personelidir.

Şekil 3.5. İşletme Personelinin Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

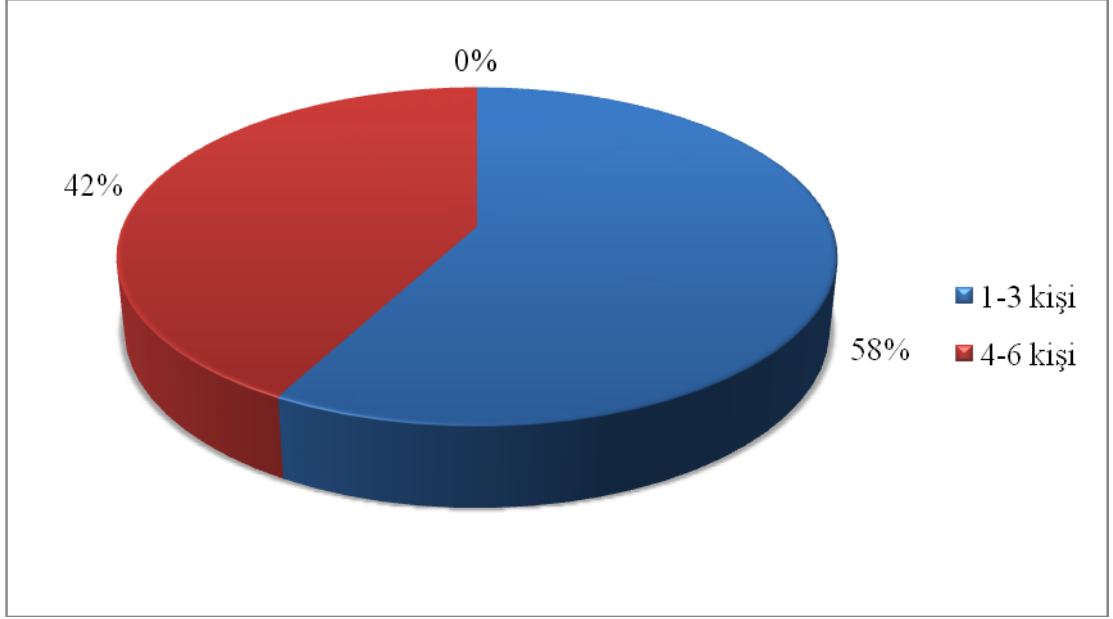

Şekil 3.5’de yer alan sonuçlara göre işletme personelinin %8’i 5 yıl ve daha kısa, %50’si 6-10 yıl arasında, %21’i 11-15 yıl arasında, %8’i 16-20 yıl arasında, %13’de 21 yıl ve üzerinde mesleklerini sürdürmektedir.

3.5.2. İşletmenin Ticaret Hayattaki Özelliklerinin Değerlendirilmesi

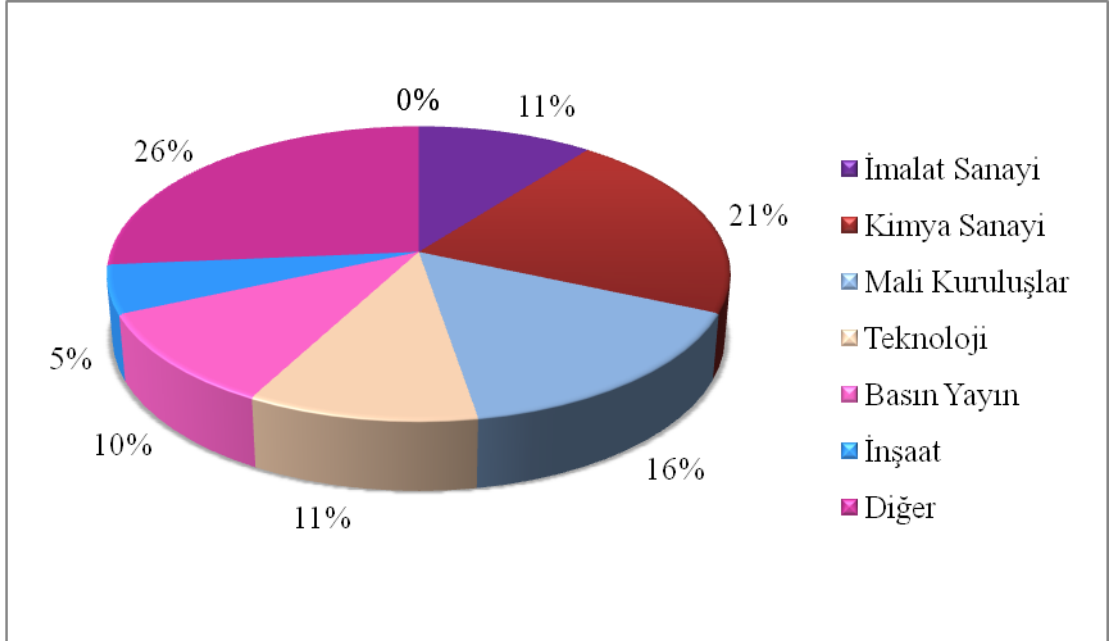
Bu kısımda ankete yanıt veren işletmelerin buldukları sektörü ve işletmedeki denetim biriminde ne kadar personelin çalıştığını belirlemeye yönelik sorulara verilen cevaplar ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Şekil 3.6. İşletmede Bulunan Denetim Personeli

Şekil 3.6'da yer alan sonuçlara göre işletmelerin %58'inde 1 ile 3 kişi arasında denetçi bulunurken, %42'inde ise 4 ile 6 kişi arasında denetçi bulunmaktadır.

Şekil 3.7. İşletmenin Bulunduğu Sektör

Şekil 3.7'de yer alan sonuçlara göre işletmelerin %11'i İmalat Sanayi, %21'i Kimya Sanayi, %16'ı Mali Kuruluşlar, %11'i Teknoloji, %10'u Basın Yayın, %5'i

İnşaat %26'da diğerleri olarak ifade edilen Toplum Hizmetleri, Taş ve Toprağa Dayalı, Elektrik, Gaz ve Su, Finansal Araçlarından oluşmaktadır.

3.5.3. İşletme Personelinin Muhasebe Hilelerine İlişkin Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi

Çalışmanın bu bölümünde, Tablo 3.1'de görüleceği üzere işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 3.1. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı

MUHASEBE HİLESİ İLE İLGİLİ YARGILAR	KATILMA DERECESESİ					Ort.
	5	4	3	2	1	
Hile muhasebede kasıtlı olarak yapılan işlemlerdir.	31 (81,6)	7 (18,4)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,81
İçinde bulunan ortam, kişinin hile yapması için fırsat oluşturur.	11 (28,9)	25 (65,8)	2 (5,3)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,24
Kişiyi hile yapmaya teşvik eden unsurlar vardır.	14 (36,8)	13 (34,2)	11 (28,9)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,08
Hilede ekonomik açıdan motivasyona ihtiyaç duyulmaktadır.	1 (2,6)	21 (55,3)	15 (39,5)	1 (2,6)	0 (0,0)	3,57
Hilede kontrol ve denetimin yapılmamasından kaynaklanan boşluklardan yararlanılmaktadır.	16 (42,1)	22 (57,9)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,42
Hile yetenekle ilgilidir.	6 (15,8)	16 (42,1)	13 (34,2)	3 (7,9)	0 (0,0)	3,65
Hilede hileyi yapan dürüst olduğunu düşünür.	6 (15,8)	24 (63,2)	3 (7,9)	5 (13,2)	0 (0,0)	3,81
Hilede hileye maruz kalan aldatılmaktadır.	19 (50)	18 (47,4)	1 (2,6)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,47
Hile gizlice sürdürülmektedir.	8 (21,1)	28 (73,7)	1 (2,6)	1 (2,6)	0 (0,0)	4,13
Hile bilinçsizce yapılan hatalardır.	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	12 (31,6)	26 (68,4)	1,31
Hilenin oluşması için herhangi bir motivasyona ihtiyaç yoktur.	0 (0,0)	1 (2,6)	12 (31,6)	21 (55,3)	4 (10,5)	2,26
Hile için herhangi bir fırsata gerek yoktur, birden bire oluşur.	0 (0,0)	0 (0,0)	2 (5,3)	22 (57,9)	14 (36,8)	1,68
Hilede hileyi yapan suçlu olduğunu düşünmez.	4 (10,5)	27 (71,1)	5 (13,2)	2 (5,3)	0 (0,0)	3,86

Hile yetenekle ilgili değildir.	0 (0,0)	2 (5,3)	14 (36,8)	19 (50,0)	3 (7,9)	2,4
Hilede kimse aldatılmaz.	0 (0,0)	0 (0,0)	1 (2,6)	16 (42,1)	21 (55,3)	1,47
Hilede gizlilik yoktur.	0 (0,0)	0 (0,0)	1 (2,6)	18 (47,4)	19 (50,0)	1,52

(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

İşletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri, verdikleri cevapların ortalamasına göre, aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

İşletme personelinin, muhasebe hileleri ile ilgili yargılardan;

“Hile muhasebede kasıtlı olarak yapılan işlemlerdir” yargısına (ortalama 4,81 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“İçinde bulunan ortam, kişinin hile yapması için fırsat oluşturur” yargısına (ortalama 4,24 ile) “Katılıyorum”,

“Kişiyi hile yapmaya teşvik eden unsurlar vardır” yargısına (ortalama 4,08 ile) “Katılıyorum”,

“Hilede ekonomik açıdan motivasyona ihtiyaç duyulmaktadır” yargısına (ortalama 3,57 ile) “Katılıyorum”,

“Hilede kontrol ve denetimin yapılmamasından kaynaklanan boşluklardan yararlanılmaktadır” yargısına (ortalama 4,42 ile), “Kesinlikle Katılıyorum”,

“Hile yetenekle ilgilidir” yargısına (ortalama 3,65 ile) “Katılıyorum”,

“Hilede hileyi yapan dürüst olduğunu düşünür” yargısına (ortalama 3,81 ile) “Katılıyorum”,

“Hilede hileye maruz kalan aldatılmaktadır” yargısına (ortalama 4,47 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“Hile gizlice sürdürülmektedir” yargısına (ortalama 4,13 ile) “Katılıyorum”,

“Hile bilinçsizce yapılan hatalardır” yargısına (ortalama 1,31 ile) “Katılmıyorum”,

“Hilenin oluşması için herhangi bir motivasyona ihtiyaç yoktur” yargısına (ortalama 2,26 ile) “Katılmıyorum”,

“Hile için herhangi bir fırsata gerek yoktur, birden bire oluşur” yargısına (ortalama 1,68 ile) “Katılmıyorum”,

“Hilede hileyi yapan suçlu olduğunu düşünmez” yargısına (ortalama 3,86 ile) “Katılıyorum”,

“Hile yetenekle ilgili değildir” yargısına (ortalama 2,4 ile) “Ne katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“Hilede kimse aldatılmaz” yargısına (ortalama 1,47 ile) “Katılmıyorum”,

“Hilede gizlilik yoktur” yargısına (ortalama 1,52 ile) “Katılmıyorum” şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir.

Yukarıdaki sonuçlar incelendiğinde, ankete katılan işletme personelinin çoğunun; hilenin muhasebede kasıtlı olarak yapılan işlemler olduğu, hilede kontrol ve denetimin yapılmamasından kaynaklanan boşluklardan yararlandığı ve hile yapanın kendini dürüst olarak gördüğü ile ilgili yargılara katıldıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan ise, hile yapılması için ekonomik motivasyona ihtiyaç duyulduğu ve hile yapanın yetenekli olması ile ilgili yargılara katılma düzeyleri yüksek olsa da, bu konuda “Ne katılıyorum Ne Katılmıyorum” yargısına katılanların düzeyi de “Katılıyorum” yargısına cevap verenlerin sayısına yakın bir konumda olduğu tespit edilmiştir.

3.5.3.1. H₁ Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeylerinde cinsiyetlerine göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan t-testi (Independent-Samples T Test) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H₁: İşletme personelinin cinsiyetlerine göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₀: İşletme personelinin cinsiyetlerine göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.2. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Cinsiyetlerine Göre Değişimi

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Kadın	10	52,0	1,88	1,86	0,69
Erkek	28	51,64	2,57		

Tablo 3.2’de görüldüğü gibi, işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyinin cinsiyetlerine göre değişiminden ortaya çıkan ortalama puanlar; kadın işletme personeli için 52,0 puan, erkek işletme personeli için ise, 51,64 puan olarak bulunmuştur.

p: 0.690 değeri $p > 0,05$ olduğu için, işletme personelinin cinsiyetlerine göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H₀ hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.3.2. H₂ Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeylerinde yaşlarına göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H₂: İşletme personelinin yaşlarına göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₀: İşletme personelinin yaşlarına göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.3. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Yaşlarına Göre Değişimi

Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
26-35	13	52,30	1,75	0,565	0,573
36-44	22	51,40	2,64		
45 ve üzeri	3	51,66	3,21		

Tablo 3.3’de görüldüğü gibi, işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyinin yaşlarına göre bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan varyans (One-Way ANOVA) analizinden almış oldukları ortalama puanlar; yaşı 26-35 arasında olanlar için 52,30 puan, 36-44 arasında olanlar için 51,40 puan, 45 ve üzeri olanlar için ise 51,66 puan, olarak bulunmuştur. Varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucunda tüm yaş aralıkları birbirlerine yakın puan ortalamasına sahip olduğu tespit edilmiştir.

F: 0,565 ve p: 0,573 değeri $p > 0,05$ olduğu için; işletme personelinin yaşlarına göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.3.3. H_3 Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeylerinde eğitim durumuna göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H_3 : İşletme personelinin eğitim durumuna göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H_0 : İşletme personelinin eğitim durumuna göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.4. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi

Eğitim	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Lisans	29	51,86	2,46	0,312	0,734
Yüksek Lisans	7	51,57	2,50		
Doktora	2	50,50	0,70		

Tablo 3.4.'de görüldüğü gibi, işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyinin eğitim durumuna göre bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan varyans (One-Way ANOVA) analizinden almış oldukları ortalama puanlar; lisans mezunları için 51,86 puan, yüksek lisans mezunları için 51,57 puan, doktora mezunları için ise, 50,50 puan olarak bulunmuştur.

F: 0,312 ve p: 0,734 değeri $p > 0,05$ olduğu için; işletme personelinin eğitim durumuna göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.3.4. H_4 Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeylerinde çalışma sürelerine göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H_4 : İşletme personelinin çalışma sürelerine göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H_0 : İşletme personelinin çalışma sürelerine göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.5. İşletme Personelinin Muhasebe Hileleri İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Çalışma Sürelerine Göre Değişimi

Çalışma Süresi	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
0-5	3	51,66	3,51	0,475	0,754
6-10	19	52,00	1,73		
11-15	8	52,00	2,00		
16-20	3	50,00	2,64		
21 ve üzeri	5	51,40	4,44		

Tablo 3.5'de görüldüğü gibi, işletme personelinin muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyinin çalışma sürelerine göre bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan varyans (One-Way ANOVA) analizinden almış oldukları ortalama puanlar; meslek süresi 0-5 arasında olanlar 51,66 puan, 6-10 yıl arasında olanlar için 52,00 puan, 11-15 yıl arasında olanlar için 52,00 puan, 16-20 yıl arasında olanlar için 50,00 puan, 21 ve üzerinde olanlar içinse, 51,40 puan olarak bulunmuştur.

F: 0,475 ve p: 0,754 değeri $p > 0,05$ olduğu için; işletme personelinin çalışma sürelerine göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H₀ hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.4. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye

Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeylerinin

Analizi

Çalışmanın bu bölümünde, Tablo 3.6'da görüleceği üzere finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 3.6. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeylerinin Dağılımı

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMAMANIN NEDENLERİ	ÖNEM DERECESESİ					Ort.
	5	4	3	2	1	
İşletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek için yapılmaktadır.	23 (60,5)	15 (39,5)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,6
Vergi ödemelerini en aza indirmek için yapılmaktadır.	9 (23,7)	29 (76,3)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,23
Ortaklara kar dağıtımını azaltmak için yapılmaktadır.	4 (10,5)	17 (44,7)	9 (23,7)	8 (21,1)	0 (0,0)	3,44
İşletme imajını artırmak için yapılmaktadır.	11 (28,9)	25 (65,8)	2 (5,3)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,23
Yöneticilere kendini başarılı gösterme istemek için yapılmaktadır.	5 (13,2)	26 (68,4)	7 (18,4)	0 (0,0)	0 (0,0)	3,94
İşletmelerin yüksek tutarlı kredi almak istedikleri için yapılmaktadır.	4 (10,5)	32 (84,2)	2 (5,3)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,65
Zarar raporlarının istenmemesinden dolayı yapılmaktadır.	2 (5,3)	18 (47,4)	15 (39,5)	3 (7,9)	0 (0,0)	3,5
Yönetimin iç kontrole uygun hareket etmemesinden dolayı yapılmaktadır.	14 (36,8)	22 (57,9)	2 (5,3)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,3
Yönetim kurulunun ve danışmanının sürekli değişmesinden dolayı yapılmaktadır.	0 (0,0)	1 (2,6)	22 (57,9)	13 (34,2)	2 (5,3)	2,57
Yönetim kurulu ile denetim arasında sürekli gerginlikten dolayı olmaktadır.	0 (0,0)	5 (13,2)	17 (44,7)	14 (36,8)	2 (5,3)	2,65
Muhasebe ile ilgisi olmayanların denetim faaliyetlerine katılmasından dolayı olmaktadır.	6 (15,8)	26 (68,4)	5 (13,2)	1 (2,6)	0 (0,0)	3,97
İşletmenin yeterli bir iç kontrol sisteminin olmamasından dolayı yapılmaktadır.	22 (57,9)	16 (42,1)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,57
İşletmede denetim komitesinin olmamasından dolayı oluşmaktadır.	8 (21,1)	13 (34,2)	16 (42,1)	1 (2,6)	0 (0,0)	3,73

(5=En Önemli, 4=Önemli, 3=Ne Önemli Ne Önemsiz, 2= Önemsiz, 1=En Önemsiz)

İşletme personelinin, finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri, verdikleri cevapların ortalamasına göre, aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

İşletme personelinin, finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlerden;

“İşletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek için yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 4,6 ile) “En Önemli”,

“Vergi ödemelerini en aza indirmek için yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 4,23 ile) “Önemli”,

“Ortaklara kar dağıtımını azaltmak için yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 3,44 ile) “Önemli”,

“İşletme imajını artırmak için yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 4,23 ile) “Önemli”,

“Yöneticilere kendini başarılı gösterme istemek için yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 3,94 ile) “Önemli”,

“İşletmelerin yüksek tutarlı kredi almak istedikleri için yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 4,65 ile) “En Önemli”,

“Zarar raporlarının istenmemesinden dolayı yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 3,5 ile) “Önemli”,

“Yönetimin iç kontrole uygun hareket etmemesinden dolayı yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 4,3 ile) “En Önemli”,

“Yönetim kurulunun ve danışmanının sürekli değişmesinden dolayı yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 2,57 ile) “Ne Önemli Ne Önemsiz”,

“Yönetim kurulu ile denetim arasında sürekli gerginlikten dolayı olmaktadır” nedeni (Ortalama 2,65 ile) “Ne Önemli Ne Önemsiz”,

“Muhasebe ile ilgisi olmayanların denetim faaliyetlerine katılmasından dolayı olmaktadır” nedeni (Ortalama 3,97 ile) “Önemli”,

“İşletmenin yeterli bir iç kontrol sisteminin olmamasından dolayı yapılmaktadır” nedeni (Ortalama 4,57 ile) “En Önemli”

“İşletmede denetim komitesinin olmamasından dolayı oluşmaktadır” nedeni (Ortalama 3,73 ile) “Önemli” neden olarak kabul edilmiştir.

Yukarıdaki sonuçlar incelendiğinde, ankete katılan işletme personelinin çoğunun, finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlerden; işletmenin finansal durumunu iyi göstermek istemeleri, işletmenin yüksek tutarlı kredi alabilmek istemeleri ve işletmenin yeterli iç kontrol sisteminin olmamasını önemli neden olarak nitelendirirken, yönetim kurulunun ve danışmanının sürekli değişmesi ve yönetim kurulu ile denetim arasında sürekli gergin olması ise ne önemli ne önemsiz neden olarak kabul edildiği tespit edilmiştir.

3.5.4.1. H₅ Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeylerinde cinsiyetlerine göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan t-testi (Independent-Samples T Test) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H₅: İşletme personelinin cinsiyetlerine göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark vardır

H₀: İşletme personelinin cinsiyetlerine göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.7. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeyinin Cinsiyetlerine Göre Değişimi

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Kadın	10	50,8	4,2	0,68	0,31
Erkek	28	49,53	3,01		

Tablo 3.7'de görüldüğü gibi, işletme personelinin finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyinin cinsiyetlerine göre değişiminden ortaya çıkan ortalama puanlar; kadın işletme personeli için 50,8 puan, erkek işletme personeli için ise, 49,53 puan olarak bulunmuştur.

p: 0.31 değeri $p > 0,05$ olduğu için, işletme personelinin cinsiyetlerine göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.4.2. H_6 Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeylerinde yaşlarına göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H_6 : İşletme personelinin yaşlarına göre finansal raporlamada başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark vardır..

H_0 : İşletme personelinin yaşlarına göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.8. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeyinin Yaşlarına Göre Değişimi

Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
26-35	13	49,23	4,04	0,35	0,70
36-44	22	50,22	3,11		
45 ve üzeri	3	50,00	2,00		

Tablo 3.8'de görüldüğü gibi, işletme personelinin finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyinin yaşlarına göre bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan varyans (One-Way ANOVA) analizinden almış oldukları ortalama puanlar; yaşı 26-35 arasında olanlar için 49,23 puan, 36-44 arasında olanlar için 50,22 puan, 45 ve üzeri olanlar için ise 50,00 puan, olarak

bulunmuştur. Varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucunda tüm yaş aralıkları birbirlerine yakın puan ortalamasına sahip olduğu tespit edilmiştir.

F: 0,35 ve p: 0,70 değeri $p>0,05$ olduğu için; işletme personelinin yaşlarına göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.4.3. H_7 Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin eğitim durumuna göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeylerinde eğitim durumuna göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H₇: İşletme personelinin eğitim durumuna göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₀: İşletme personelinin eğitim durumuna göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.9. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeyinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi

Eğitim	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Lisans	29	49,68	3,11	2,06	0,142
Yüksek Lisans	7	51,57	3,99		
Doktora	2	46,50	2,12		

Tablo 3.9'da görüldüğü gibi, işletme personelinin finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyinin eğitim durumuna göre bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan varyans (One-Way ANOVA) analizinden almış oldukları ortalama puanlar; lisans mezunları için 49,68 puan,

yüksek lisans mezunları için 51,57 puan, doktora mezunları için ise, 56,50 puan olarak bulunmuştur.

F: 2,06 ve p: 0,142 değeri $p>0,05$ olduğu için; işletme personelinin eğitim durumuna göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.4.4. H_8 Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeylerinde çalışma sürelerine göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H_8 : İşletme personelinin çalışma sürelerine göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H_0 : İşletme personelinin çalışma sürelerine finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.10. İşletme Personelinin Finansal Raporlamada Hileye Başvurulmasında Yatan Nedenlere Katılma Düzeyinin Çalışma Sürelerine Göre Değişimi

Çalışma Süresi	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
0-5	3	53,00	5,29	0,797	0,536
6-10	19	49,26	3,61		
11-15	8	50,00	3,11		
16-20	3	50,00	2,64		
21 ve üzeri	5	52,00	1,22		

Tablo 3.10'da görüldüğü gibi, işletme personelinin finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyinin çalışma sürelerine göre bir

farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan varyans (One-Way ANOVA) analizinden almış oldukları ortalama puanlar; meslek süresi 0-5 arasında olanlar 53,00 puan, 6-10 yıl arasında olanlar için 49,26 puan, 11-15 yıl arasında olanlar için 50,00 puan, 16-20 yıl arasında olanlar için 50,00 puan, 21 ve üzerinde olanlar içinse, 52,00 puan olarak bulunmuştur.

F: 0,797 ve p: 0,536 değeri $p > 0,05$ olduğu için; işletme personelinin çalışma sürelerine göre finansal raporlamada hileye başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.5. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespiti ve Önlenmesi İçin İç Denetçinin Sorumluluğuna İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Analizi

Çalışmanın bu bölümünde, Tablo 3.11'de görüleceği üzere hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesi için iç denetçinin sorumluluğuna ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 3.11. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespiti ve Önlenmesi İçin İç Denetçinin Sorumluluğuna İlişkin Oluşturulan Yargılara Katılma Düzeylerinin Dağılımı

İÇ DENETÇİNİN SORUMLULUĞU İLE İLGİLİ YARGILAR	KATILMA DERECEŚİ					Ort.
	5	4	3	2	1	
İç denetçinin eğitimli ve mesleki yeterliliğe sahip olması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	29 (76,3)	9 (23,7)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,76
İç denetçinin sistemin aksayan yönlerini tespit etmesi hileli finansal raporlama riskini azaltır.	14 (36,8)	24 (63,2)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,36
İç denetçinin yeterli muhasebe eğitiminin olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	15 (39,5)	23 (60,5)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,39

İç denetçinin iç denetim standartlarını bilmemesi hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	23 (60,5)	13 (34,2)	2 (5,3)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,55
İç denetçiler yeniliklere ve değişikliklere açık olması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	8 (21,1)	25 (65,8)	5 (13,2)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,07
İç denetçinin muhasebe standartları hakkında bilgi sahibi olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	23 (60,5)	15 (39,5)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,60
İç denetçi hilelerle ilgili yeterince bilinçli olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	21 (55,3)	15 (39,5)	2 (5,3)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,5
İç denetçinin risk faktörlerini iyi bilmesi hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	21 (55,3)	17 (44,7)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,55
İç denetçinin yeniliklere ve değişikliklere açık olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	8 (21,1)	21 (55,3)	9 (23,7)	0 (0,0)	0 (0,0)	3,97
Hile karşısında önlem alma sadece yöneticileri ilgilendirir.	1 (2,6)	1 (2,6)	2 (5,3)	19 (50,0)	15 (39,5)	1,78
Hile önlemede sorumluluk sadece iç denetçiye ait değildir.	22 (57,9)	16 (42,1)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,5
İç denetçinin ve denetim komitesinin arasındaki ilişkinin iyi olması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	3 (7,9)	20 (52,6)	13 (34,2)	2 (5,3)	0 (0,0)	3,63
Hileyi önlemede denetim komitesi, iç denetçiye göre daha yetkilidir.	0 (0,0)	6 (15,8)	12 (31,6)	17 (44,7)	3 7,9	2,55
İç denetimi iyi olmayan şirketlerde denetim komitesinin sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gerekli bilgileri sağlamada etkili olmayacaktır.	2 (5,3)	26 (68,4)	10 (26,3)	0 (0,0)	0 (0,0)	3,78
İç denetim ile denetim komitesi arasında bir raporlama ilişkisi olması gerekmektedir.	20 (52,6)	17 (44,7)	1 (2,6)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,5
İç denetim-bağımsız denetim arasındaki ilişkiyi gözlemlenmede denetim komitesine önemli görevler düşmektedir.	12 (31,6)	20 (52,6)	6 (15,8)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,15

İç denetçinin bağımsız denetçi ilişkisinin iyi olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	2 (5,3)	13 (34,2)	12 (31,6)	10 (26,3)	1 (2,6)	3,13
İç denetçinin bağımsız denetçi ilişkisinin iyi olması toplam denetim süresinin kısalmasını sağlamaktadır.	9 (23,7)	15 (39,5)	10 (26,3)	4 (10,5)	0 (0,0)	3,76
Bağımsız denetçilerin, bağımsız denetim standartlarına uyması iç denetim biriminin etkinliğini artıracaktır.	3 (7,9)	23 (60,5)	11 (28,9)	1 (2,6)	0 (0,0)	3,73
İç denetçinin mesleki etik kurallarını bilmesi hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	13 (34,2)	21 (55,3)	4 (10,5)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,23
İç denetçinin taraflı olması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	22 (57,9)	16 (42,1)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,57
İç denetçinin sonuç çıkarma ve problem çözme yeteneğinin olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	10 (26,3)	21 (55,3)	6 (15,8)	1 (2,6)	0 (0,0)	4,05
İç denetçinin yönetim ile birlikte hilelere karşı önlem alması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	29 (76,3)	9 (23,7)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,76
İç denetçi her zaman tarafsız olmalıdır.	34 (89,5)	4 (10,5)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	4,89

(5=Kesinlikle Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 1=Kesinlikle Katılmıyorum)

İşletme personelinin, hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesi için iç denetçinin sorumluluğuna ilişkin oluşturulan yargılara katılma düzeyleri, verdikleri cevapların ortalamasına göre, aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

İşletme personelinin, hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesi için iç denetçinin sorumluluğuna ilişkin oluşturulan yargılardan;

“İç denetçinin eğitimli ve mesleki yeterliliğe sahip olması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır” yargısına (Ortalama 4,76 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“İç denetçinin sistemin aksayan yönlerini tespit etmesi hileli finansal raporlama riskini azaltır” yargısına (Ortalama 4,36 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“İç denetçinin yeterli muhasebe eğitiminin olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır” yargısına (Ortalama 4,39 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“İç denetçinin iç denetim standartlarını bilmemesi hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır” yargısına (Ortalama 4,55 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“İç denetçiler yeniliklere ve değişikliklere açık olması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır” yargısına (Ortalama 4,07 ile) “Katılıyorum”,

“İç denetçinin muhasebe standartları hakkında bilgi sahibi olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır” yargısına (Ortalama 4,60 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“İç denetçi hilelerle ilgili yeterince bilinçli olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır” yargısına (Ortalama 4,5 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“İç denetçinin risk faktörlerini iyi bilmesi hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır” yargısına (Ortalama 4,55 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“Hile karşısında önlem alma sadece yöneticileri ilgilendirir” yargısına (Ortalama 1,78 ile) “Katılmıyorum”,

“Hile önlemede sorumluluk sadece iç denetçiye ait değildir” yargısına (Ortalama 4,5 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“İç denetçinin ve denetim komitesinin arasındaki ilişkinin iyi olması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır” yargısına (Ortalama 3,63 ile) “Katılıyorum”,

“Hileyi önlemede denetim komitesi, iç denetçiye göre daha yetkilidir” yargısına (Ortalama 2,55 ile) “Ne katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“İç denetimi iyi olmayan şirketlerde denetim komitesinin sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gerekli bilgileri sağlamada etkili olmayacaktır” yargısına (Ortalama 3,78 ile) “Katılıyorum”,

“İç denetim ile denetim komitesi arasında bir raporlama ilişkisi olması gerekmektedir” yargısına (Ortalama 4,5 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“İç denetim-bağımsız denetim arasındaki ilişkiyi gözlemlemede denetim komitesine önemli görevler düşmektedir” yargısına (Ortalama 4,15 ile) “Katılıyorum”,

“İç denetçinin bağımsız denetçi ilişkisinin iyi olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır” yargısına (Ortalama 3,76 ile) “Katılıyorum”,

“İç denetçinin bağımsız denetçi ilişkisinin iyi olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır” yargısına (Ortalama 3,13 ile) “Ne katılıyorum Ne Katılmıyorum”,

“İç denetçinin bağımsız denetçi ilişkisinin iyi olması toplam denetim süresinin kısalmasını sağlamaktadır” yargısına (Ortalama 3,76 ile) “Katılıyorum”,

“İç denetçinin mesleki etik kurallarını bilmesi hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır” yargısına (Ortalama 4,23 ile) “Katılıyorum”,

“İç denetçinin taraflı olması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır” yargısına (Ortalama 4,57 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”

“İç denetçinin sonuç çıkarma ve problem çözme yeteneğinin olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır” yargısına (Ortalama 4,05 ile) “Katılıyorum”,

“İç denetçinin yönetim ile birlikte hilelere karşı önlem alması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır” yargısına (Ortalama 4,76 ile) “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir.

Yukarıdaki sonuçlar incelendiğinde ankete katılan işletme personelinin, hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesi için iç denetçilerin sorumluluğuna ilişkin oluşturulan yargılardan; iç denetçilerin eğitimli ve mesleki yeterliliğe sahip olması, iç denetim standartlarını ve muhasebe standartlarını bilmesi, risk faktörlerini iyi bilmesi, denetim komitesi ile aralarında raporlama ilişkisinin olması, hileleri karşı

yönetimle birlikte hareket etmesi ve iç denetçinin tarafsız olması ile ilgili olan yargılara katıldıkları, bununla birlikte, “iç denetçinin bağımsız denetçi ile ilişkisinin iyi olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır” yargısında kararsız oldukları tespit edilmiştir.

3.5.5.1. H₀ Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeylerinde cinsiyetlerine göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan t-testi (Independent-Samples T Test) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H₀: İşletme personelinin cinsiyetlerine göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H₁: İşletme personelinin cinsiyetlerine göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.12. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespitinde ve Önlenmesinde İç Denetçinin Sorumlulukları İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Cinsiyetlerine Göre Değişimi

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Kadın	10	95,4	5,98	1,087	0,10
Erkek	28	98,95	5,44		

Tablo 3.12'de görüldüğü gibi, işletme personelinin cinsiyetlerine göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyinin cinsiyetlerine göre değişiminden ortaya çıkan ortalama puanlar; kadın işletme personeli için 95,4 puan, erkek işletme personeli için ise, 98,95 puan olarak bulunmuştur.

p: 0.10 değeri $p > 0,05$ olduğu için, işletme personelinin cinsiyetlerine göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.5.2. H_{10} Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeylerinde yaşlarına göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H_{10} : İşletme personelinin yaşlarına göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H_0 : İşletme personelinin yaşlarına göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.13. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespitinde ve Önlenmesinde İç Denetçinin Sorumlulukları İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Yaşlarına Göre Değişimi

Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
26-35	13	98,3	6,76	0,046	0,955
36-44	22	97,81	5,50		
45 ve üzeri	3	97,33	3,21		

Tablo 3.13'de görüldüğü gibi, işletme personelinin hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyinin yaşlarına göre bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan varyans (One-Way ANOVA) analizinden almış oldukları ortalama puanlar; yaş 26-35 arasında olanlar için 98,3 puan, 36-44 arasında olanlar için 97,81 puan, 45 ve

üzeri olanlar için ise 97,33 puan, olarak bulunmuştur. Varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucunda tüm yaş aralıkları birbirlerine yakın puan ortalamasına sahip olduğu tespit edilmiştir.

F: 0,046 ve p: 0,955 değeri $p > 0,05$ olduğu için; işletme personelinin yaşlarına göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.5.3. H_{11} Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeylerinde eğitim durumuna göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H_{11} : İşletme personelinin eğitim durumuna göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H_0 : İşletme personelinin eğitim durumuna göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.14. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamanın Tespitinde ve Önlenmesinde İç Denetçinin Sorumlulukları İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Eğitim Durumuna Göre Değişimi

Eğitim	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
Lisans	29	98,34	6,15	0,722	0,493
Yüksek Lisans	7	95,71	4,07		
Doktora	2	100,00	1,41		

Tablo 3.14'de görüldüğü gibi, işletme personelinin hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyinin eğitim durumuna göre bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan varyans (One-Way ANOVA) analizinden almış oldukları ortalama puanlar; lisans mezunları için 98,34 puan, yüksek lisans mezunları için 95,71 puan, doktora mezunları için ise, 100,00 puan olarak bulunmuştur.

F: 0,722 ve p: 0,493 değeri $p > 0,05$ olduğu için; işletme personelinin eğitim durumuna göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.5.4. H_{12} Hipotezinin Testi

Ankete katılan işletme personelinin hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeylerinde çalışma sürelerine göre bir farklılaşma olup olmadığını belirleyebilmek için oluşturulan hipotez ve uygulanan tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

H_{12} : İşletme personelinin çalışma sürelerine göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark vardır.

H_0 : İşletme personelinin çalışma sürelerine göre hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında fark yoktur.

Tablo 3.15. İşletme Personelinin Hileli Finansal Raporlamamın Tespitinde ve Önlenmesinde İç Denetçinin Sorumlulukları İle İlgili Yargılara Katılma Düzeyinin Çalışma Sürelerine Göre Değişimi

Çalışma Süresi	N	Ortalama	Standart Sapma	F	p
0-5	3	97	5,2	0,822	0,520
6-10	19	99,26	5,53		
11-15	8	95,37	6,47		
16-20	3	95,66	2,51		
21 ve üzeri	5	99,00	6,81		

Tablo 3.15'de görüldüğü gibi, işletme personelinin hileli finansal raporlamamın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyinin çalışma sürelerine göre bir farklılık olup olmadığını belirleyebilmek için yapılan varyans (One-Way ANOVA) analizinden almış oldukları ortalama puanlar; meslek süresi 0-5 arasında olanlar 97,00 puan, 6-10 yıl arasında olanlar için 99,26 puan, 11-15 yıl arasında olanlar için 95,37 puan, 16-20 yıl arasında olanlar için 95,66 puan, 21 ve üzerinde olanlar içinse, 99,00 puan olarak bulunmuştur.

F: 0,822 ve p: 0,520 değeri $p > 0,05$ olduğu için; işletme personelinin çalışma sürelerine göre muhasebe hileleri ile ilgili yargılara katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak fark olmadığı tespit edilmiş ve bu nedenle H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

3.5.6. İşletme Personelinin Muhasebede Hile, Finansal Raporlamada Hilenin Nedenleri ve Hileli Finansal Raporlamada İç Denetçi Sorumluluğu Konusunda Diğer Düşünceler

Anket katılan işletme personelinin muhasebede hile, finansal raporlamada hilenin nedenleri ve hileli finansal raporlamada iç denetçi sorumluluğu konusunda belirtmek istedikleri düşüncelerinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla, açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya, ankete katılan işletme personelinin vermiş oldukları cevaplar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir;

- İşletme personelleri, iç denetçilerin işletmenin yönetimlerince atanmaları bu çalışanların etkinliklerinin azalabileceğini, çünkü hileli finansal raporlamanın çoğunlukla yönetimin bilgisinde hazırlanabildiği için çalışanlara yönlendirmede bulunabileceklerini, bunun da bir risk olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle işletme iç prosedürleri oluşturulması ve sorumlulukların tanımlanması gerektiğini belirtmektedirler.
- Hile için birçok faktörün bir araya gelmesiyle oluşmaktadır, ancak bu hile ortamını hazırlayan en önemli unsurlardan birinin rutinliğe çok fazla kapılıp nasıl olsa bir şey olmaz yaklaşımının olduğu düşünülmektedir. İç denetimlerin bile rutin olması hile yapanın bu denetimlerden farkına varılmaksızın kurtulmasının söz konusu olabileceği, bu nedenle de, yöneticinin çok dikkatli olması, iç denetçinin belirli zamanlarda ve bazen ani kontroller yapmasının da faydalı olabileceğini belirtmektedirler.
- Aile şirketlerinde iç denetçinin ve iç denetimin başarılı olabilmesinin ilk ve en önemli şartının; işletme sahiplerinin iç denetimin gerekli olduğuna inanmaları, aksi takdirde yürütülen denetim faaliyetleri sadece göstermelik olacağı düşünülmektedir. Kurumsallaşmış şirketlerde ise iç denetim yönetim kurulu için büyük önem arz ettiği için işini iyi bilen ve mesleki ahlaka sahip iç denetçiye ihtiyaç duyabilecekleri belirtilmektedir.
- Profesyonel hilelerde iç denetimin varlığının yeterli gelmeyebileceği, bu nedenle iç denetçilerin de profesyonel olmaları, yapılabilecek hilelerden ve hilelerin nasıl yapıldığından haberdar olmaları gerektiği belirtilmektedir.

SONUÇ

Finansal raporlamanın en önemli araçlarından biri olan finansal tablolar, bilgi verme araçlarıdır. Amacı da, finansal tablolar bilgi kullanıcıların ekonomik kararlar verirken faydalanmaları için işletmenin finansal durumu, faaliyet sonuçları ve finansal durumundaki değişiklikler hakkında bilgi sağlamaktır (Madde 9, TMS 1). Ancak, işletmenin finansal durumunu daha iyi göstermek, vergi ödemelerini en aza indirmek, yüksek tutarlı kredi alabilmek için finansal raporlamalarda kasıt olarak değişikliklere yapılarak, hileye başvurulmaktadır. Etkin bir kontrol sisteminin olmamasından kaynaklanarak oluşan fırsatların, kişi üzerinde teşvik amaçlı maddi ve manevi baskıların (motivasyonun), bahaneler bularak yaptığı şey karşısında kendini haklı gösterilmesinin ve oluşan fırsatı değerlendirme yeteneğinin olmasının vermiş olduğu etki ile hilelere başvurulabilmektedir. Bütün bunlarda, işletmeyi hile riskleri ile karşı karşıya getirmektedir. Bu kapsamda, finansal tablo kullanıcılarına güvenilir bilgi sunulmasında yardımcı olabilecek ve risk faktörlerini belirleyerek riskleri en aza indirebilecek önemli unsurlardan biri iç denetim sistemidir.

İç denetim, işletme içinde bağımsız bir biçimde kurulan ve işletme faaliyetlerini bağımsızca inceleyen, analiz eden ve değerlendiren bir fonksiyondur (Uzun,19.03.2012). İç denetçiler bir taraftan mevcut olan kontrollerin sürdürülmesine ve uygulanmasına çalışır, diğer taraftan mevcut olan kontrollerin nasıl daha etkin hale getireceği ile ilgilenmektedir (Uzay, 1998:162-163). Etkin bir iç denetim, işletmenin denetim işlemlerinin doğru bir şekilde çalışmasını sağlayarak, hile ve usulsüzlüklere karşı çözüm oluşturabilen bir sistemin varlığını ortaya koyabilmektedir. Çünkü, etkin bir iç denetim sistemin, bağımsız ve tarafsız olması, sorumlulukları ile ilgili yeterli bilgiye ve azami bir mesleki bilgiye sahip olması işletmelerde hilenin tespit edilmesini ve önlenmesini sağlayacaktır. Bu durumda hem işletmelerin hem de ekonomi dünyasına olan güvenin sarsılmasını engellenmiş olacaktır.

Bu çalışmada, muhasebede hile, hileli finansal raporlama, iç denetim ve hileli finansal raporlamada iç denetimin önemi konusunda teorik açıklamalarda bulunulmuş ve işletme personeli üzerinde bir anket uygulaması yapılarak ankete

katılanların muhasebede hile, hileli finansal raporlamanın nedenleri, hileli finansal raporların tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları konusundaki düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan araştırmada ilk önce anket katılımcılarının muhasebe hileleri konusunda oluşturulan yargılara katılma düzeyleri belirlenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevapların ortalamasına göre, muhasebe hileleri konusunda belirtilen yargılara katılma düzeyleri en yüksek olanlar; hilenin muhasebede kasıtlı olarak yapılan işlemler olduğu, hilede kontrol ve denetimin yapılmamasından kaynaklanan boşluklardan yararlandığı ve hile yapanın kendini dürüst olarak gördüğü ile ilgili yargılara katıldıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu tespitlerin yanı sıra, anket katılımcılarının hileli finansal raporlamaya başvurulmasında yatan nedenlere katılma düzeyleri belirlenmiştir. Anket katılımcılarının, verdiklere cevapların ortalamasına göre hileli finansal raporlamanın nedenleriyle ilgili görüşlerden katıldıkları en önemli 6 görüş, önem düzeyine göre aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

Hileli finansal raporlama;

- İşletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek için,
- İşletmelerin yüksek tutarlı kredi almak istedikleri için,
- İşletmenin yeterli bir iç kontrol sisteminin olmamasından dolayı,
- Yönetimin iç kontrole uygun hareket etmemesinden dolayı,
- Vergi ödemelerini en aza indirmek için,
- İşletme imajını artırmak için yapılmaktadır.

Bir diğer tespit ise, hileli finansal raporlamanın tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri belirlenmiştir. Anket katılımcılarının, verdiklere cevapların ortalamasına göre hileli finansal raporların

tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları ile ilgili yargılara katılma düzeyleri en yüksek olanlar aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

İç denetçinin;

- Eğitimli ve mesleki yeterliliğe sahip olması,
- Her zaman tarafsız olması,
- Yönetim ile birlikte hilelere karşı önlem alması,
- Sistemin aksayan yönlerini tespit etmesi,
- Yeterli muhasebe eğitiminin olması,
- İç denetim standartlarını bilmesi,
- Yeniliklere ve değişikliklere açık olması,
- Hilelerle ilgili yeterince bilinçli olması,
- Risk faktörlerini iyi bilmesi,
- Muhasebe standartları hakkında bilgi sahibi olması, hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesinde etkili olabileceği belirtilmektedir.

Bununla birlikte çalışmada, işletme personelinin cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları, ne kadar süredir bu meslekte görev aldığı gibi özellikleri açısından, oluşturulan hipotezlerin, t testi (Independent- Samples T Test) ve tek yönlü varyans (One-Way ANOVA) testi ile analiz edilmesi sonucu, ankete katılan işletme personelinin katılma düzeyleri arasında herhangi bir farkın olup olmadığı araştırılmış ve aşağıdaki belirtilen sonuçlar elde edilmiştir.

Ankete katılan işletme personelinin muhasebe hileleri, hileli finansal raporlamanın nedenleri ve hileli finansal raporların tespitinde ve önlenmesinde iç denetçinin sorumlulukları konusunda belirtilen yargılara katılma düzeyleri arasında ise;

- Cinsiyet durumuna göre bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.
- Yaş durumlarına göre bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.
- Eğitim durumlarına göre bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.
- Meslekte çalışma süreleri arasında herhangi bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın teorik kısmındaki açıklamalar ve uygulama kısmında ortaya çıkan sonuçlar çerçevesinde yapılan öneriler ise şu şekilde belirtilmektedir.

- İşletme yönetimi tarafından iç denetim birimi oluşturulmalı ancak bu birim bağımsız ve tarafsız olması gerekmektedir. Çünkü her türlü hile ve usulsüzlük karşısında kimseden etkilenmeden hareket edebilmesi gerekmektedir.
- İç denetçiler hileleri önleyebilmek için sürekli denetim uygulaması yapılarak iç denetim faaliyetinin sistematik ve disiplinli olarak yürütülmesi gerekmektedir.
- İç denetçiler muhasebe mesleği ile ilgili yenilikleri yakından takip etmeli ve gerekli uygulamaları yerine getirebilmelidir.
- İç denetçiler uygulaması gereken kurallardan biriside iç denetim standartlarına uyumlu hareket etmesidir. Böylece, iç denetim birimi, sorumluluklarını daima yerine getiren kişilerden oluşmuş olacaktır.
- Yeniliklere açık olan bir iç denetçi, araştırmalarında yardımcı olabilecek teknolojik bilgilere sahip olması gerekmektedir. Bunu da bu tarz bilgileri edinebilecekleri eğitim kurumlarından yardım alabilir veya işletme yönetimi bu konuda eğitim alabilmeleri için yardımcı olabilirler. Kazanılan bu bilgilerle hilelere karşı gözü açık olabilmeleri sağlanabilir.
- İç denetçiler hilelere karşı önlem alabilmek için analitik inceleme tekniklerinde bulunan analizleri iyi bilerek, çıkan sonuçları doğru bir şekilde

değerlendirmesini bilmelidir. Bu nedenle finansal analiz tekniklerini iyi bilen ve değerlendirebilen kişilerle çalışılmalıdır.

- İç denetçilere gerekli muhasebe ve finansal raporlama, teknik denetimler, karşılaşılabilecek hilelerle ilgili eğitimler verilmelidir. Bu eğitimler, muhasebe odalarının veya enstitülerin oluşturacağı programlarla olabileceği gibi, akademisyenler ve uzmanlar tarafından iç denetim ile ilgili eğitim kursları aracılığı ile de yapılabilir.
- İç denetçiler, sadece eğitimlerle değil, kendi kendilerine de sürekli eksikliklerini giderebilmek için çabalamalı, hem muhasebe ve iç denetim hem de hileler ile ilgili bilgi sahibi olabilmek için araştırmalar yapmalı, o zaman kadar meydana gelen muhasebe skandallarını inceleyerek bunların ne gibi sebeplerden, hangi aksaklıklardan kaynaklandığı ve bu gibi durumları önleyebilmek için neler yapabileceğine yönelik düşünebilir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular ve bunlar doğrultusunda yapılan öneriler Ankara ve İstanbul illerinden elde edilen anket verileriyle sınırlıdır. Bu nedenle, elde edilen sonuçların genelleştirilmeleri doğru değildir. Dolayısıyla, elde edilen bulguların genelleştirilebilmesi için anketin değişik illerde, bölgelerde veya Türkiye genelinde de yapılması gerekmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, bu kapsamda ele alınırsa, literatürde hem önemli bir açık giderilmiş olacak hem de her geçen gün önemi gittikçe artan hileli finansal raporlama da iç denetçinin önemi değişik boyutlarda analiz edilmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

ABDİOĞLU, Hasan (2007), “Hilelerin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasına Yönelik Proaktif Yaklaşımlar”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı:22, Mayıs:119-138.

ABDİOĞLU, Hasan (2008), “İç Denetim Alanında Mesleki Yetkinliklerin Güçlendirilmesi Arayışları ve İngiltere ve İrlanda İç Denetçiler Enstitüsünün Yetkinlik Tanımlamaları”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:68, Ocak-Mart:91-103.

AĞCA, Ahmet (2006), “Sürekli Denetim”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:1, Sayı:8, Mart:63-78.

AKÇIL, Mustafa, “İç Denetçinin Suiistimal Belirtilerini Tespit Etme Sorumluluğu”, *Gümrük Dünyası Dergisi*, Sayı 55, Sonbahar, 2007, www.gumrukkontrol.org.tr/Yayinlar/GumrukDunyasiDergisi.html,(31.01.2013).

AKDEMİR, Çağla (2012), “Bir Hile Belirtisi Olarak Davranış Değişiklikleri”, *İç Denetim Dergisi*, Sayı:33, Sonbahar:28-33.

AKDOĞAN, Nalan, TENKER, Nejat (2010), *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*, Gazi Kitabevi, 13.Baskı, Ankara.

AKGÜL, Başak Ataman (2002), “İç Denetimde Yeni Yaklaşımlar”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:4, Sayı:3, Eylül:19-29.

AKPINAR, Yakup (2010), “610 Nolu Uluslararası Denetim Standardı Hükümleri İle Türkiye Uygulamaları Çerçevesinde İç Denetim ve İç Denetim Çalışmaları”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:12, Sayı:2, Aralık:174-200.

AKYEL, Recai (2010), “Türkiye’de İç Kontrol Kavramı, Unsurları ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi”, *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1, Manisa:83-98.

ALAGÖZ, Ali, “İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü”, www.alialagoz.com.tr/doc-dr-alialagoz.../isletmelerde_ic_kontrol.pdf, (18.09.2011).

ALPTÜRK, Ercan (2008), *İç Denetim Rehberi*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.

ATA, H.Ali, UĞURLU, Mustafa, ALTUN, M.Özgür (2009), “Finansal Tablo Hilelerinin Önlenmesinde Denetçi Algılamaları”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol 8: 215-230.

AYTAŞKIN, Bülent, “Finansal Raporlamada Hile”, ntadenetim.com/Content/Finansal.pdf, (11.01.2012).

BİRGİLİ, Erhan, TUNAHAN, Hakan (2005), “Hileli Finansal Raporlama ya da Pandoranın Açılan Kutusu”, *İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı:221, Yıl:20, Haziran:56-67.

BOZKURT, Nejat (2000), “Analitik İnceleme Prosedürleri ve İç Denetim”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, Eylül:1-8.

BOZKURT, Nejat (2009), *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul.

BOZKURT, Nejat, “İşletmede Hile Yapan Çalışanların Karakteristik Özellikleri”, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2000092230.htm>, (30.11.2011).

BOZKURT, Nejat (2000), “KOBİ’lerde Yapılan Hileler, Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesi”, *Yaklaşım Dergisi*, Yıl:8, Sayı:96, Aralık:41-46.

BOZKURT, Nejat, “İşletmeler Dikkat! Kriz Ortamında Hile Oranı Artıyor!” <http://www.muhasbevergi.com/yazdir.aspx?hid=216>, (13.01.2012).

BOZKURT, Nejat (2006), *Muhasebe Denetimi*, Alfa Yayınları, Baskı:4, İstanbul.

CANKAR, İsa (2006), “Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:61, Nisan-Haziran:69-71.

CHURCH, Bryan K., MCMILLAN, Jeffrey J., SCHNEIDER, Arnold (2001), “Detection of Fraudulent Financial Reporting”, *Journal of Accountancy*, 192 (3), September: 99.

CULLINAN, Charlie (2004) “Enron as a symptom of audit process breakdown:can the Sarbanes-Oxley Act cure the disease?”, *Critical Perspectives on Auditing*, Vol:15, Issue: 67, August-October: 853-864.

ÇABUK, Adem, LAZOL, İbrahim (2005), *Mali Tablolar Analizi*, Nobel Yayın Dağıtım, 1.Baskı, Ankara.

ÇATIKKAŞ, Özgür (2011), “İşletmelerde Mali Tablo Hileleri”, *Denetim Dergisi*, Kamu İç Denetçileri Derneği, Sayı:8: 18-30.

ÇATIKKAŞ, Özgür, ÇALIŞ, Ercan (2010), “Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:45, Ocak:146-156.

ÇATIKKAŞ, Özgür, ÇALIŞ, Ercan (2007), “İşletmelerde Muhasebe Hilelerinin Önlenebilmesi İçin Hile Belirtileri”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, Haziran:187-210.

ÇELİK, Alper (2007), “Stok Hileleri ve Bir Uygulama”, *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇUBUKÇU, Sezen (2009), “Muhasebe Hilelerini Ortaya Çıkarmada Benford Modeli'nin İlk İki Basamak Yaklaşımı İle Kullanılması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:11, Sayı:3, Eylül:112-142.

DABBAOĞLU, Kadir (2008), “İç Kontrol Sistemi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:82, Temmuz-Ağustos:159-170.

DEMİR, Berna (2005), “Muhasebe Bilgi Sisteminde Muhasebe Güvenliği”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:26, Nisan:147-156.

DEMİRBAŞ, Mahmut (2005), “İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Kapsamında Meydana Gelen Değişimler”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, Sayı:7, Bahar:167-188.

DÖNMEZ, Adnan, ERSOY, Ayten (2011), “Bağımsız Denetim Sürecinde Analitik İnceleme Prosedürleri: Türkiye’de SPK’dan Yetki Almış Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, Sayı:56:121-142.

EMİR, Murat (2008), “Hile Denetimi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 86, Mart-Nisan:109-121.

ERDOĞAN, Melih (2001), “Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında Benford Yasası”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Yıl 1, Sayı: 3, Ankara, Ocak:1-8.

ERDOĞAN, Melih (2005), *Muhasebe Bilgi Sistemi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, No:860 (1. Baskı), Editör: Fevzi Sürmeli, Eskişehir.

ERDOĞAN, Nurten (2002), “Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS 82”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı:6, Şubat:17-32.

ERDOĞAN, Murat (2002), “Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı:1, Cilt:3, İstanbul:51-63.

ERDOĞAN, Simay (2009), İç Kontrol Sistemi: Kamu İktisadi Teşebbüsleri İçin İç Kontrol Modeli Önerisi, *Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi*, Ankara.

ERKAN, Mehmet, ARICI, Nuran Demirel (2011), “Hata ve Hile Denetimi: Sermaye Piyasası Kurulu’na Kayıtlı Halka Açık Anonim Şirketlere İlişkin Düzenlemeler”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı:33, Ocak:29-43.

GENÇ, Gülhan (2009), “Hileli Finansal Raporlama”, *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

GUNTHER, W. Jeffery, MOORE, Robert R. (2002), “Auditing the Auditors: Oversight or Overkill”, *Economic and Financial Policy Review*, Vol 1, Number 5.:1-19.

GÜRBÜZ, Hasan (1995), *Muhasebe Denetimi*, Bilim Teknik Yayınevi, 4.Baskı, İstanbul.

GÜREDİN, Ersin (2010), *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, Türkmen Kitabevi, 13.Baskı, İstanbul.

GÜRER, Hüseyin, “Bağımsız Denetim Uygulamaları, Denetim ve Muhasebe Standartları, Etik Değerler”, 2009, archive.ismmmo.org.tr/docs/seminer/02022009_HuseyinGurer.ppt, (08.12.2011).

HORMOZİ, Amir M., GİLES, Stacy (2004), “Data Mining: A Competitive Weapon For Banking And Retail Industries”, *Information Systems Management*, Vol.21, No.2, Spring:28-35.

JAFAROVA, Sevinj (2009), “İşletmelerde Hile Yapmanın Nedenleri ve Sosyal Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KAMU GÖZETİMİ KURUMU, “TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu”, <http://kgk.gov.tr/concents/files/TMS1.pdf>, (19.11.2012).

KANDEMİR, Canol (2010), “Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu”, *Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

KANDEMİR, Canol, KANDEMİR, Şenol (2012), “Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasında Kullanılan Geleneksel Araç ve Yöntemler”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:114, Eylül-Ekim:39-77.

KARCIOĞLU, Reşat, YANIK, Ramazan (2010), “Uluslararası İç Denetim Standartları ve Türkiye'nin İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:24, Sayı:4, Erzurum:229-241.

KAVAL, Hasan (2005), *Muhasebe Denetimi*, Gazi Kitabevi, Baskı: 2, Ankara.

KİRACI, Murat (2005), “Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Yıl:4, Sayı:14, Ocak:103-126.

KOÇBERBER, Seyit (2008), “Dünya’da ve Türkiye’de Muhasebe Etiği”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:68, Ocak-Mart:65-89.

KOÇYİĞİT, Seyhan Çil (2005), “1007 Nolu Uluslararası Denetim Standardı “İşletme Yönetimi İle Bilgi Alışverişi”, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:1:144-153.

KORKMAZ, Umut (2007), “Kamuda İç Denetim(1)”, *Bütçe Dünyası*, Cilt:25, Sayı:25, Bahar:4-15.

KURNAZ, Niyazi, ÇETİNOĞLU, Tansel (2010), *İç Denetim*, Umuttepe Yayınları, Baskı:1, Kocaeli.

KUTLU, Hüseyin Ali (2008), *Muhasebe Meslek Ahlakı*, Nobel Yayınları, Baskı:1, Ankara.

KÜÇÜK, Ergün, UZAY, Şaban (2009), “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:32, Ocak - Haziran:239-258.

KÜÇÜK, Ergün (2009), “Hileli Finansal Raporlamanın Engellenmesinde Kurumsal Yönetim ve Dış Denetimin Rolü: Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, *Doktora Tezi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

KÜÇÜK, İsmail (2008), “Finansal Raporlamada Hile - Manipülasyonlar ve Önlenmesi”, *Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

MEMİŞ, Mehmet Ünsal (2008), “Etkin ve Başarılı İç Denetim İçin Gerekli Koşulları”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:85, Ocak-Şubat:75-92.

MESSIER, William F.(2003), *Auditing and Assurance Services*, Mc Graw Hill & Irwin, International, 3rd Edition.

OKAN GÖKTEN, Pınar, GÖKTEN, Soner (2010), “Denetim Etkinliği Çerçevesinde Akademik İnceleme ve Örneklem”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Sayı:1, Cilt:3:87-106.

OKUR, Yaşar (2010), “Türkiye’de Teftiş ve İç Denetim: Kavramlar, Beklentiler ve Hayatla Yüzleşme”, *Maliye Dergisi*, Sayı:158, Ocak-Haziran:570-586.

ÖNDEŞ, Turan (2000), “KOBİ’lerde Verimliliği Artırmak İçin İç kontrol Sistemini Kurulması ve Yürütülmesi İle İlgili Bazı İpucu Soruları”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Ekim:79-86.

ÖZBİLGİN, İzzet Gökhan (2003), “Bilgi Teknolojileri Denetimi ve Uluslararası Standartlar”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:49, Nisan-Haziran:123-128.

ÖZBİRECİKLİ, Mehmet (2006), “Bağımsız Denetçinin Müşteri Firmanın Yolsuzluk Eylemi Karşısındaki Tutumu: Şirket Yolsuzluk Vakaları ve Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Bir İnceleme”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı:18, Nisan1-18.

ÖZDİL, Nurdan (1986); “İç Denetim Sisteminin Genel Esasları ve Uygulamalı Örneği”, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZEREN, Baran (2000), *İç Denetim, Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları*, Sayıştay Yayınları, 1. Basım, Ankara.

ÖZKOL, Erdal, KÖK, Dünder, ÇELİK, Muhsin, GÖNEN, Seçkin (2005), “Meslek Etiği ve Muhasebe Meslek Elemanlarının Etik İlkelere Duyarlılık Düzeyinin Araştırılması”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı:15, Mayıs:107-124.

PACINI, Carl, BRODY, Richard (2005), “A Proactive Approach to Combat Fraud”, *Internal Auditor*, April:56-61.

PEHLİVANLI, Davut (2011), *Hile Denetimi Metodolojisi ve Raporlama*, Beta Yayıncılık, 1.Baskı, Ekim, İstanbul.

RAMOS, Michael “Auditors Responsibility For Fraud Detection: SAS No. 99 Introduces A New Era In Auditors' Requirements”, *Journal of Accountancy*, 2003, <http://users.ipfw.edu/pollockk/SAS99Article.pdf>, (30.11.2011).

REIDY, Mari, THEOBALD, Jonathan, (2011), “Financial Reporting Fraud: Prevention Starts at the Top”, *Financial Executive*, November:46-50.

REZAAE, Zabihollah, ELAM, Rich, SHARBATOGHLIE, Ahmad (2001) “Continuous Auditing: The Audit of The Future”, *Managerial Auditing Journal*, Vol.16, No.3:150-158.

RICHARDS, David A., MELANCON, Barry C., RATLEY, James D., “Managing the Business Risk of Fraud: A Practical Guide”, *Institute of Internal Auditors*, American Institute of Certified Public Accountants and Association of Certified Fraud Examiners, 2008, <http://www.acfe.com/documents/managing-business-risk.pdf>, (27.01.2013).

SAĞMANLI, Metin, CÖMERT, Çağla Ersen (2010), “Denetçi Olarak Atanabilme Kriterleri ve Bu Konudaki Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Hükümlerinin Alman Ticaret Kanunu İle Karşılaştırılması”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:98:41-69.

SELİMOĞLU, Seval Kardeş, “Muhasebede Meslek Ahlakı (Etik) Yaklaşımı”, archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/03.../03-1SEVALKARDES.doc, (16.03.2012).

SERMAYE PİYASASI KURULU, “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No: 22)”, <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=590&fn=...>, (02.01.2012).

SEVİM, Şerafettin, ELİUZ, Ayşegül (2007), “Denetim Komitelerinin İç Denetimin Etkinliği Üzerindeki Roller ve İMKB’de Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:36, Ekim:60-70.

SEZAL, Levent (2006), “Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

SEVİLENGÜL, Orhan (2008), *Genel Muhasebe*, Gazi Kitabevi, Ankara.

SİPAHİ, Barış, “SAS 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:67, Nisan-Mayıs-Haziran, 2004, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/67MaliCozum/14%20baris%20sipahi.pdf>, (13.09.2011).

SKOUSEN, Christopher J. (2004), “An Empirical Investigation of the Relevance and Predictive Ability of the SAS 99 Fraud Risk Factors”, *Doctor of Philosophy*, UMI Dissertation Services, Oklahoma State University, December, <http://digital.library.okstate.edu/etd/umi-okstate-1115.pdf>, (27.12.2011).

SÖYLER, Halil (2003), “İşletmelerde Yapılan Hilelerin Önlenmesine Yönelik Uygulamalar”, http://www.alomaliye.com/halil_soyler_isletmelerde_yap_hileler_4.htm, (05.03.2012).

SÜER, Ayça Zeynep (2003), “Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler”, *Muhasebe Denetimi Sempozyumu*, İSMMM Odası:1-14.

ŞAHİN, Ümit (2008), “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda İç Denetim Sistemi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl:10, Sayı:15, Aralık:289-302.

ŞENGÜR, Evren Dilek (2005), “İşletmelerde İç Denetim Fonksiyonu ve Örnek Bir Uygulama”, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TARHAN MENGİ, Banu (2012), “Hile Denetiminde Yetkinliklerin Değerlendirilmesi-Hile Karosu”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:114, Kasım-Aralık:113-128.

TEK, Zuhâl, ÇETİNKAYA, Egemen Mert (2004), “İç Denetim”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, Sayı:20, <http://www.butce.org/>, (15.03.2012).

TERZİ, Serkan (2012), “Hile ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:54, Nisan:51-63.

TORAMAN, Cengiz, “Muhasebe Denetiminde Etik ve Enron Örneği”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:59, 2002, archive.ismmmo.org.tr/.../24%20-%2059%20CENGIZ%20TORAMAN..., (27.01.2013).

TUAN, A. Kadir, SAĞLAR, Jale (2004), “İç Denetçinin Örgüt İçindeki Yerinin Denetim Faaliyetleri Açısından Önemi”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Yıl: 4, Sayı:11, TÜRMOB Yayını, Fersa Matbaası, Ankara, Ocak:1-16.

TÜRK DİL KURUMU, Türkçe Sözlük; Hile Kavramı, tdkterim.gov.tr/bts/, (02.01.2012).

TÜRK DİL KURUMU, Türkçe Sözlük; Denetleme Kavramı, tdkterim.gov.tr/bts/, (16.03.2012).

TÜRKİYE İÇ DENETİM ENSTİTÜSÜ, Uluslararası İç Denetim Standartları, www.tide.org.tr/uploads/Ic_denetim%20standartlari_2011_turkce.pdf, (20.03.2012).

TÜRKİYE İÇ DENETİM ENSTİTÜSÜ, Etik Kurallar, http://www.tide.org.tr/page.aspx?nm=etik_kurallar (16.03.2012).

TÜRKYENER, C. Mustafa, “Benford Yasası ve Mali Denetimde Kullanımı”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:64, Ocak-Mart 2007, <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der64m5.pdf>, (08.03.2012).

Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB), Temel Eğitim ve Staj Merkezi (TESMER), “Denetim”, <http://www.sakaryasmmmo.org.tr/Dosyalar/2223169208.pdf>, (28.12.2011).

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ (TÜSİAD), Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi, Yayın No: TÜSİAD-T/2002-12/336, İstanbul, Aralık, http://www.tusiad.org/__rsc/shared/file/kurumsalyonetim.pdf, (23.03.2012).

UÇMA, Tuğba (2011), “Hileli Finansal Raporlamada İç Denetçi ve Denetim Komitesi Sorumluluğunun Belirlenmesi: Bir Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1:1-32.

ULUCAN ÖZKUL, Fatma, PEKDEMİR, Pınar (2009), Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecinin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt:11, Sayı:4, Aralık:57-88.

UYAR, Süleyman, “İç Denetim Alanında Ortaya Çıkan Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İç Denetçilerin Değişen Rolü”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:63, Haziran 2003, <http://www.ismmmo.org.tr/Index.asp>, (05.03.2012).

UYAR, Süleyman, “İç Denetçi İle Denetim Komitesi Arasında Nasıl Bir İlişki Olmalıdır?”, <http://www.suleymanuyar.com.tr/yayinlar/>, (22.03.2012).

UZAY, Şaban (1998), “İç Denetim Fonksiyonunun Bağımsız Dış Denetime Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:1-2, Cilt:12, Mayıs, Erzurum:161-176.

UZAY, Şaban (2003), “İşletmelerde Denetimin Etkinliğini Sağlamada Denetim Komitesinin (Audit Committee) Rolü ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Ocak:71-82.

UZAY, Şaban (2007), “Faaliyet Denetimine Genel Bakış”, İSM MMO, 8. *Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu Bildirileri*, Antalya, 25-29 Nisan, archive.ismmmo.org.tr/...GENEL.../FaaliyetDenetimi_SUzay.doc (23.03.2012).

UZUN, Ali Kamil, “Geleceğin Yönetiminde İç Denetim”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:42, <http://www.ismmmo.org.tr/htmldergikonu.asp?id=8550&did=12&dad=MALİ%20ÇÖZÜM%20DERGİSİ%20Sayı:42>, (19.03.2012).

UZUN, Ali Kamil, “Şirketlerde İç Kontrollerin Yeterliliğinde İç Denetimin Rolü”, http://www.denetimnet.net/Pages/ic_kontrol_ic_denetim.aspx, (23.03.2012).

UZUN, Ali Kamil, “İç Denetim Nedir?”, www.denetimnet.net/.../İ%20Denetim%20Nedir-Makale-Dünya.pdf, (24.03.2012).

UZUN, Fuat(2007), “İç Denetim ve Fransa Uygulaması”, *Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi*, Cilt:12, Sayı:9, Eylül:1-11.

WOLFE, David T., HERMANSON, Dana R., “The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud”, *The CPA Journal*, December 2004: 38-42, http://myweb.ncku.edu.tw/~r16001205/w1.3_Emba.Fraud%20Diamond.CPAJ.2004.pdf, (27.12.2011).

VARICI, İdiris (2012), “Hileli Finansal Raporlama Açısından Denetçinin Sorumluluğu: İMKB’DE Faaliyet Gösteren İşletmelerin Denetim Raporlarının İncelenmesi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı:5, Ocak:124-144.

YALÇIN, Hasan, “Hileli Sayıları Bulmada Yeni Yöntem Arayışları”, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2001/09/10/27029.asp>, (08.03.2012).

YALÇIN, Selçuk (2011), “Muhasebe Meslek Mensupları ve İşletmelerin Etik Konusunda Tutumları: Türkiye Araştırması”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:52, Ekim:47-66.

YILANCI, Münevver (2003), “Denetim Komitesinin İç Denetim Etkinliğini Sağlamadaki ve Hileleri Önlemedeki Rolü”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Ocak:23-34.

YILANCI, Münevver (2006), *İç Denetim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

EKLER

Sayın Katılımcı,

Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans öğrencisiyim ve "Hileli Finansal Raporlamada İç Denetçilerin Sorumluluğunun Tespitine İlişkin Bir Araştırma" konulu yüksek lisans tezi hazırlamaktayız.

Çalışmamızı tamamlayabilmek için, tezimizin araştırma safhasını oluşturan Muhasebede Hile, Hileli Finansal Raporlamanın Nedenleri, Hileli Finansal Raporlamanın Tespiti ve Önlenmesi İçin İç Denetçinin Sorumluluğunun Tespitine yönelik ilişikteki anket formunu en kısa zamanda cevaplandırmanıza ihtiyaç duymaktayız. Bu çerçevede vereceğiniz cevaplar, söz konusu çalışmamızın verimli bir şekilde tamamlanmasına katkıda bulunacaktır.

Ankette vereceğiniz cevaplar yalnızca bu araştırmada kullanılacak olup, hiçbir kişi ya da kuruma verilmeyecektir. Göstereceğiniz ilgiye şimdiden teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Saygılarımla,

Fatma ÇITAK

Niğde Üniversitesi

İşletme Yüksek Lisans Öğrencisi

İletişim Adresi:

Prof. Dr. Zeki DOĞAN
Fatma ÇITAK

Tel: 0388 225 20 29
0535 838 51 92

E-mail: zekidogan7@hotmail.com
fatmacitak88@hotmail.com

ANKET FORMU

1)Cinsiyetiniz?

Kadın ( ) Erkek( )

2)Yaşınız?

18-25( ) 26-35( ) 36-45( ) 45 ve Üzeri( )

3)Eğitim Durumunuz?

Lise( ) Ön Lisans( ) Lisans( ) Yüksek Lisans( ) Doktora( )

4)Mesleki Unvanınız:.....

5)Mesleği Kaç Yıldır Sürdürmektesiniz?

0-5( ) 6-10( ) 11-15( ) 16-20( ) 21 ve Üzeri( )

6)İşletmede bulunan denetçi sayısı?

1-3( ) 4-6( ) 7-9( ) 10-12( ) 12 ve Üzeri( )

7)İşletmenin Bulunduğu Sektör:.....

8)Muhasebede yapılan Hile ile ilgili aşağıda yer alan yargılara katılma düzeyinizi belirtiniz.

MUHASEBE HİLESİ İLE İLGİLİ YARGILAR	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Ne katılıyorum Ne katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Hile muhasebede kasıtlı olarak yapılan işlemlerdir.	( )	( )	( )	( )	( )
İçinde bulunan ortam, kişinin hile yapması için fırsat oluşturur.	( )	( )	( )	( )	( )
Kişiyi hile yapmaya teşvik eden unsurlar vardır.	( )	( )	( )	( )	( )
Hilede ekonomik açıdan motivasyona ihtiyaç duyulmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Hilede kontrol ve denetimin yapılmamasından kaynaklanan boşluklardan yararlanılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Hile yetenekle ilgilidir.	( )	( )	( )	( )	( )
Hilede hileyi yapan dürüst olduğunu düşünür.	( )	( )	( )	( )	( )
Hilede hileye maruz kalan aldatılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Hile gizlice sürdürülmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
Hile bilinçsizce yapılan hatalardır.	( )	( )	( )	( )	( )
Hilenin oluşması için herhangi bir motivasyona ihtiyaç yoktur.	( )	( )	( )	( )	( )

Hile için herhangi bir fırsata gerek yoktur, birden bire oluşur.	( )	( )	( )	( )	( )
Hilede hileyi yapan suçlu olduğunu düşünmez.	( )	( )	( )	( )	( )
Hile yetenekle ilgili değildir.	( )	( )	( )	( )	( )
Hilede kimse aldatılmaz.	( )	( )	( )	( )	( )
Hilede gizlilik yoktur.	( )	( )	( )	( )	( )

9)Finansal Raporlamada hileye başvurulma nedenleriyle ilgili aşağıdaki ifadeleri önem derecenize göre değerlendiriniz.

HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMANIN NEDENLERİ	En Önemli	Önemli	Ne Önemli Ne Önemsiz	Önemsiz	En Önemsiz
İşletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek için yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Vergi ödemelerini en aza indirmek için yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Ortaklara kar dağıtımını azaltmak için yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
İşletme imajını artırmak için yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Yöneticilere kendini başarılı gösterme istemek için yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
İşletmelerin yüksek tutarlı kredi almak istedikleri için yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Zarar raporlarının istenmemesinden dolayı yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Yönetimin iç kontrole uygun hareket etmemesinden dolayı yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Yönetim kurulunun ve danışmanın sürekli değişmesinden dolayı yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Yönetim kurulu ile denetim arasında sürekli gerginlikten dolayı olmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Muhasebe ile ilgisi olmayanların denetim faaliyetlerine katılmasından dolayı olmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
İşletmenin yeterli bir iç kontrol sisteminin olmamasından dolayı yapılmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
İşletmede denetim komitesinin olmamasından dolayı oluşmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )

10)Hileli finansal raporlamanın tespiti ve önlenmesi için iç denetçinin sorumluluğu ile ilgili aşağıda belirtilen yargılara katılma derecenizi belirtiniz.

İÇ DENETÇİNİN SORUMLULUĞI İLE İLGİLİ YARGILAR	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Ne katılıyorum Ne katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
İç denetçinin eğitimli ve mesleki yeterliliğe sahip olması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin sistemin aksayan yönlerini tespit etmesi hileli finansal raporlama riskini azaltır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin yeterli muhasebe eğitiminin olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin iç denetim standartlarını bilmemesi hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçiler yeniliklere ve değişikliklere açık olması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin muhasebe standartları hakkında bilgi sahibi olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçi hilelerle ilgili yeterince bilinçli olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin risk faktörlerini iyi bilmesi hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin yeniliklere ve değişikliklere açık olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	( )	( )	( )	( )	( )
Hile karşısında önlem alma sadece yöneticileri ilgilendirir.	( )	( )	( )	( )	( )
Hile önlemede sorumluluk sadece iç denetçiye ait değildir.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin ve denetim komitesinin arasındaki ilişkinin iyi olması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	( )	( )	( )	( )	( )
Hileyi önlemede denetim komitesi, iç denetçiye göre daha yetkilidir.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetimi iyi olmayan şirketlerde denetim komitesinin sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gerekli bilgileri sağlamada etkili olmayacaktır.	( )	( )	( )	( )	( )

İç denetim ile denetim komitesi arasında bir raporlama ilişkisi olması gerekmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetim-bağımsız denetim arasındaki ilişkiyi gözlemlenmede denetim komitesine önemli görevler düşmektedir.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin bağımsız denetçi ilişkisinin iyi olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin bağımsız denetçi ilişkisinin iyi olması toplam denetim süresinin kısalmasını sağlamaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
Bağımsız denetçilerin, bağımsız denetim standartlarına uyması iç denetim birimin etkinliğini artıracaktır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin mesleki etik kurallarını bilmesi hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin taraflı olması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin sonuç çıkarma ve problem çözme yeteneğinin olmaması hileli finansal raporlama yapılma riskini artırır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçinin yönetim ile birlikte hilelere karşı önlem alması hileli finansal raporlama yapılma riskini azaltır.	( )	( )	( )	( )	( )
İç denetçi her zaman tarafsız olmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )

11) Muhasebede hile, finansal raporlamada hilenin nedenleri ve hileli finansal raporlamada iç denetçi sorumluluğu hakkında açıklamak istediğiniz başka hususlar varsa lütfen belirtiniz

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ANKETİMİZ BURDA TAMAMLANMIŞTIR. KATKILARINIZDAN DOLAYI TEŞEKKÜR EDERİZ.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Fatma ÇITAK

Doğum Yeri: Vezirköprü/SAMSUN

Adres : Uğur Mumcu Mahallesi 1599.Sokak İdareciler Sitesi 1.Blok Daire 7
Yenimahalle/ANKARA

E-Posta : fatmacitak88@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

Eğitim Basamağı	Yılı	Kurum
Yüksek Lisans	2010-2013	Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Lisans	2005-2009	Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Lise	2003-2005	Mobil Yabancı Dil Ağırlıklı Lise
	2001-2003	Vezirköprü Yabancı Dil Ağırlıklı Lise
İlköğretim	1993-2001	Zeki Cevher İlköğretim Okulu